

Het vo-examen: doelgroepen en voorzieningen

Een beschrijvend onderzoek

Aafke Essen, Anniek van den Hurk, Wendy de Geus

Managementsamenvatting

Nederland kent drie voorzieningen voor het examen voortgezet onderwijs. De meest bekende route naar een vo-diploma is die via een reguliere school voor voortgezet onderwijs. Leerlingen krijgen daar les en doen examens: de combinatie van schoolexamen in de bovenbouw en centraal eindexamen in het laatste jaar. Daarnaast bestaat de voorziening van het volwassenenonderwijs (vavo) waar leerlingen/studenten lessen volgen, min of meer op maat op hun persoonlijke situatie, en dat afsluiten met examens (combinatie van schoolexamens en centraal eindexamen). De derde voorziening is het staatsexamen (stex). Deze route kent geen onderwijs, maar biedt de mogelijkheid voor het behalen van examens door eerst het centraal eindexamen af te leggen waarna kandidaten vervolgens (veelal) mondeling college-examens doen (het equivalent van de schoolexamens in het reguliere vo en vavo). Het uitgangspunt is dat met dit aanbod van drie voorzieningen er voor iedereen een route is waarmee naar een gelijkwaardig diploma vo toegewerkt kan worden.

De laatste jaren ziet OCW een verschuiving in de gebruikers van de examenvoorzieningen en ook worden de voorzieningen met elkaar gecombineerd. Zo stromen gezakte leerlingen uit het regulier vo regelmatig door naar het vavo om via die weg alsnog het diploma te behalen door een deel van hun vakken opnieuw af te leggen. Ook is de staatsexamenpopulatie door de jaren heen breder geworden, onder meer door de toestroom van leerlingen van het voortgezet speciaal onderwijs.

Door deze ontwikkelingen ontstond er bij OCW vanuit beleidsperspectief de behoefte om de huidige gebruikers van deze drie examenvoorzieningen in kaart te brengen en de manier waarop de systematiek van een voorziening aansluit bij de karakteristieken van de (veranderde) gebruikers. Oberon is gevraagd dit beschrijvend onderzoek uit te voeren.

Op basis van deskresearch, secundaire data-analyse, interviews en focusgroepen met betrokkenen en stakeholders bracht Oberon de drie examenvoorzieningen en hun gebruikers in kaart en zijn belevingen en ervaringen met de diverse routes naar een diploma verzameld.

Veruit de meeste kandidaten doen examens via het reguliere vo-examen (92%); kleinere groepen doen dit via het vavo (5%) of staatsexamen (3%). Het aantal kandidaten dat deelneemt aan het regulier vo-examen en aan het staatsexamen is de laatste jaren redelijk stabiel. Het vavo had in 2021 minder kandidaten dan voorheen, vermoedelijk doordat er in 2020 minder kandidaten zakten voor regulier vo en er minder doorstroom naar vavo was (het centraal eindexamen ging dat jaar niet door).

Ongeveer twee op de vijf vavo-kandidaten zijn zogenaamde Rutte-leerlingen. Meer dan de helft van de staatsexamen kandidaten zijn vso-leerlingen. Het aantal kandidaten voor het staatsexamen legt druk op de organisatie ervan.

De vo-diploma's die via de drie voorzieningen worden behaald zijn gelijkwaardig. Er zijn verschillen in onder meer afnamewijze, schoolsoorten die worden aangeboden, tijdspad van de examenonderdelen. Het grootste verschil is dat het staatsexamen en vavo over 10 jaar verspreid kan worden en het examen op een vo-school over maximaal 2 jaar.

Het is mogelijk om het staatsexamen en vavo-examen voor een of enkele vakken af te ronden, bij regulier vo is alleen een volledig diploma mogelijk. Voor de vmbo-basisberoepsgerichte leerweg, vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg, vmbo-gemengde leerweg geldt dat een volledig examen alleen mogelijk

is op regulier vo. Binnen staatsexamen kunnen alleen de algemeen vormend onderwijs-vakken (avo) van de vmbo-leerwegen worden geëxamineerd.

Binnen alle drie de examenvoorzieningen is het vervroegen van een examen, het spreiden over tijdvakken en jaren en op een hoger niveau afleggen van een examen mogelijk. We zien een stijging van het gespreid of vervroegd examen in het vo over de afgelopen jaren; het aantal kandidaten dat op hoger niveau examens aflegt is vrij stabiel. Ook zijn er bij alle drie de examenvoorzieningen gelijke aanpassingen mogelijk voor de wijze van afname. Binnen het regulier vo en het vavo zien respondenten een groei van leerlingen met meer (complexe) problematiek waardoor er meer maatwerk nodig is in het eindexamen. De Inspectie van het Onderwijs registreert ook steeds meer meldingen van aanpassingen in het vo-examen. Scholen zijn dus actief bij het aanpassen van het examen aan de ondersteuningsbehoefte van de kandidaten. Het organiseren van maatwerk bij examens zouden sommige scholen nog meer kunnen benutten volgens respondenten. Enerzijds lijkt er nog onbekendheid over de mogelijkheden, zo blijkt ook uit sommige input in de gesprekken, anderzijds zijn de organisatorische inspanningen die scholen daarvoor moeten leveren voor sommige scholen niet realiseerbaar, of reden om niet alle mogelijkheden aan te bieden.

Er zijn verschillende routes naar een diploma die examenvoorzieningen combineren. De combinatie regulier vo en vavo komt op verschillende manieren voor, namelijk bij Rutte-leerlingen, Septemberroute-leerlingen, kandidaten in het jaar na zakken in regulier vo en diplomaverbeteraars. Van de gezakten in het regulier vo, gaat een kleine helft het jaar erop naar het vavo. De route naar het staatsexamen is niet altijd bekend bij reguliere vo-kandidaten die gezakt zijn. Combinaties van alle drie de voorzieningen, of van alleen vavo en staatsexamen of regulier vo en staatsexamen komen heel weinig voor. Voor gezakte leerlingen van vmbo-basis, -kader, -gemengd is het hele jaar overdoen op het regulier vo met alle vakken de enige vervolgroute.

Een van de onderzoeksvragen was hoe keuzemogelijkheden tussen examenvoorzieningen worden ervaren. De keuzemogelijkheden die een leerling heeft voor een examenroute, worden in aanzienlijke mate bepaald door de school waar de leerling is ingeschreven, in combinatie met de schoolsoort die de leerling volgt. Een leerling in het regulier vo-onderwijs doet standaard vo-examen op de eigen school. De geijkte route is voor het merendeel van de leerlingen passend en leidt met eventueel maatwerk tot een diploma. Er is beperkte keuzevrijheid om elders examen te doen, alleen in zeer uitzonderlijke situaties kan het regulier vo regelen dat leerlingen bijvoorbeeld de staatsexamenroute volgen. Voor vso-scholen en niet-bekostigde scholen is het wél mogelijk om een keuze te maken tussen examenvoorzieningen. Namelijk: een eigen examenlicentie, examineren via staatsexamen of als extraneus of middels symbiose onder verantwoordelijkheid van een reguliere vo-school, vavo-instelling of vso-school met examenlicentie het examenprogramma afleggen.. Vso-scholen met vmbo-basis en -kader zijn aangewezen op symbiose met een vmbo-school, aangezien staatsexamen dat aanbod niet heeft. Ook geven vso-scholen aan dat het vaak niet haalbaar is om een eigen examenlicentie te behalen in verband met beperkt bevoegd personeel.

Als een leerling zakt voor het vo-examen komen soms wel weer keuzemogelijkheden voor het vervolg in beeld voor de leerling, al heeft de school hier ook invloed. Leerlingen onder de 18 kunnen niet zelf beslissen naar het vavo te gaan, daarvoor moet de school de leerling uitbesteden.

Met de drie examenvoorzieningen, het maatwerk daarbinnen en de keuzemogelijkheden die er zijn voor combinaties kunnen de meeste kandidatengroepen volgens de respondenten goed worden bediend.

Voor enkele groepen geven respondenten aan dat het door scholen lastiger wordt ervaren het examen goed in te richten. Bijvoorbeeld leerlingen die laat instromen in het regulier vo of vso of die laat in de bovenbouw afstromen, thuiszitters, langdurig zieke leerlingen en nieuwkomers.

Er zijn uiteraard nog wensen, die samenhangen met het nog passender maken van de examens voor specifieke groepen. Er is bij scholen behoefte aan maatwerk kunnen bieden door flexibiliteit in de planning van het centraal eindexamen voor tl, havo en vwo, zoals dat nu al in het vmbo bestaat door de spreiding van het tijdvak voor cspe's. Ook zijn er wensen om het regulier vo-examen per vak met certificaten af te kunnen sluiten. Daarnaast zou het toevoegen van praktijkexamens aan het staatsexamenpakket, het staatsexamen voor alle vmbo-ers een optie maken.

Inhoudsopgave

1	Inleiding en vraagstelling	7
1.1	Examenvoorzieningen in Nederland.....	7
1.2	Aanleiding voor het onderzoek	8
1.3	Onderzoeksvragen.....	8
1.4	Leeswijzer	9
2	Onderzoeksaanpak	10
3	Stelsel van examenvoorzieningen in vo	12
3.1	Regulier vo.....	12
3.2	Vavo.....	16
3.3	Staatsexamen	18
4	Kandidaten voor het examen vo in beeld	22
4.1	Aantal kandidaten per examenvoorziening.....	22
4.2	Duur van examenvoorzieningen.....	29
4.3	Combinatievarianten van examenvoorzieningen.....	30
4.4	Aanpassingen binnen het examen	36
4.5	Achtergrondkenmerken kandidaten per examenvoorziening.....	41
5	Ervaringen met keuzemogelijkheden in de examenvoorzieningen	46
5.1	Reguliere vo-leerlingen die zonder onderbreking school doorlopen (groep A)	48
5.2	Reguliere vo-leerlingen die zakken voor hun examen (groep B).....	50
5.3	Reguliere vo leerlingen die school onderbreken (al dan niet ingeschreven blijven staan) en via een alternatieve weg naar het examen komen (groep C)	52
5.4	Vso-leerlingen die vmbo-kb/bb route volgen (groep D).....	54
5.5	Vso-leerlingen die vmbo-tl/havo/vwo- route volgen (groep E).....	57
5.6	Leerlingen in residentiële en justitiële jeugdinstituten (groep F).....	59
5.7	Nieuwkomers in regulier vo (groep G)	60
5.8	Leerlingen in niet-bekostigd onderwijs (groep H)	61
5.9	Individuele deelnemers (niet verbonden aan onderwijs) (groep I)	62
6	Conclusies.....	63
Bijlage 1	Overzicht examenroutes en doelgroepen	74
Bijlage 2	Leidraad interviews en groeps gesprekken met stakeholders	76
Bijlage 3	Leidraad focusgroepen.....	77

1 Inleiding en vraagstelling

1.1 Examenvoorzieningen in Nederland

Nederland kent drie voorzieningen voor het examen voortgezet onderwijs. De meest bekende route naar een vo-diploma is die via een **reguliere school** voor voortgezet onderwijs. Leerlingen krijgen daar les en doen examens: de combinatie van schoolexamen in de bovenbouw en centraal eindexamen in het laatste jaar. Daarnaast bestaat de voorziening van het **volwassenenonderwijs** (vavo) waar leerlingen/studenten lessen volgen, min of meer op maat op hun persoonlijke situatie, en dat afsluiten met examens (combinatie van schoolexamens en centraal eindexamen). Vavo-instellingen zijn veelal onderdeel van een mbo. De derde voorziening is het **staatsexamen** (stex). Deze route kent geen onderwijs, maar biedt de mogelijkheid voor het behalen van examens door eerst het centraal schriftelijk examen af te leggen waarna kandidaten vervolgens (veelal) mondeling college-examens doen (het equivalent van de schoolexamens in het reguliere vo en vavo). Het uitgangspunt is dat met dit aanbod van drie voorzieningen er voor iedereen een route is waarmee naar een diploma vo toegewerkt kan worden.

De drie voorzieningen hebben met elkaar gemeen dat ze een gelijkwaardig diploma opleveren. Het civiel effect, in bijzonder toegang tot vervolg onderwijs, van de verschillende voorzieningen is gelijk: voor bijvoorbeeld aanmelding voor een wo-opleiding maakt het niet uit of iemand daarvoor het diploma via het vavo, het staatsexamen of een reguliere vo-school heeft behaald. Het centrale deel van het eindexamen is voor de drie voorzieningen identiek: hetzelfde centraal schriftelijke examen wordt op hetzelfde moment afgenomen. Het 'schoolexamen'-deel varieert tussen de voorzieningen (daarbinnen ook overigens) maar is gelijkwaardig. De optelsom van beide levert daarmee dus ook gelijkwaardige diploma's.

Tegelijkertijd volgen de drie verschillende examenvoorzieningen ieder een andere systematiek in de manier waarop naar het diploma wordt toegewerkt, die samenhangt met de karakteristieken van de doelgroepen waarvoor een examenvoorziening van oorsprong bedoeld was. Elk van de voorzieningen heeft zo zijn voor- en nadelen voor de individuele examenkandidaten. Door het combineren van voorzieningen (tegelijkertijd of volgtijdelijk) ontstaat er voor kandidaten soms een betere balans tussen die voor- en nadelen.

Daarnaast zijn er binnen de voorzieningen ook nog mogelijkheden voor aanpassingen in examens, zoals het doen van versneld examen of een vak op hoger niveau. Door deze combinaties tussen voorzieningen en aanpassingen binnen examens zijn er verschillende routes ontstaan die leerlingen/kandidaten vanwege hun specifieke situatie kunnen doorlopen om een examen te halen. Soms is er een keuze tussen routes mogelijk. Dit samenspel van de voorzieningen sluit aan op OCW-beleid waarin aandacht is voor individuele leerroutes om leerlingen/kandidaten in het onderwijs maximaal kansen te bieden op het halen van een diploma, zoals beleid rondom vsv, gelijke kansen, inclusief onderwijs, e.d. Dat is soms expliciet, zoals bij de Wet kwaliteit (v)so waardoor veel meer vso-leerlingen via het staatsexamen vo een diploma zijn gaan halen. Soms is dat minder expliciet zoals bij de vsv-doelstellingen: het aanbieden van verschillende examenvoorzieningen en de mogelijkheid voor het combineren daarvan helpt om zoveel mogelijk jongeren een startkwalificatie te laten halen.

In hoofdstuk 4 gaan we uitgebreid in op de kenmerken van de drie examenvoorzieningen.

1.2 Aanleiding voor het onderzoek

OCW ziet de afgelopen jaren dat er steeds meer sprake is van een verschuiving in de gebruikers van de examenvoorzieningen en dat deze voorzieningen met elkaar worden gecombineerd. Zo stromen gezakte leerlingen uit het regulier vo regelmatig door naar het vavo om via die weg alsnog het diploma te behalen door een deel van hun vakken opnieuw af te leggen. Ook is de staatsexamenpopulatie door de jaren heen breder geworden, onder meer door de toestroom van leerlingen van het voortgezet speciaal onderwijs.

Door deze ontwikkelingen is er bij OCW vanuit beleidsperspectief de behoefte ontstaan om de huidige gebruikers van deze drie examenvoorzieningen in kaart te brengen en daarbij specifiek oog te hebben voor de manier waarop de systematiek van een voorziening aansluit bij de karakteristieken van de (veranderde) gebruikers. Als er beter zicht is op het gebruik van de verschillende examenvoorzieningen op dit moment kan OCW op basis daarvan vaststellen of een herijking van de doelgroepen per voorziening of een aanpassing van de systematiek per voorziening nodig is.

Daarnaast is er ook een directe (politieke) aanleiding voor dit onderzoek. De forse stijging van het aantal staatsexamen-kandidaten heeft grote gevolgen voor de organisatie van het staatsexamen en de grenzen van de uitvoering van het staatsexamen staan hierdoor onder druk. Momenteel loopt er een Verbeteragenda Staatsexamens vo (uitgevoerd door het College voor Toetsen en Examens) met als doel er voor te zorgen dat het staatsexamen toekomstbestendig wordt georganiseerd en beter aansluit bij de vso-doelgroep door wie het staatsexamen in grote mate wordt ingezet als examenvoorziening. Eind 2024 worden de resultaten opgeleverd. Om uitspraken te doen over de toekomstige richting van het staatsexamen is het van belang beter beeld te krijgen over wie gezien wordt als de doelgroep van het staatsexamen. Om hier uitspraken over te doen is het van belang dat de doelgroepen voor alle drie de examenvoorzieningen in beeld wordt gebracht zodat wordt voorkomen dat er groepen ontstaan die potentieel tussen examenvoorzieningen invallen en hierdoor niet op een passende manier de mogelijkheid krijgen het examen af te leggen.

1.3 Onderzoeksvragen

OCW wil op basis van dit onderzoek een onderbouwde normatieve opvatting ontwikkelen over de bestaande doelgroepen met bijbehorende meest passende examenvoorziening. OCW heeft vanuit die behoefte de volgende hoofdvraag geformuleerd:

Wat zijn de kenmerken van de gebruikers van de verschillende examenvoorzieningen? En als er sprake is van keuzemogelijkheid, met welke reden kiezen zij dan voor een bepaalde voorziening?

Om antwoord te geven op de hoofdvraag zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

Beschrijving kenmerken van stelsel van examenvoorzieningen

1. Wat zijn de relevante overeenkomsten en de verschillen in de systematiek van de drie examenvoorzieningen (aanbod richtingen, vakkenaanbod, eisen aan kandidaten, e.d.)?
2. Welke aanpassingen in het examen zijn mogelijk per examenvoorziening?
3. Is een ontwikkeling te zien in aard van de doelgroepen die gebruik maakt van de verschillende voorzieningen?
4. Wat is het relevante beleid en de wet- en regelgeving rondom de drie voorzieningen?

5. Welke keuzes zijn er tussen de voorzieningen, op welke manieren kunnen voorzieningen worden gecombineerd, en welke keuzes zijn er binnen de voorzieningen (vervroegd examen, vak op hoger niveau, e.d.)?

Cijfermatige beschrijving van populatie gebruikers van examenvoorzieningen

6. Hoeveel kandidaten maken jaarlijks gebruik van de verschillende examenvoorzieningen (regulier, staatsexamen, vavo) en wat is de ontwikkeling hierin? Welke ontwikkelingen zijn er de afgelopen jaren zichtbaar geweest bij de instroom binnen de voorzieningen?
7. Wat is de duur in verschillende voorziening om tot een totaal examen (diploma) te komen?
8. Hoe en in welke varianten worden examenvoorzieningen gecombineerd (zowel volgtijdelijk als tegelijkertijd)? Bijv. extranei, 'Rutte-leerlingen', gezakten uit regulier vo naar vavo, diplomaverbeteraars, e.d.
9. Hoe vaak komen deze combinatievarianten voor en wat is ontwikkeling daarin?
10. Hoe vaak wordt er binnen examenvoorzieningen gebruik gemaakt van aanpassingen in het examen (bijv. gespreid examen in het reguliere vo)?
11. Wat zijn achtergrondkenmerken van kandidaten van de verschillende voorzieningen en de meest voorkomende combinaties van voorzieningen?
12. In hoeverre zien we verschuivingen in de kenmerken van de gebruikers (leeftijd, voortraject, opleiding, e.d.) van de verschillende examenvoorzieningen?

Ervaringen van gebruikers (kandidaten/scholen) met keuze voor examenvoorzieningen

13. Weten gebruikers (scholen, kandidaten) van het bestaan en de mogelijkheden van de verschillende examenvoorzieningen en combinaties ertussen?
14. Hoe ervaren/beoordelen de gebruikers (scholen, kandidaten) de verschillen in de systematiek tussen de voorzieningen?
15. Hoe ervaren/beoordelen gebruikers (scholen, kandidaten) de keuzemogelijkheid om voor een bepaalde examenvoorziening te kiezen (bijv. vavo-route versus doubleren in examenklas; symbiose tussen vso en vo versus staatsexamenroute, e.d.)? Zo ja, op basis van welke afweging wordt er voor een bepaalde voorziening gekozen?
16. Hebben gebruikers (scholen, kandidaten) nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid? Wat is hun argumentatie daarvoor?
17. Voor welke groepen mogelijke kandidaten zijn de bestaande examenvoorzieningen onvoldoende toegankelijk waardoor ze niet (of alleen met grote moeite) een vo-diploma behalen?

1.4 Leeswijzer

In dit rapport beschrijven we de uitkomsten van het verkennende onderzoek naar de doelgroepen en voorzieningen van het vo-examen. In hoofdstuk 2 beschrijven we de gebruikte onderzoeks aanpak. Hoofdstuk 3 tot en met 5 bevatten de resultaten van het onderzoek. Allereerst beschrijven we het huidige stelsel van examenvoorzieningen en de ervaringen daarmee. In hoofdstuk 4 volgt een kwantitatieve beschrijving van de examenkandidaten, het gebruik van de examenvoorzieningen en de ontwikkelingen daarin. Als laatste gaan we in hoofdstuk 5 in op kandidaten, de examenmogelijkheden die ze hebben, de ervaringen daarmee en de knelpunten en wensen die er zijn. In het conclusiehoofdstuk 6 beantwoorden we systematisch de onderzoeksvragen.

2 Onderzoeksaanpak

Om zowel een representatief als betrouwbaar inzicht te krijgen in de voorzieningen en doelgroepen, hebben we kwantitatieve methoden (analyse van examengegevens in afstemming met DUO-informatieproducten) met kwalitatieve methoden (deskresearch, interviews en focusgroepen) gecombineerd. In het overzicht hieronder is weergegeven welke onderzoeksvragen zijn beantwoord met de verschillende onderdelen.

	Inhoud	Onderzoeksvragen
<i>Fase 1</i>	Deskresearch	1 t/m 5
<i>Fase 2</i>	Interviews en groepsgesprekken met stakeholders	1 t/m 5 13 t/m 17
<i>Fase 3</i>	Data-analyse	6 t/m 12
<i>Fase 4</i>	Focusgroepen	13 t/m 17

De combineerde onderzoeksaanpak maakt dat we zowel een representatief en betrouwbaar beeld kunnen schetsen op basis van data, als ook diepgaand inzicht hebben gekregen op basis van kennis en ervaringen van stakeholders en scholen. Deze ervaringen zijn weliswaar niet representatief, maar geven wel duidelijk signalen en geven inzicht in de beleving in de scholen.

Fase 1: Deskresearch

In de fase van de deskresearch hebben we de relevante wet- en regelgeving over de drie examenvoorzieningen geanalyseerd wat leidde tot een systematische beschrijving van de examenvoorzieningen en doelgroepen in een schema. Het schema is opgenomen in bijlage 1.

Fase 2: Interviews en groepsgesprekken met stakeholders

Vervolgens hebben we 14 (groeps)interviews gevoerd met relevante stakeholders, te weten:

Organisaties betrokken bij organisatie, coördinatie en toezicht	Koepelorganisaties	Afvaardiging scholen	Vertegenwoordigers kandidaten
CvTE	VO-raad	Cluster 2-school	Ouders & Onderwijs
DUO (logistiek en staatsexamens)	Sectorraad GO	B2-school	Balans digitaal
Inspectie van het Onderwijs	Visio	ISK	Stem van de vso-leerling
Examenloket	Kentalis		LBVSO
Cito	LOWAN		LAKS
	Vavo-netwerk		
	NRTO		

Hierbij werd ons schema besproken en waar nodig aangevuld of gecorrigeerd. Andere onderwerpen van gesprek waren de onderzoeksvragen die voor de respondent van toepassing waren. We hanteerden een gespreksleidraad die op hoofdlijnen is opgenomen in bijlage 2.

Fase 3: Data-analyse

Het gebruik van de examenvoorzieningen is door middel van een kwantitatief onderzoek in kaart gebracht. Hiervoor zijn secundaire analyses op bestaande data gedaan. Daarvoor werkten we samen met de onderzoekers van de afdeling Informatieproducten van DUO. Die onderzoekers hebben de toegang tot en kennis van de data over examens die er bij DUO beschikbaar zijn en ervaring met analyse op die data (zowel over het reguliere examen, het vavo als de staatsexamens). We stemden met DUO-onderzoekers de analyses af die zij vervolgens uitvoerden. Kern van die analyses is dat ze zo volledig mogelijk inzicht bieden in kenmerken van de groepen kandidaten, in de onderwijsroutes die zij volgen, en voor zover beschikbaar in de ontwikkeling van e.e.a. in de tijd.

Fase 4: Focusgroepen

Tot slot is een zevental focusgroepen gehouden met gebruikers van verschillende examenroutes. Hieronder zijn de respondentgroepen in een tabel opgenomen.

Focusgroep	Respondenten
1	Vavo-kandidaten
2	<ul style="list-style-type: none"> • Directeuren en examensecretarissen OPDC's • Examensecretarissen van scholen die gebruik maken van de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo¹
3 en 4	Directeuren en examensecretarissen van vso-scholen (2x)
5 en 6	Directeuren en examensecretarissen van reguliere vo-scholen (2x)
7	Vso-kandidaten

Deze gesprekken in de focusgroepen waren gericht op de examenroutes waar de betreffende doelgroep gebruik van maakt en het maatwerk dat daarbinnen mogelijk is. In de interviews en focusgroepen zijn de ervaringen van alle betrokken stakeholders en gebruikers met de examenvoorzieningen geïnventariseerd, welke afwegingen bij keuzes worden gemaakt, welke wensen voor aanpassingen er zijn op basis van welke argumenten. We hanteerden een gespreksleidraad die op hoofdlijnen is opgenomen in bijlage 3.

¹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-27136.html>

3 Stelsel van examenvoorzieningen in vo

In dit hoofdstuk beschrijven we het stelsel van examenvoorzieningen in het vo. Hiermee beantwoorden we de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn de relevante overeenkomsten en de verschillen in de systematiek van de drie examenvoorzieningen (aanbod richtingen, vakkenaanbod, eisen aan kandidaten, e.d.)?
2. Welke aanpassingen in het examen zijn mogelijk per examenvoorziening?
3. Is een ontwikkeling te zien in aard van de doelgroepen die gebruik maakt van de verschillende voorzieningen?
4. Wat is het relevante beleid en de wet- en regelgeving rondom de drie voorzieningen?
5. Welke keuzes zijn er tussen de voorzieningen, op welke manieren kunnen voorzieningen worden gecombineerd, en welke keuzes zijn er binnen de voorzieningen (vervroegd examen, vak op hoger niveau, e.d.)?

We beschrijven in dit hoofdstuk voor elk van de drie examenvoorzieningen (vo, vavo, Staatsexamen) hoe het examen is geregeld en georganiseerd (wet- en regelgeving), welke aanpassingen en keuzes er mogelijk zijn en welke doelgroepen (kunnen) worden bediend. We geven daarna schematisch de belangrijkste verschillen en overeenkomsten tussen de voorzieningen weer. Dit is met name feitelijke informatie op basis de deskresearch. Daarnaast zijn in de gesprekken met stakeholders ervaringen over elke examenvoorziening apart of over het stelsel aan voorzieningen benoemd. Deze geven we bij elke voorziening in de tekst na het schema weer.

3.1 Regulier vo

Regulier vo	
Aantal deelnemers (2023)	191.495 examenkandidaten
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reguliere leerling op regulier vo (incl. leerlingen in een tijdelijke onderwijsvoorziening voor leerlingen die het onderwijs kortdurend niet (volledig) op een reguliere school kunnen volgen, bijvoorbeeld een OPDC). ▪ Reguliere leerling op niet-bekostigd vo (B2) ▪ Vso-leerling op vso-school met eigen examenlicentie ▪ Vso-leerling van vso-school zonder examenlicentie die als extraneus of via symbiose met een vo-school examen doet ▪ Vavo-leerling via symbiose (leerling doet enkel vak op regulier vo omdat dat vak niet aangeboden wordt op vavo) ▪ Leerling op BES-eilanden
Examenvorm	Afhankelijk van het vak en het onderwijsniveau een combinatie van: Schoolexamens (se), centraal schriftelijk en praktische examens (cspe), centraal praktische examens (cpe), centraal schriftelijke examens (cse). Alleen volledig programma te volgen ² , na zakken moet een kandidaat het hele programma over doen.
Schoolsoorten	Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg, vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg, vmbo-gemengde leerweg, vmbo-theoretische leerweg, havo, vwo.

² In tegenstelling tot vavo en staatsexamen, waar wel enkele losse vakken gevolgd kunnen worden en in deze losse vakken examen kan worden afgelegd.

Afname	Door vo-scholen, vso-scholen met examenlicentie, niet-bekostigd onderwijs met examenlicentie (B2). Op eigen schoollocatie.
Wetgeving ³	Wet op het Voortgezet Onderwijs 2020 (hoofdstuk 2, paragraaf 5) ⁴ Uitvoeringsbesluit WVO 2020 (hoofdstuk 3) ⁵ Wet College voor Toetsen en Examens ⁶
Aanpassingen (afnamemoment)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vervroegen van een of een aantal vakken ▪ Spreiden over jaren (maximaal 2 jaar) ▪ Spreiden over tijdvakken ▪ Vak op hoger niveau
Aanpassingen (afnamewijze)	<p>O.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tijdsverlenging • Extra pauzes • Afname op computer • Braille • Leesondersteuning • In aparte ruimte <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁷ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo.</i>⁸</p>
Combinatie met andere examenvoorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> • Staatsexamen: vakken die op de vo-school niet worden aangeboden, bijv. Russisch, Arabisch, kan een kandidaat via staatsexamen afleggen. Dit kan alleen als aanvulling op een volledig vakkenpakket dat de reguliere school aanbiedt. • Vavo: kandidaat die gezakt is op regulier vo kan de cijferlijst meenemen en het volgende schooljaar⁹ doorstromen naar het vavo om daar de rest van de vakken en het diploma te behalen. • Staatsexamen: kandidaat die gezakt is op regulier vo kan de cijferlijst meenemen en de rest van de vakken en het diploma via het staatsexamen behalen.

Ervaringen en knelpunten in de uitvoering door de scholen

We geven hier puntsgewijs de ervaringen met het reguliere vo-examen en het organiseren ervan op het regulier vo weer die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders en in de focusgroepen. Het gaat om stakeholders uit de scholen gecombineerd met ketenpartners en koepelorganisaties.

Reguliere vo-scholen

- Mede door de komst van passend onderwijs is er steeds meer maatwerk nodig en is maatwerk ook de norm in het reguliere onderwijs. Er is in toenemende mate oog voor leerlingen met een ondersteuningsbehoefte, en dat legt ook druk op de examinering, zowel voor het se als het cse. In het se kan een school eigen keuzes maken, maar uiteindelijk moeten de leerlingen wel voorbereid zijn op de afnamewijze van het cse.

³ Op basis van deze wetgeving is een grote hoeveelheid uitvoeringsregelingen en beleidsdocumentatie opgesteld.

⁴ [Paragraaf 5 Wet voortgezet onderwijs 2020](#)

⁵ [Hoofdstuk 3 Uitvoeringsbesluit WVO 2020](#)

⁶ [wetten.nl - Regeling - Wet College voor toetsen en examens - BWBR0025364 \(overheid.nl\)](#)

⁷ https://www.examenblad.nl/system/files/2024-09/cvte_handreiking_passend_examineren_ce_vo.pdf

⁸ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

⁹ De septemberroute is in sommige gevallen ook een optie, de kandidaat behaalt dan in augustus of september van het nieuwe schooljaar al het diploma.

Het kost de scholen tijd om maatwerkvoorzieningen te regelen en om na te denken over hoe het aangepaste examen in te richten¹⁰. Dat geldt voor zowel de aanpassingen die school mag toepassen zonder deskundigenverklaring, als ook voor aanpassingen waarvoor wel een verklaring nodig is. De organisatie van het maatwerk, bijvoorbeeld extra examenruimtes, extra begeleiding en surveillance, tijdsverlenging en extra computers, benoemen veel scholen als een uitdaging. Ze geven aan dat niet alle aanpassingsmogelijkheden die toegestaan zijn, organisatorisch haalbaar zijn in de school. Bijvoorbeeld als grote groepen leerlingen het examen op de computer willen doen, maar er onvoldoende computers in de school beschikbaar zijn. Er moet daarnaast ook voldoende personeel en ruimte zijn om alle maatwerk aanpassingen te faciliteren. Vooral bij de vmbo-tl, havo- en vwo-examens is dit een uitdaging omdat het cse-rooster vaststaat. Je kunt de organisatie daardoor niet ontlasten door afnamemomenten te spreiden. Iedereen heeft immers tegelijk dat examen. Bij vmbo bb/bk is er door de flexibiliteit in het rooster meer mogelijk.

- Scholen zien een stijging van het aantal verzoeken voor gespreid en vervroegd examen en voor examens op een hoger niveau. Dit komt in de ogen van de scholen doordat de aanpassingsmogelijkheden bekender en normaler worden, ook bij ouders. Scholen zijn soms terughoudend met het toekennen van de verzoeken voor vervroegd examen of examens op een hoger niveau. Voor school kan dit organisatorisch lastig zijn, maar scholen zien ook nadelige gevolgen voor de leerling. Een voorbeeld: als een leerling in de voorexamenklas doubleert, maar op enkele vakken al wel door kan, kan deze leerling in die vakken vervroegd examen doen. Wanneer deze leerling vervolgens toch zakt voor het eindexamen, zijn de resultaten van het vervroegd examen niet meer geldig tijdens het tweede eindexamenjaar.
- Op reguliere vo-scholen leeft volgens een respondent het idee dat het erg ingewikkeld is om PTA's aan te passen. Dit maakt dat scholen de mogelijkheden om het PTA aan te passen voor individuele leerlingen (bijv. maatwerk of verhuisleerlingen, leerlingen die op-/afstromen) niet altijd benutten. Het aanpassen van het PTA is voor scholen een zoektocht.

Symbiose vso-leerlingen

Voor vso-scholen zonder examenlicentie is het aangaan van een symbiosesamenwerking met een reguliere vo-school voor examinering van de beroepsgerichte vakken de enige manier om een diploma te bieden.

- Vso-scholen zonder examenlicentie noemen dat een eigen examenlicentie lastig te organiseren is. De scholen hebben vaak kleine leerlingaantallen en/of personeel zonder eerste- of tweedegraads bevoegdheid. Ook geven scholen aan dat ze diversiteit voor leerlingen willen kunnen bieden, maar vanwege schaalgrootte niet alle profielen en keuzevakken kunnen organiseren. Wanneer ze gebruik maken van symbiose met een grotere vmbo-school die wél meerdere profielen aanbiedt, kunnen de vso-leerlingen ook die breedte kiezen. Hoewel dit in theorie ook geldt voor vso-scholen die tl, havo of vwo aanbieden, hebben we van deze scholen niet gehoord dat ze gebruik maken van een symbiosesamenwerking. Zij maken voornamelijk gebruik van het staatsexamen.
- De begeleiding van vso-leerlingen tijdens cspe-afname vraagt om afstemming tussen de vso-school en de reguliere school.¹¹ Enkele vso-scholen waarvan vmbo-leerlingen d.m.v. symbiose examens afleggen op een reguliere vmbo-school merken op dat de examinatoren van het cspe (van de reguliere vmbo-school) niet altijd weten hoe ze de vso-leerlingen moeten begeleiden bij het

¹⁰ Binnen maatwerk zijn twee typen aanpassingen van het eindexamen te onderscheiden. Enerzijds aanpassingen waarvoor een deskundigenverklaring nodig is en waarvoor een school melding moet maken bij de Inspectie. Anderzijds zijn er ook veel aanpassingsmogelijkheden waarvoor geen deskundigenverklaring nodig is. De scholen die wij gesproken hebben benoemen dit onderscheid niet als zodanig.

¹¹ Hoewel dit punt mogelijk ook geldt voor de cse-afname op alle niveaus, is hier in de gesprekken alleen aan gerefereerd als het gaat om de afname van de cspe's.

examen. Andere vso-scholen hebben de begeleiding zo geregeld dat er voldoende eigen docenten mee gaan naar het cspe op de onbekende school waardoor de ondersteuning en veiligheid gewaarborgd is.

- Er is voor vso-scholen een groot verschil tussen de tijdsinvestering bij symbiose en bij staatsexamens. Bij keuze voor staatsexamens wordt alles voor de school geregeld, terwijl bij een symbiose of bij een samenwerking zowel docenten van vso-school als van reguliere vo-school daarin moeten investeren. Niet alle vso-scholen zijn in staat om de organisatie van een eigen examenlicentie of symbiose te dragen.
- De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de schoolexaminering ligt bij symbiose bij de reguliere vo-school. Dit is een drempel voor vo-scholen om symbiose aan te gaan. Het verschilt per samenwerking of de vso-school het PTA van de reguliere vo-school gebruikt of dat er een aangepast PTA wordt gemaakt voor de vso-leerlingen. In het laatste geval blijft de vo-school hiervoor verantwoordelijk. Zij moeten het PTA indienen bij de Inspectie.
- Een vso-school is voor een symbioseconstructie afhankelijk van de bereidwilligheid van een vo-school. Het samenwerkingsverband speelt soms een rol in het stimuleren van de samenwerkingen. Het beeld van respondenten is dat het organiseren van een symbiose zowel van de vso-school als de vmbo-school veel tijd en inzet van personeel vraagt. De vo-school krijgt te maken met extra belasting zoals extra administratie, extra ruimte in de school reserveren en het doen van aanpassingen om tegemoet te komen aan de ondersteuningsbehoefte van de vso-leerlingen.
- Vso-scholen geven aan dat ze graag per kandidaat willen bepalen wat de meest passende route naar het diploma is voor deze specifieke kandidaat, ofwel in symbiose, via eigen examenlicentie of via staatsexamens. Wanneer een vso-school voor één examenvoorziening kiest (bijv. symbiosesamenwerking met reguliere vo-school of een eigen examenlicentie) vervalt deze keuzemogelijkheid.
- Vso-leerlingen die via symbiose examen doen moeten meestal voor het examen naar de locatie van de vo-school. Dit vraagt om coördinatie en kost reistijd. Soms komt het voor dat de schoolexamens en centraal eindexamens van een reguliere vo-school toch op locatie vso-school worden afgenomen. Dan vereist dit vooraf toestemming van de Inspectie, want de examens moeten dan vervoerd worden. De vo-school is hier eindverantwoordelijk voor.

Vso-scholen met eigen examenlicentie

- Als een vso-school een eigen examenlicentie heeft, vervalt de mogelijkheid om een leerling aan te melden voor het staatsexamen. Respondenten geven aan dat het staatsexamen voor enkele leerlingen toch passend zou zijn. Dit gaat bijvoorbeeld om leerlingen die erg laat (medio examenklas) instromen, of vanwege omstandigheden veel afwezig zijn waardoor het afronden van de schoolexamens lastig is. Deze leerlingen doubleren nu bijna altijd, terwijl zij middels het staatsexamen mogelijk wel het examen gehaald hadden. Het aanpassen van het PTA is een optie die de vso-scholen ook toepassen. Dit vraagt veel van de organisatie: navraag doen bij de school van herkomst, controleren of de resultaten betrouwbaar zijn en vervolgens inpassen in het eigen PTA. Hoewel het aanpassen van het PTA veel mogelijkheden biedt, blijft het voor enkele leerlingen een uitdaging om ook het aangepaste PTA af te ronden. Het PTA moet immers nog steeds aan de minimum eisen voldoen.

Ervaringen en knelpunten voor kandidaten van het reguliere examen

We geven hier puntsgewijs de knelpunten voor groepen leerlingen weer bij het examen op regulier vo, die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders en in de focusgroepen.

Regulier vo

- Leerlingen die laat instromen of die laat in de bovenbouw afstromen (bijv. na 2^e keer 5 vwo alsnog afstromen naar havo) zijn lastig in het al lopende PTA te plaatsen. Er moet dan bepaald worden welke onderdelen van het oude PTA meegenomen kunnen worden en welke onderdelen nog moeten worden ingehaald. Dit is ingewikkeld voor scholen en kost leerlingen tijd. Een deel van deze leerlingen belandt uiteindelijk op het vavo om het diploma te halen. Respondenten vragen zich af of dit de juiste plek is.
- De mogelijkheid om examens op verschillende niveaus te doen is een uitkomst voor leerlingen die excelleren in bepaalde vakken. Echter, voor leerlingen die juist examens willen doen op een lager niveau is het geen aantrekkelijke optie, vinden respondenten. Ze krijgen immers het diploma op het niveau van hun 'laagste' vak.
- Leerlingen die vanwege omstandigheden nog wel ingeschreven staan op het regulier vo, maar daar eigenlijk niet thuis horen en/of in de praktijk niet naar school gaan, moeten formeel wel op het regulier vo examens doen. Voorbeelden van deze groepen leerlingen zijn thuiszitters of leerlingen die beter op het vso passen maar dit vanwege een conflictsituatie niet gerealiseerd is.
- Respondenten geven aan dat het staatsexamen voor langdurig zieke leerlingen binnen het regulier vo een goede plek zou kunnen zijn. Binnen het reguliere vo-examen is het niet mogelijk om het examen over meer dan 2 jaar te spreiden, terwijl deze leerlingen dat misschien wel nodig hebben. Deze leerlingen zouden op hun plek kunnen zijn bij het staatsexamen.

3.2 Vavo

Vavo	
Aantal deelnemers (2023)	9.982 examenkandidaten
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vavo-leerling op reguliere vavo, zowel volledig diploma (bijv. vsv-ers, in verleden vrijstelling van onderwijs) als deelcertificaten (bijv. gezakte leerling van regulier vo, vakverbeteraar, herprofilering) ▪ Vavo-leerling op niet-bekostigde vavo met eigen examenlicentie ▪ Leerling regulier vo of niet-bekostigde vo (B2) uitbesteed aan vavo (via Rutterregeling¹²), bijv. gezakte leerlingen, leerlingen die vanwege problematiek op de vo-school beter passen op het vavo ▪ Gezakte reguliere vo-leerling via septemberroute ▪ Vso-leerlingen die als extraneus of via symbiose op vavo een diploma halen
Ervaringen met ontwikkelingen in de doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Van oudsher volwassenonderwijs, nu vooral jongvolwassenen direct vanuit het vo ▪ Doelgroep met complexere problematiek wordt groter, waardoor meer maatwerk nodig is
Examenvorm	Schoolexamens (se), centraal schriftelijk eindexamen (cse)
Schoolsoorten	Vmbo-theoretische leerweg, havo, vwo, losse certificaten mogelijk
Afname	Door vavo-instellingen op vavo-instellingen
Wetgeving ¹³	Wet educatie en beroepsonderwijs ¹⁴ Wet op het Voortgezet Onderwijs 2020 (hoofdstuk 2, paragraaf 10, Rutterregeling) ¹⁵ Wet College voor Toetsen en Examens ¹⁶

¹² [Vavo - Voortgezet onderwijs - DUO Zakelijk](#)

¹³ Op basis van deze wetgeving is een grote hoeveelheid uitvoeringsregelingen en beleidsdocumentatie opgesteld.

¹⁴ [wetten.nl - Regeling - Wet educatie en beroepsonderwijs - BWBR0007625 \(overheid.nl\)](#)

¹⁵ [Paragraaf 10 Wet voortgezet onderwijs 2020](#)

¹⁶ [wetten.nl - Regeling - Wet College voor toetsen en examens - BWBR0025364 \(overheid.nl\)](#)

Aanpassingen (afnamemoment)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vervroegen van een of een aantal vakken ▪ Spreiden over jaren (maximaal 10 jaar, prettig voor leerlingen die vanwege omstandigheden langer nodig hebben) ▪ Spreiden over tijdvakken ▪ Vak op hoger niveau
Aanpassingen (afnamewijze)	<p>O.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Tijdsverlenging ▪ Extra pauzes ▪ Afname op computer ▪ Braille ▪ Leesondersteuning ▪ In aparte ruimte <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>¹⁷ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo.</i>¹⁸</p>
Combinatie met andere examenvoorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Staatsexamen: vakken die op vavo-instelling niet worden aangeboden, bijv. Russisch, Arabisch, kan een kandidaat via staatsexamen afleggen. ▪ Staatsexamen: enkele vakken via staatsexamen en enkele vakken via vavo om zo te combineren tot een volledig diploma. Deze route was populair in 2023 i.v.m. aanpassingen n.a.v. coronacrisis (duimregeling) die nog wel gold voor de staatsexamens en niet voor het vavo. ▪ Vo-school: vakken die op vavo-instelling niet worden aangeboden, bijv. filosofie, kan een kandidaat als extraneus via reguliere vo-school afleggen.

Ervaringen en knelpunten in de uitvoering door de scholen

We geven hier puntsgewijs de ervaringen met het vo-examen op het vavo en het organiseren ervan op het vavo weer die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders en in de focusgroepen. Het gaat om stakeholders uit de scholen gecombineerd met ketenpartners en koepelorganisaties.

- Het is mogelijk om een symbiose aan te gaan tussen vso en vavo. Hierdoor kunnen vso-leerlingen via het vavo examen doen als er op de eigen school geen mogelijkheid voor is. Dit vraagt van de vso-school dat ze de schoolexamens van het vavo afnemen. Hier zit een knelpunt voor de vso-scholen, aangezien zij niet standaard werken met schoolexamens.¹⁹

Ervaringen en knelpunten voor kandidaten van het vavo-examen

We geven hier puntsgewijs de knelpunten voor groepen leerlingen bij het examen vavo weer die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders en in de focusgroepen.

- Vavo-kandidaten die een volledig diploma willen halen in een jaar hebben in korte tijd veel vakken af te ronden, waaronder ook een volledige boekenlijst en profielwerkstuk. Kandidaten geven aan te ervaren dat het jaar erg vol is en mogelijk niet alle lessen even noodzakelijk zijn. De wens is om te werken met instaptoetsen waardoor een kandidaat geadviseerd kan worden welke lessen wel en niet nodig zijn.

¹⁷ https://www.examenblad.nl/system/files/2024-09/cvte_handreiking_passend_examineren_ce_vo.pdf

¹⁸ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

¹⁹ Dit knelpunt speelt vermoedelijk ook bij symbiose tussen vso en reguliere scholen. Uit de gesprekken over symbiose tussen vso en vavo is dat echter niet ter sprake gekomen.

3.3 Staatsexamen

Staatsexamens	
Aantal deelnemers (2023)	6.730 examenkandidaten
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vso-leerling van vso-school zonder examenlicentie (ook residentiële jeugdinstellingen en justitiële jeugdinstellingen) ▪ Reguliere vo-leerling in tweede tijdvak voor aangewezen vakken en leerlingen in derde tijdvak (alleen cse) ▪ Reguliere vo-leerling voor vak dat de eigen vo-school niet aanbiedt (bijv. Russisch, Arabisch). Dit vak kan een kandidaat via staatsexamen afleggen, maar alleen als aanvulling op een volledig vakkenpakket die de reguliere school aanbiedt. ▪ Reguliere vo-leerling die wegens ziekte of een andere van zijn wil onafhankelijke omstandigheid niet deelneemt aan het reguliere onderwijsprogramma van de school (via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo²⁰) ▪ Vavo-leerling voor vak dat de eigen vavo-instelling niet aanbiedt ▪ Leerlingen van niet-bekostigd onderwijs zonder examenlicentie (ook van BES- en CAST-eilanden) ▪ Individuele kandidaten die geen onderwijs volgen (o.a. thuiszitters, vakverbeters, herprofilering, gezakte leerlingen, vsv'er), ook van BES-eilanden
Ervaringen met ontwikkelingen in de doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Groei aantal staatsexamenkandidaten zorgt voor knelpunten in organiseerbaarheid ▪ Meer focus op behalen diploma binnen vso, daardoor zijn er meer vso-kandidaten ▪ Structureel gebruik van staatsexamen door niet-bekostigd onderwijs zonder examenlicentie (B3) ▪ Meer maatwerktrajecten in regulier vo voor o.a. leerlingen met psychische problematiek en/of thuiszitters (via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo)
Examenvorm	Centraal schriftelijk eindexamen (cse), college-examen (ce)
Schoolsoorten	Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (alleen avo), vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg (alleen avo), vmbo-gemengde leerweg (alleen avo), vmbo-theoretische leerweg, havo, vwo, losse certificaten behalen mogelijk, deelname niet gebonden aan inschrijving voor één diploma
Afname	Door CvTE op centrale locaties of op vso-scholen. In uitzonderlijke situaties gaat het CvTE ook naar andere locaties. Bijvoorbeeld bij de kandidaat thuis of in het ziekenhuis.
Wetgeving ²¹	Wet op het Voortgezet Onderwijs 2020 (hoofdstuk 2, paragraaf 7) ²² Uitvoeringsbesluit WVO 2020 (hoofdstuk 4) ²³ Wet College voor Toetsen en Examens ²⁴ Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo ²⁵)
Aanpassingen (afnamemoment)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spreiden over jaren (deelcertificaten zijn 10 jaar geldig)

²⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-27136.html>

²¹ Op basis van deze wetgeving is een grote hoeveelheid uitvoeringsregelingen en beleidsdocumentatie opgesteld.

²² [Paragraaf 7 Wet voortgezet onderwijs 2020](#)

²³ [Hoofdstuk 4 Uitvoeringsbesluit WVO 2020](#)

²⁴ [wetten.nl - Regeling - Wet College voor toetsen en examens - BWBR0025364 \(overheid.nl\)](https://wetten.nl - Regeling - Wet College voor toetsen en examens - BWBR0025364 (overheid.nl))

²⁵ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-27136.html>

<p>Aanpassingen (afnamewijze)</p>	<p>O.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tijdsverlenging • Extra pauzes • Afname op computer • Braille • Leesondersteuning • In aparte ruimte • Aanwezigheid van een vertrouwenspersoon <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>²⁶, <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>²⁷ en via DUO.²⁸</p>
<p>Combinatie met andere examenvoorzieningen</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vavo: enkele vakken via staatsexamen en enkele vakken via vavo om zo te combineren tot een volledig diploma. Deze route was populair in 2023 i.v.m. aanpassingen n.a.v. coronacrisis (duimregeling) die nog wel gold voor de staatsexamens en niet voor het vavo. • Vo-school: vakken die op vo-instelling niet worden aangeboden, bijv. Russisch of Arabisch, die een kandidaat via het staatsexamen aflegt. Dit kan alleen als aanvulling op een volledig vakkenpakket die de reguliere school aanbiedt. • Symbiose: vso-leerlingen die de beroepsgerichte praktijkvakken via symbiose op een reguliere school afleggen en de avo-vakken via het staatsexamen.

Ervaringen en knelpunten in de toegankelijkheid volgens stakeholders

We geven hier puntsgewijs de ervaringen met de toegankelijkheid van het staatsexamen weer die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders die betrokken zijn bij de coördinatie, organisatie van de examenroutes en het toezicht daarop.

- Er zijn vanuit verschillende partijen vraagtekens gezet bij wat nou (on)eigenlijk gebruik is van het staatsexamen. Van oudsher had het staatsexamen een ander doel dan waar het nu voor dient. Het beeld van verschillende stakeholders is dat het staatsexamen voor meer en meer kandidaten toegankelijk wordt. Het gevolg is een grote groei van staatsexamenkandidaten wat de organiseerbaarheid in gevaar brengt.
- Verschillende partijen geven aan dat het staatsexamen een laatste mogelijkheid zou moeten zijn, een vangnet. Als een andere examenvorm mogelijk is, moet het staatsexamen niet ook een optie zijn.
- Scholen hebben volgens de stakeholders onvoldoende zicht op de breedte van de beschikbare maatwerkmogelijkheden. Het staatsexamen lijkt dan een makkelijke optie. Respondenten denken dat scholen niet weten wat er verder mogelijk is of dat scholen denken dat die opties te moeilijk zijn. Denk hierbij aan het aanpassen van het PTA en symbiose.
- Voorbeelden van mogelijk oneigenlijk gebruik volgens stakeholders: leerlingen van niet-bekostigd onderwijs en leerlingen ingeschreven op regulier onderwijs. Het zou volgens de respondenten beter zijn als de niet-bekostigde B3-scholen ook een eigen examenlicentie verkrijgen, waardoor deze kandidaten op de eigen school examen kunnen doen. Dit geldt overigens niet voor alle B3-scholen. Er zijn B3-scholen die niet specifiek opleiden voor het eindexamen. Voor deze scholen, die vaak maar zeer beperkt eindexamenkandidaten hebben, is het verkrijgen van een eigen examenlicentie niet voor de hand liggend. Aanvullend gaven de respondenten (die niet betrokken zijn bij de B3-scholen) aan dat kandidaten van B3-scholen in principe de speciale voorziening van het

²⁶ https://www.examenblad.nl/system/files/2024-09/cvte_handreiking_passend_examineren_ce_vo.pdf

²⁷ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

²⁸ [Staatsexamen vo: Examen op maat – DUO](#)

staatsexamen – het mondeling college-examen – niet nodig hebben. Zij hebben reguliere leerlingen en die zouden in staat moeten zijn om het reguliere eindexamen inclusief schoolexamen af te leggen.

Het gebruik van het staatsexamen is voor vo-leerlingen volgens de respondenten eigenlijk niet passend. Wanneer je als school een leerling aanneemt, moet je ook het eindexamen kunnen verzorgen, aldus enkele respondenten.

- Leerlingen in het reguliere vo kunnen nu toegang krijgen tot het staatsexamen via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo²⁹. Respondenten vinden dat scholen zouden moeten uitwijken naar de maatwerk mogelijkheden die al beschikbaar zijn, zoals gespreid examen, in plaats van naar het staatsexamen. De regeling heeft de deur naar het staatsexamen geopend, wat volgens respondenten niet wenselijk is.
- De voorzieningen en ondersteuning die het staatsexamen biedt krijgen de leerlingen in het vervolgonderwijs niet. Ter voorbereiding op het vervolgonderwijs is het daarom niet wenselijk om staatsexamen te snel in te zetten.

Ervaringen en knelpunten in de uitvoering

We geven hier puntsgewijs de ervaringen met het organiseren van het staatsexamen weer die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders en in de focusgroepen.

- De vso-scholen hebben veel positieve ervaringen met het staatsexamen. Het uit handen nemen van de organisatie van het examen en de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit wordt erg prettig gevonden aan het gebruik maken van het staatsexamen. Genoemd wordt dat vso-scholen vaak kleine organisaties zijn, waarvoor het lastig is de volledige organisatie van het eindexamen zelf te dragen.
- Het feit dat de college-examens en de uitslag pas in de zomer zijn, wordt door respondenten gezien als een groot nadeel en als een vorm van ongelijke behandeling.
- Vso-scholen met een eigen examenlicentie zouden ook de mogelijkheid willen hebben om (enkele) leerlingen via het staatsexamen het diploma te laten halen. Dit is meer passend door o.a. de organiseerbaarheid van het examen op de eigen school i.v.m. kleine aantallen kandidaten, het niet kunnen afronden van het PTA door late instroom van de leerling, veel verzuim door de leerling of veel verplaatsingen van de leerling.
- In residentiële en justitiële jeugdinstanties spelen vele andere zaken rondom de leerling, zoals zorg- en detentietrajecten, waardoor het onderwijs en het examen niet de eerste prioriteit heeft. Leerlingen krijgen vaak te maken met verplaatsingen naar andere locaties of een verandering in de zorg waardoor het niet meer mogelijk is om het examen (op de geplande locatie) af te nemen. Bij het geval van verplaatsing moet er voor transport gezorgd worden, wat in een heel aantal gevallen erg lastig te organiseren valt. Denk bijvoorbeeld aan jongeren in een justitiële inrichting die geen verlofrecht hebben.
- Voor leerlingen van Caribisch Nederland is het alleen mogelijk om staatsexamen te doen op Bonaire. Hierdoor moeten leerlingen van de andere eilanden met het vliegtuig naar Bonaire en daar in gastgezinnen verblijven. Respondenten vinden de huidige manier van examinering op Caribisch Nederland niet toegankelijk, zowel geografisch als ook financieel.
- Voor OPDC's was het tot voorkort niet mogelijk om leerlingen aan te melden voor het staatsexamen. Deze leerlingen moesten examen afleggen via de school van inschrijving. Enkele OPDC's hebben het zo geregeld dat de meeste leerlingen ingeschreven worden op een aantal

²⁹ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-27136.html>

samenwerkingsscholen, waardoor het OPDC met die scholen het examen via symbiose kan vormgeven. Voor andere OPDC's is dit niet mogelijk in verband met beperkt aanbod in de omgeving. Daarvoor biedt de route naar het staatsexamen via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo uitkomst.

- Vso-leerlingen maken vaak gebruik van de mogelijkheid om examens te spreiden over twee jaar. Naast dat dit soms wenselijk is in verband met de problematiek van de leerling, heeft de vso-school hierdoor ook meer tijd om met de leerlingen aan andere vaardigheden te werken. Het gaat dan bijvoorbeeld om zelfredzaamheid, sociale vaardigheden en mobiliteit.
- Vso-scholen die ook de herexamens op hun eigen locatie willen aanbieden moeten hiervoor in de zomervakantie open blijven. Personeel moet hiervoor de zomervakantie opofferen. Het alternatief is dat de kandidaten moeten reizen naar een centrale afnamelocatie. Dit is soms ver weg en niet haalbaar of wenselijk voor leerlingen vanwege de problematieken waar zij mee te maken hebben.

Ervaringen en knelpunten voor groepen leerlingen

We geven hier puntsgewijs de knelpunten voor groepen leerlingen bij het staatsexamen weer die we hebben opgehaald in de gesprekken met stakeholders en in de focusgroepen.

- Het feit dat het staatsexamen met twee meetmomenten werkt (centraal schriftelijk examen en college-examen) is voor de ene leerling een voordeel: niet te veel piekmomenten, bij veel afwezigheid is het lastig om een PTA af te ronden. Voor een andere leerling een nadeel: er hangt veel van die twee momenten af wat de druk verhoogt.
- De planning van het staatsexamen is anders dan die van het reguliere vo-examen en het vavo-examen, hierdoor komt ook de uitslag van het staatsexamen veel later dan voor kandidaten van het reguliere en vavo-examen. Dit zien respondenten als een vorm van ongelijke behandeling.
- Voor individuele kandidaten zijn er kosten verbonden aan deelname aan het staatsexamen. Het kan zijn – maar is bij respondenten niet bekend – dat dit voor drempels zorgt zodat niet iedereen die dat wil deel kan nemen.
- Voor blinde leerlingen is er de mogelijkheid om het examen om te zetten in braille. Bij kleine aantallen leerlingen wordt dit echter niet altijd gedaan. In plaats van een schriftelijk examen krijgt de leerling daarom een mondeling examen. Respondenten vragen zich af in hoeverre dit recht doet aan het schriftelijke examen.

4 Kandidaten voor het examen vo in beeld

In dit hoofdstuk brengen we de kandidaten voor het examen vo in beeld. Het betreft een kwantitatieve beschrijving van de examenkandidaten, het gebruik van de examenvoorzieningen en de ontwikkelingen daarin. We gaan hierbij specifiek in op de combinatievarianten van examenvoorzieningen en de frequentie van aanpassingen binnen de examenvoorzieningen. Tot slot beschrijven we een aantal achtergrondkenmerken van de kandidaten per examenvoorziening. Dit doen we aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

6. Hoeveel kandidaten maken jaarlijks gebruik van de verschillende examenvoorzieningen (regulier, stex, vavo) en wat is de ontwikkeling hierin? Welke ontwikkelingen zijn er de afgelopen jaren zichtbaar geweest bij de instroom binnen de voorzieningen?
7. Wat is de duur in verschillende voorziening om tot een totaal examen (diploma) te komen?
8. Hoe en in welke varianten worden examenvoorzieningen gecombineerd (zowel volgtijdelijk als tegelijkertijd)? Bijv. extranei, 'Rutte-leerlingen', gezakten uit regulier vo naar vavo, diplomaverbeteraars, e.d.
9. Hoe vaak komen deze combinatievarianten voor en wat is ontwikkeling daarin?
10. Hoe vaak wordt er binnen examenvoorzieningen gebruik gemaakt van aanpassingen in het examen (bijv. gespreid examen in het reguliere vo)?
11. Wat zijn achtergrondkenmerken van kandidaten van de verschillende voorzieningen en de meest voorkomende combinaties van voorzieningen?
12. In hoeverre zien we verschuivingen in de kenmerken van de gebruikers (leeftijd, voortraject, opleiding, e.d.) van de verschillende examenvoorzieningen?

We beantwoorden de onderzoeksvragen aan de hand van populatiedata die beschikbaar zijn gesteld door DUO-IP. Over het algemeen beschikken zij over betrouwbare stabiele data van de examenkandidaten. Bij vragen over ontwikkelingen in de afgelopen jaren presenteren we de data vanaf 2018, zodat we de situatie voor corona kunnen vergelijken met de huidige situatie na corona. Data over het staatsexamen worden echter pas sinds 2021 in een vast formaat geregistreerd. Als het gaat om ontwikkelingen in de doelgroep per examenvoorziening, rapporteren we daarom voor het staatsexamen vanaf 2021.

4.1 Aantal kandidaten per examenvoorziening

In deze paragraaf beantwoorden we onderzoeksvraag 6: Hoeveel kandidaten maken jaarlijks gebruik van de verschillende examenvoorzieningen (regulier, staatsexamen, vavo) en wat is de ontwikkeling hierin? en Welke ontwikkelingen zijn er de afgelopen jaren zichtbaar geweest bij de instroom binnen de voorzieningen?

Eerst presenteren we het aantal kandidaten per examenvoorziening in 2018-2023. Daarna gaan we specifieker in op de drie examenvoorzieningen: regulier vo, vavo en het staatsexamen.

Toelichting op definities

Het totaal aantal kandidaten in het regulier vo is gebaseerd op drie groepen kandidaten:

- Diplomakandidaten: diploma uitslag geslaagd of afgewezen.
- Teruggetrokken: kandidaten die in het eindexamenjaar zitten, maar niet deelnemen aan het eindexamen.

- Kandidaat die met deelcertificaat/-caten van school gaat: uitslag niet afgewezen, geslaagd, cum laude of teruggetrokken maar er is wel een diplomarecord. Dit zijn met name de gespreid examen kandidaten³⁰ en enkele kandidaten die in een leerwerktraject zitten waarbij zij mogelijk doorstromen naar het mbo zonder vmbo-diploma.

Het totaal aantal kandidaten in het vavo is soortgelijk gebaseerd op drie groepen kandidaten:

- Diplomakandidaten: diploma uitslag geslaagd.
- Teruggetrokken: uitslag teruggetrokken (dit wordt niet meer actief meegenomen sinds 2018 voor het vavo).
- Deelcertificaatkandidaat: uitslag niet geslaagd, cum laude of teruggetrokken. Dat betekent dat in het vavo afgewezen kandidaten als deelcertificaatkandidaten worden opgenomen.

Bij staatsexamenkandidaten wordt er onderscheid gemaakt tussen diplomakandidaten en deelcertificaatkandidaten.

- Diplomakandidaten behalen wanneer ze het staatsexamen dat jaar met goed gevolg afleggen het diploma. Dat kan zijn als ze alle vakken van een diploma afleggen, maar ook als ze maar voor één of enkele vakken examen doen.
- Deelcertificaatkandidaten doen examen voor één of enkele vakken, maar behalen daarmee geen diploma. Dat doen ze bijvoorbeeld in het daaropvolgende jaar als ze voor de overige vakken examen afleggen.

Terugtrekkingen komen voor bij het staatsexamen door afzeggingen van examens, maar deze informatie is niet bij DUO-IP bekend, omdat de kandidaten dan geen examenrecord hebben voor het niet-afgelegde vak. Daarnaast zijn er bij het staatsexamen kandidaten die naar het staatsexamen stappen om een diploma te ontvangen zonder vakken af te leggen ('inwisselaars'). De inwisselaars zijn niet meegenomen in deze telling, omdat zij geen gebruik maken van de examenvoorziening behalve voor administratieve handelingen.

Resultaten

In 2023 was het aantal kandidaten in het regulier vo ongeveer 190.000, in het vavo ongeveer 10.000 en in het staatsexamen ongeveer 6.700 (zie Tabel 4.1). Als we kijken naar de ontwikkeling in het aantal kandidaten, zien we dat het aantal kandidaten in het regulier vo en in het staatsexamen redelijk stabiel is. In het vavo is een duidelijke daling te zien in het aantal kandidaten in 2021. In 2022 en 2023 neemt het aantal kandidaten weer toe, maar is nog niet gelijk aan het aantal kandidaten van 2020 en eerder. Een aannemelijke verklaring is dat door de coronamaatregelen leerlingen in 2020 vrijwel allemaal geslaagd zijn en in het daarop volgende jaar niet zijn doorgestroomd naar het vavo. In de jaren daarna lag het slagingspercentage hoger dan voor corona, waardoor het aantal vavo-kandidaten in 2023 lager ligt dan voor corona.

Tabel 4.1. Aantal kandidaten per examenvoorziening in 2018-2023.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Regulier vo	203236	202433	205449	198796	190756	191495
Vavo	13735	13259	12752	7440	9402	9982
Staatsexamen				6955	6645	6730

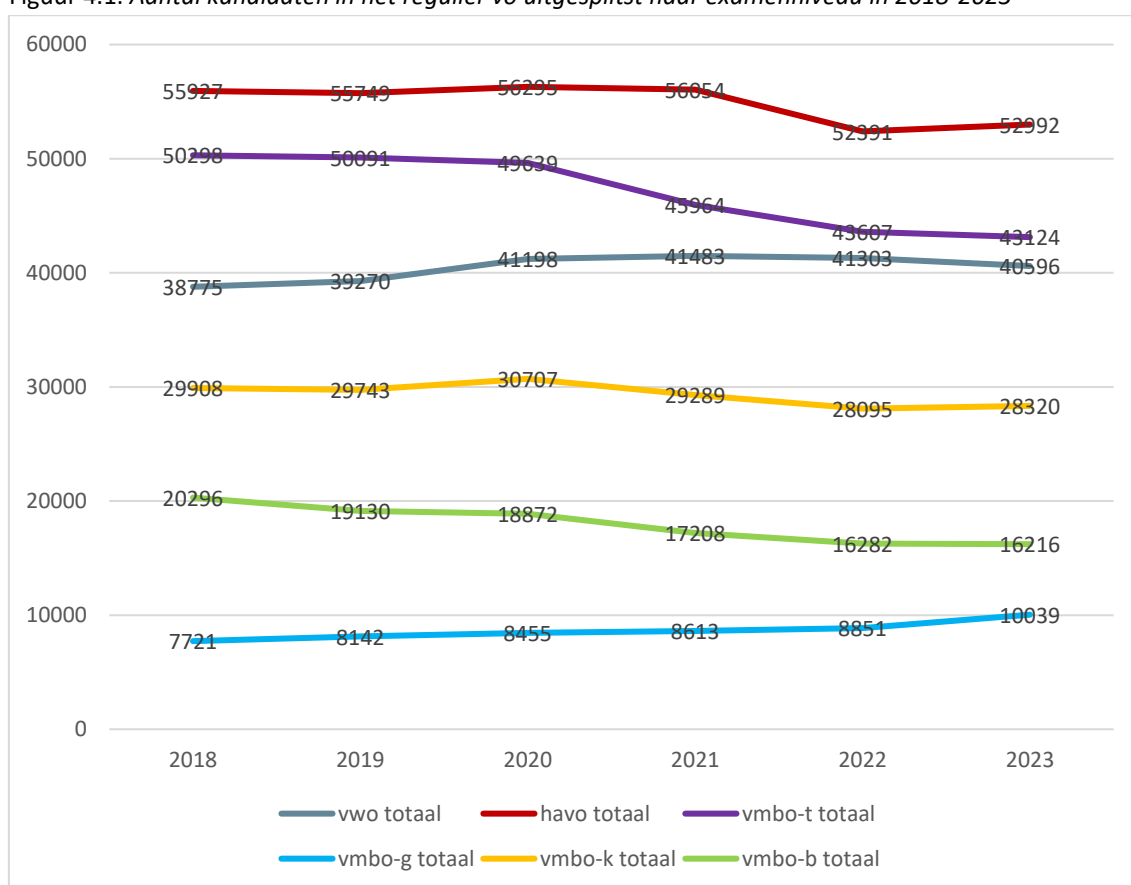
³⁰ In paragraaf 4.4 gaan we verder in op het gespreid examen.

Hierna gaan we specifiek in op de kandidaten binnen de drie examenvoorzieningen: regulier vo, vavo en het staatsexamen.

Regulier vo

In Figuur 4.1 is een uitsplitsing te zien naar onderwijsniveau van alle kandidaten die via het regulier vo hebben deelgenomen aan het examen in 2018-2023. Over het algemeen zijn er geen grote verschuivingen tussen de niveaus zichtbaar in 2018-2023. In alle jaren doen de meeste kandidaten examen op havoniveau.

Figuur 4.1. Aantal kandidaten in het regulier vo uitgesplitst naar examenniveau in 2018-2023³¹

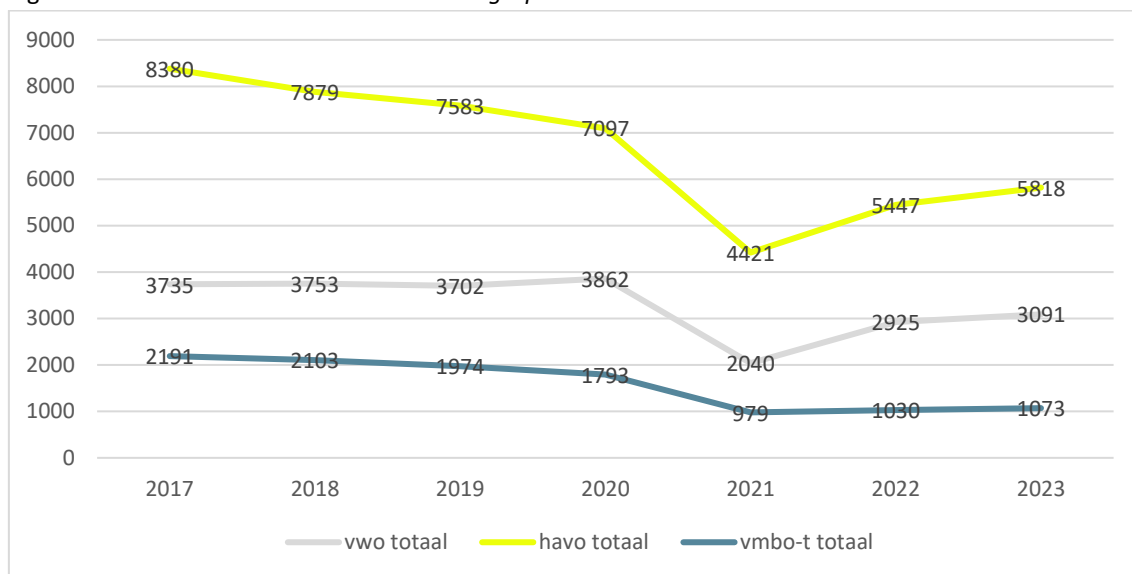
Vavo

In Figuur 4.2 is een uitsplitsing te zien naar onderwijsniveau van alle kandidaten die via het vavo hebben deelgenomen aan het examen in 2018-2023. We zien in alle niveaus een daling in het aantal kandidaten in jaar 2021, waarschijnlijk ten gevolge van corona. Verder zien we geen grote verschuivingen in het aantal kandidaten per niveau. Het grootste deel van de vavo-kandidaten doet examen op havoniveau. Het kleinste deel van de vavo-kandidaten bestaat uit vmbo-t leerlingen. In de interviews kwam naar voren dat de leeftijd van een kandidaat na zakken in het regulier vo een belangrijke factor is om te bepalen of een leerling naar het vavo gaat of het examenjaar overdoet op de reguliere vo school. Aangezien vmbo-t-leerlingen over het algemeen jonger zijn dan havo- en vwo-leerlingen kan dat verklaren waarom relatief weinig vmbo-t leerlingen examen doen via het vavo.

³¹ Ieder jaar zijn er ongeveer 100 vso-kandidaten die niet opgaan voor een volledig diploma en waarbij het onduidelijk is op welk niveau zij deelnemen aan het examen. Deze kandidaten hebben we niet weergegeven in de grafiek.

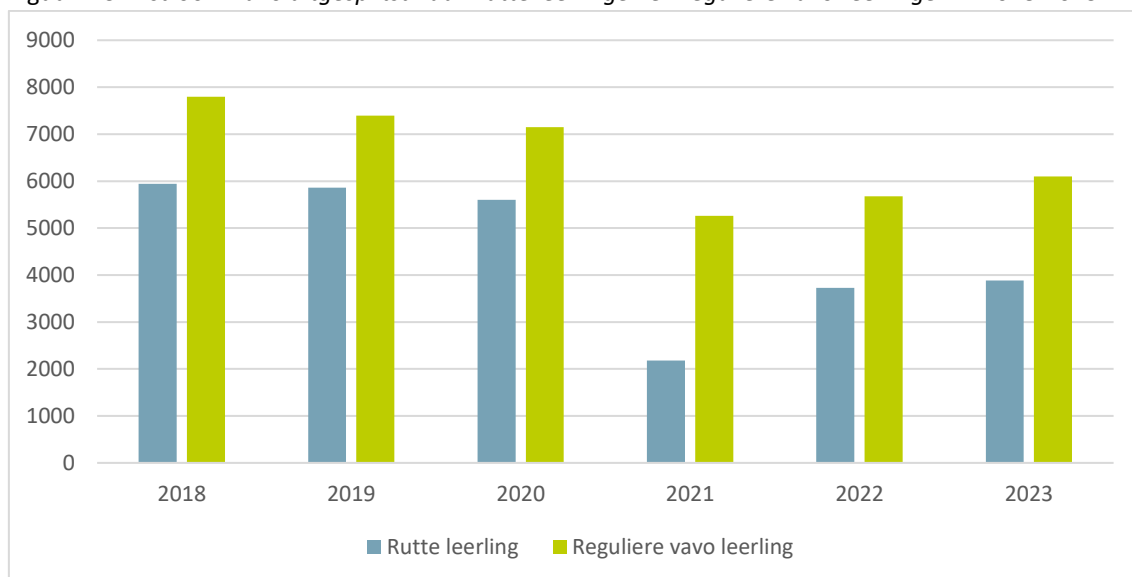
Figuur 4.2. Aantal kandidaten in het vavo uitgesplitst naar examenniveau in 2018-2023

Vervolgens kijken we of er ontwikkelingen bestaan in de instroom van vavo-kandidaten. Hierbij maken we onderscheid tussen Rutte leerlingen en reguliere vavo-leerlingen. Rutte leerlingen zijn leerlingen die ingeschreven blijven op hun eigen vo-school en bekostigd worden in het vo, maar examen doen bij een andere instelling: in dit geval een vavo-instelling. Reguliere vavo-leerlingen zijn alle andere vavo-leerlingen die via het vavo examen doen. In paragraaf 5.2 gaan we verder in op Rutte-leerlingen.

In Figuur 4.3 zijn de kandidaten van het vavo uitgesplitst naar Rutte leerlingen en reguliere vavo-leerlingen. In 2023 ging het om 6100 reguliere vavo-leerlingen en 3882 Rutte leerlingen. Deze verhouding is redelijk stabiel over de jaren.

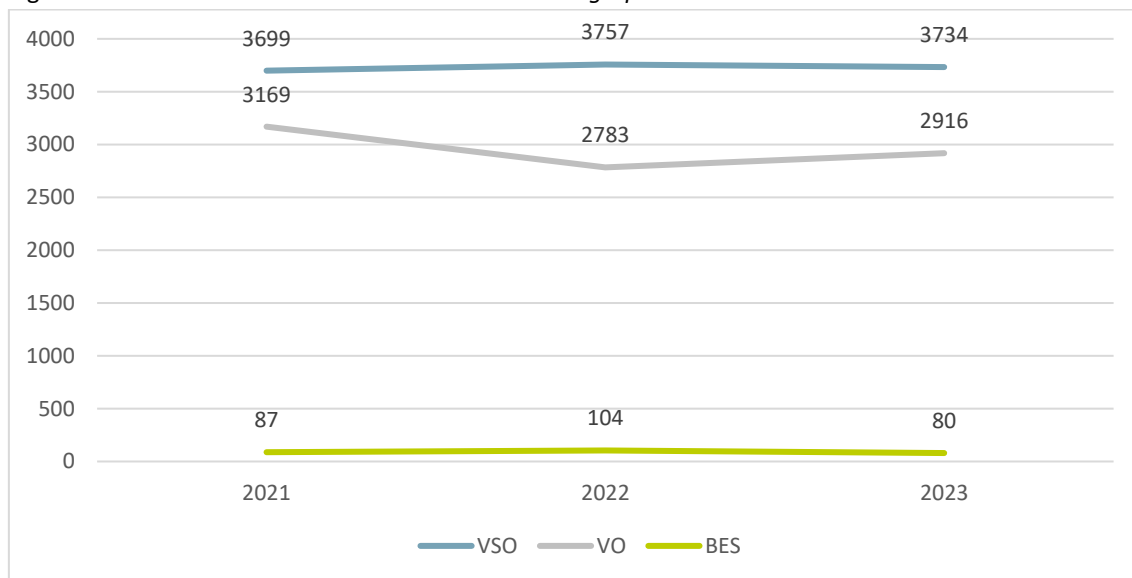
Figuur 4.3. Instroom vavo uitgesplitst naar Rutte leerlingen en reguliere vavo-leerlingen in 2018-2023

Staatsexamen

In Figuur 4.4 is te zien hoeveel vso-kandidaten, vo-kandidaten en kandidaten in de BES gemeenten hebben deelgenomen aan het staatsexamen in 2021, 2022 en 2023. Vo-kandidaten zijn hier een gemêleerde groep, denk aan leerlingen op particulier onderwijs, thuiszitters, etc³². Over het algemeen is het aantal kandidaten van de groepen vso-kandidaten, vo-kandidaten en kandidaten in de BES gemeenten redelijk stabiel in 2021-2023. Vso-kandidaten maken het meest gebruik van het staatsexamen.

Figuur 4.4. Aantal kandidaten in het staatsexamen uitgesplitst naar examenniveau in 2021-2023

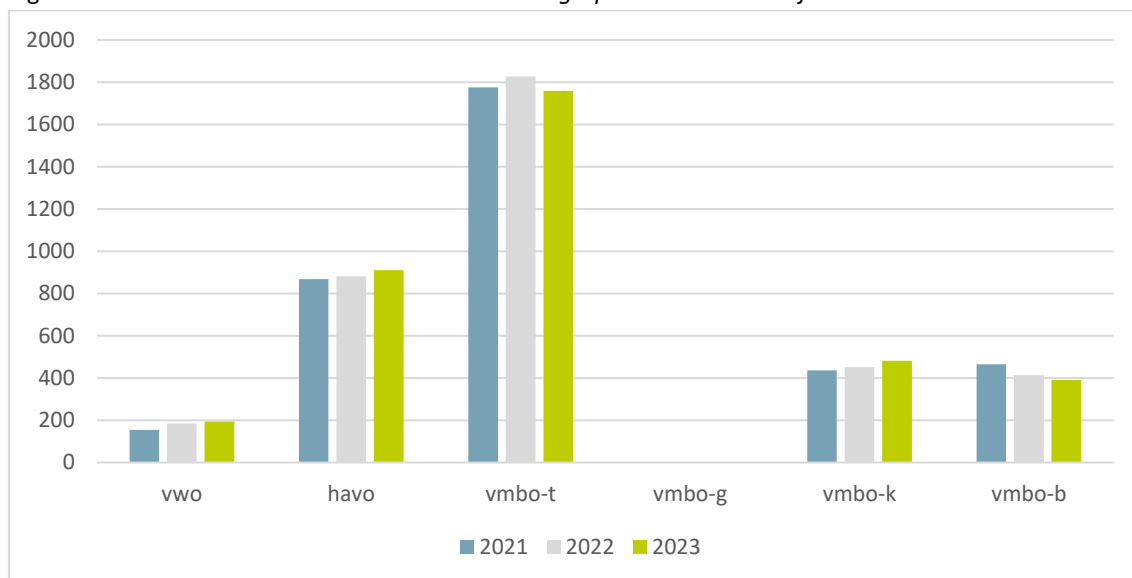
Hierna gaan we specifiek in op de drie doelgroepen die examen doet via het staatsexamen: vso-kandidaten, vo-kandidaten en kandidaten in de BES-gemeenten.

In Figuur 4.5 is het aantal vso-kandidaten dat staatsexamen doet, uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2021, 2022 en 2023. Vmbo-g komt nauwelijks voor (alle aantallen kandidaten in de jaren <5). Met betrekking tot de andere onderwijsniveaus zien we dat de meeste vso-kandidaten vmbo-t examen doen via het staatsexamen. Verder zien we geen grote verschuivingen tussen de onderwijsniveaus in 2021-2023.

Het is opvallend dat bij vmbo-k en vmbo-b relatief veel kandidaten geregistreerd staan bij het staatsexamen, gegeven dat deze groep kandidaten alleen staatsexamen kan doen voor de avo-vakken en niet voor de praktijkgerichte vakken. In de data zien we echter ook resultaten voor de praktijkgerichte vakken geregistreerd staan bij het staatsexamen. Een verklaring hiervoor is dat kandidaten de resultaten voor de praktijkgerichte vakken behaald op een reguliere vo-school aanleveren bij het staatsexamen. Op het diploma dat de kandidaten behalen staat niet waar de resultaten behaald zijn, waardoor het lijkt alsof die bij het staatsexamen gehaald zijn.

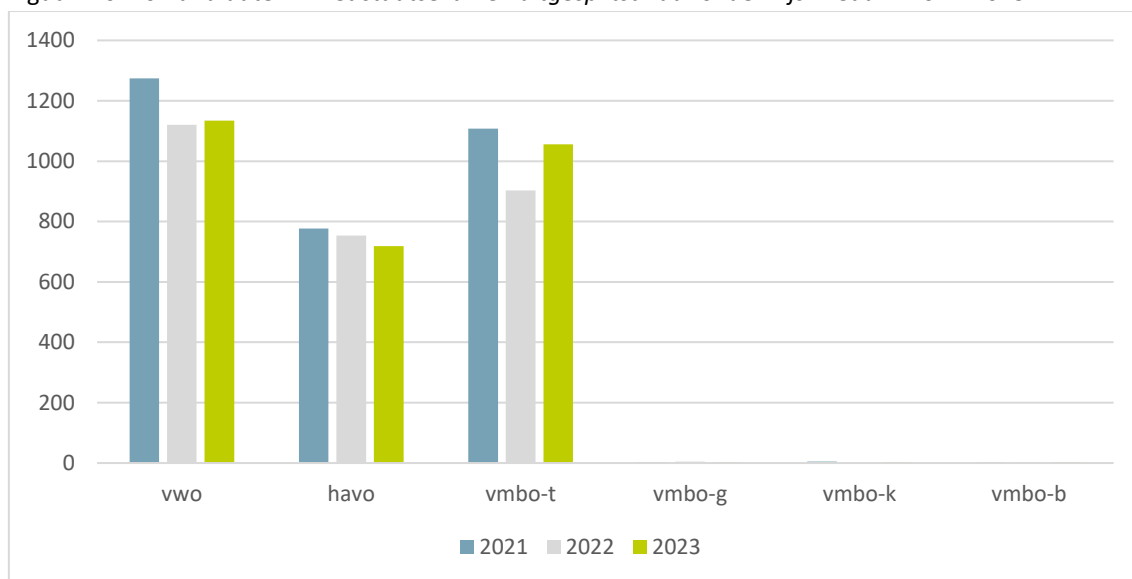
³² We beschikken niet over kwantitatieve gegevens om de gemêleerde groep vo-kandidaten beter te duiden.

Figuur 4.5. Vso-kandidaten in het staatsexamen uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2021-2023

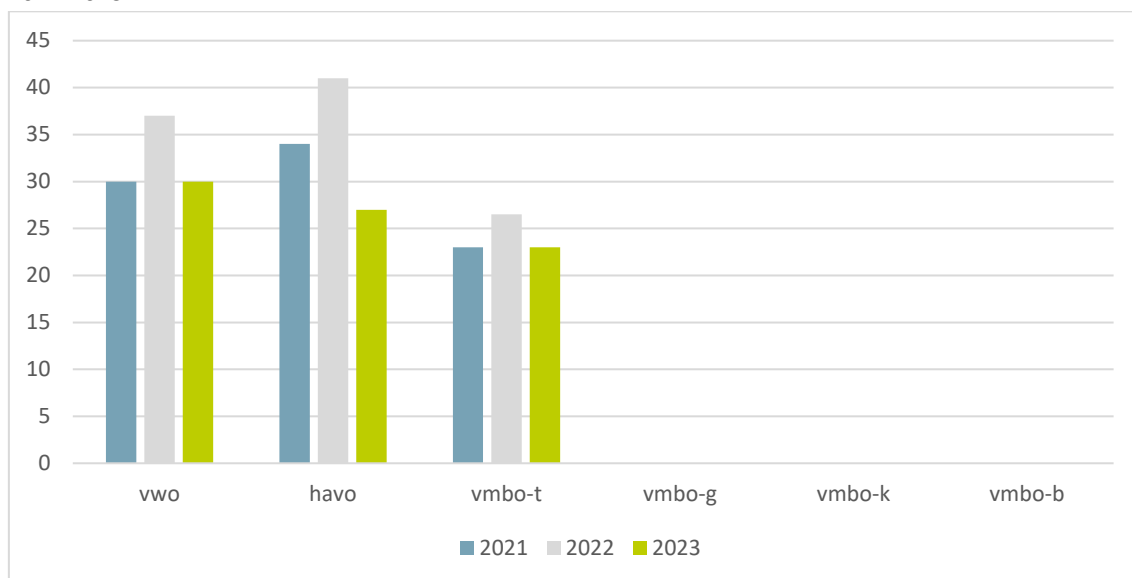
In Figuur 4.6 is het aantal vo-kandidaten dat staatsexamen doet, uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2021-2023. De meeste vo-kandidaten doen vwo-examen. We zien geen grote verschuivingen in onderwijsniveau in 2021-2023.

Figuur 4.6. Vo-kandidaten in het staatsexamen uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2021-2023

In Figuur 4.7 zie je het aantal kandidaten dat staatsexamen doet in de BES-gemeenten, uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2021-2023. We zien geen grote verschuivingen in onderwijsniveau in 2021-2023.

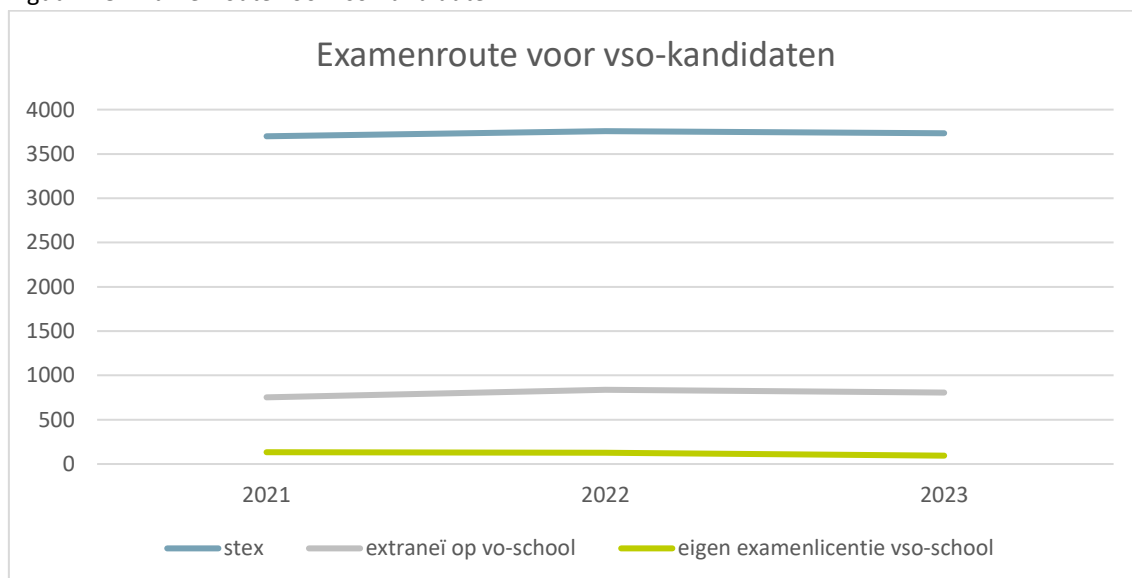
Figuur 4.7. Kandidaten in de BES-gemeenten in het staatsexamen uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2021-2023

Vso-kandidaten

In Figuur 4.8 is overkoepelend te zien waar vso-kandidaten hun examen doen. Al deze cijfers komen wel een keer voor in andere grafieken, maar hier staan ze bij elkaar vanuit de doelgroep 'vso-kandidaten' (zie ook paragraaf 5.5 en 5.6 over deze doelgroep). Verreweg de meeste vso-kandidaten doen examen via het staatsexamen. Ongeveer 800 kandidaten doen als extraneüs examen op een vo-school³³. Vier vso-scholen beschikken over een eigen examenlicentie. In 2021, 2022, 2023 is het aantal vso-kandidaten dat gebruik maakt van de verschillende voorzieningen stabiel.

Figuur 4.8. Examenroute voor vso-kandidaten

³³ Het is ook mogelijk om als vso-kandidaat op het vavo als extraneus examen te doen. Echter staat dit niet geregistreerd bij DUO-IP. De extraneï in deze figuur zijn allemaal vso-kandidaten die op een vo-school examen doen.

Hierna gaan we specifieker in op de extraneus constructie tussen een vso-school en een vo-school. In Tabel 4.2 is het aantal vo-instellingen dat een extraneus constructie heeft met vso instellingen weergegeven. In 2022 waren er 49 vso-instellingen die vso-leerlingen hadden ingeschreven als examenkandidaat op 68 vo-instellingen. In 2019 waren er relatief veel vo-scholen (85) waar vso-leerlingen deelnamen aan het examen.

Tabel 4.2. Aantal vo-instellingen met vso-extranei

Examenjaar	Aantal vo-instellingen	Aantal vso-instellingen
2018	73	53
2019	85	57
2020	70	52
2021	66	48
2022	68	49

4.2 Duur van examenvoorzieningen

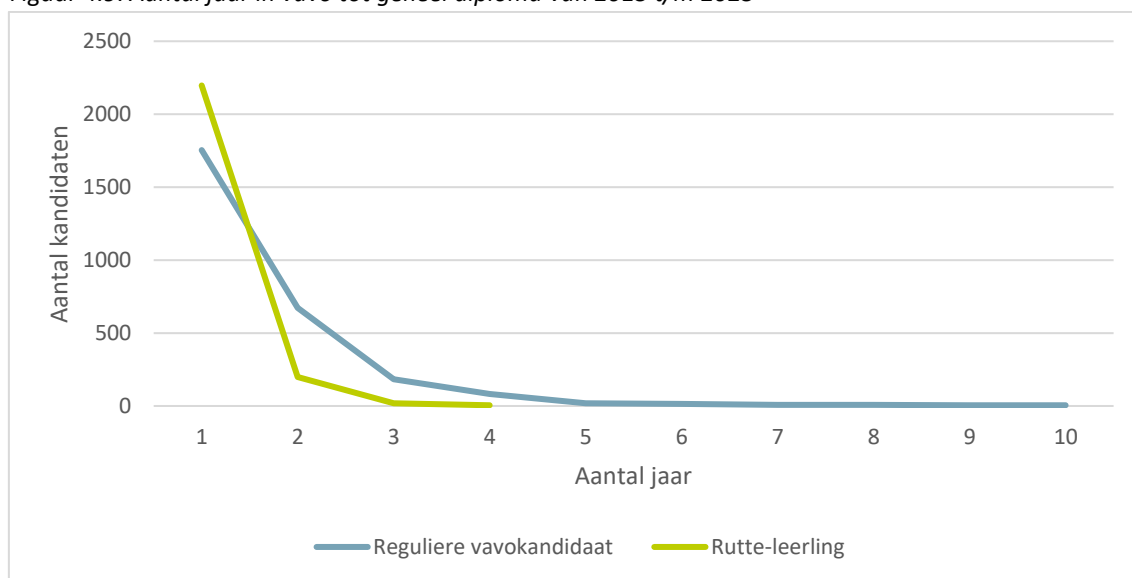
In deze paragraaf beantwoorden we onderzoeksvraag 7: Wat is de duur in verschillende voorziening om tot een totaal examen (diploma) te komen? Dit doen we voor het vavo en voor het staatsexamen.

Vavo

In Figuur 4.9 is het aantal jaren dat een kandidaat doorbrengt in het vavo van 2013 tot en met 2023 voordat ze hun diploma halen weergegeven, waarbij onderscheid is gemaakt tussen reguliere vavo-kandidaten en Rutte-leerlingen.

Bijna alle Rutte-leerlingen brengen één jaar door in het vavo voordat ze hun diploma halen. Reguliere vavo-kandidaten doen er het vaakst één jaar over, maar ook twee en drie jaar komen voor.

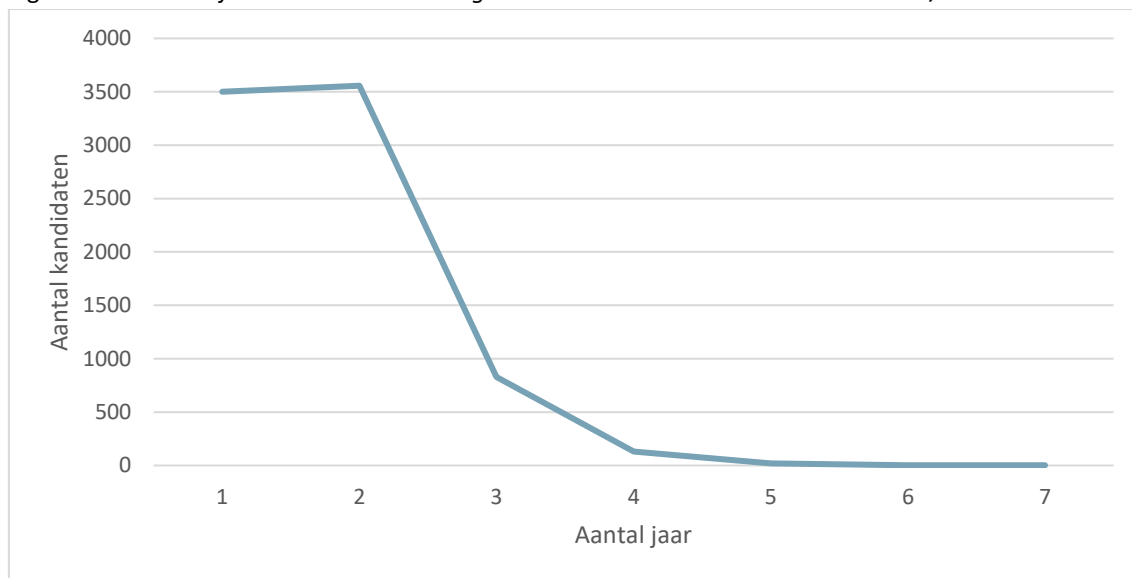
Figuur 4.9. Aantal jaar in vavo tot geheel diploma van 2013 t/m 2023

Staatsexamen

In Figuur 4.10 is het aantal jaren dat een kandidaat terug te zien is in het staatsexamen van 2013 tot 2023 weergegeven. De meeste kandidaten zijn één of twee jaar terug te zien in het staatsexamen, ook drie jaar komt regelmatig voor.

Figuur 4.10. Aantal jaar dat kandidaat terug te zien is in het staatsexamen van 2013 t/m 2023

4.3 Combinatievarianten van examenvoorzieningen

In deze paragraaf beantwoorden we onderzoeksvraag 8 en 9:

8. Hoe en in welke varianten worden examenvoorzieningen gecombineerd (zowel volgtijdelijk als tegelijkertijd)? Bijv. extranei, 'Rutte-leerlingen', gezakten uit regulier vo naar vavo, diplomaverbeteraars, e.d.
9. Hoe vaak komen deze combinatievarianten voor en wat is ontwikkeling daarin?

We beschrijven een aantal varianten waarin examenvoorzieningen gecombineerd worden, hoe vaak deze combinatievarianten voorkomen en hoe de ontwikkeling daarin is over tijd. We presenteren de volgende combinaties:

- Combinatie regulier vo-vavo:
  - Rutte-leerlingen
  - Septemberroute leerlingen
  - Kandidaten jaar na zakken in regulier vo
- Extranei
- Diplomaverbeteraars

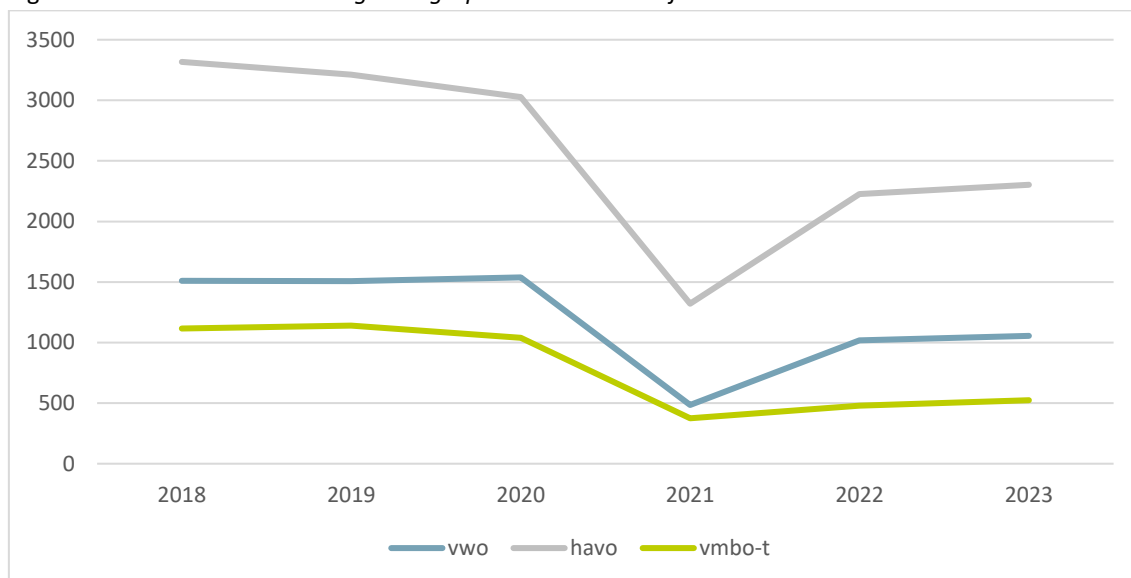
Combinatie regulier vo-vavo

Rutte leerlingen

Rutte leerlingen zijn leerlingen die ingeschreven blijven op hun eigen vo-instelling en bekostigd worden in het vo, maar examen doen bij een andere instelling: in dit geval een vavo-instelling. Rutte leerlingen worden als zodanig bekostigd en kunnen daardoor door DUO-IP met zekerheid uit de data gefilterd worden.

In Figuur 4.11 is het aantal Rutte-leerlingen uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2018-2023. In alle jaren doen de meeste Rutte-leerlingen examen op havo-niveau. In 2021 is een daling te zien in het aantal Rutte-leerlingen ten opzichte van de jaren daarvoor, dit heeft waarschijnlijk met het hoge slagingspercentage in 2020 te maken (in verband met corona).

Figuur 4.11. Aantal Rutte-leerlingen uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2018-2023

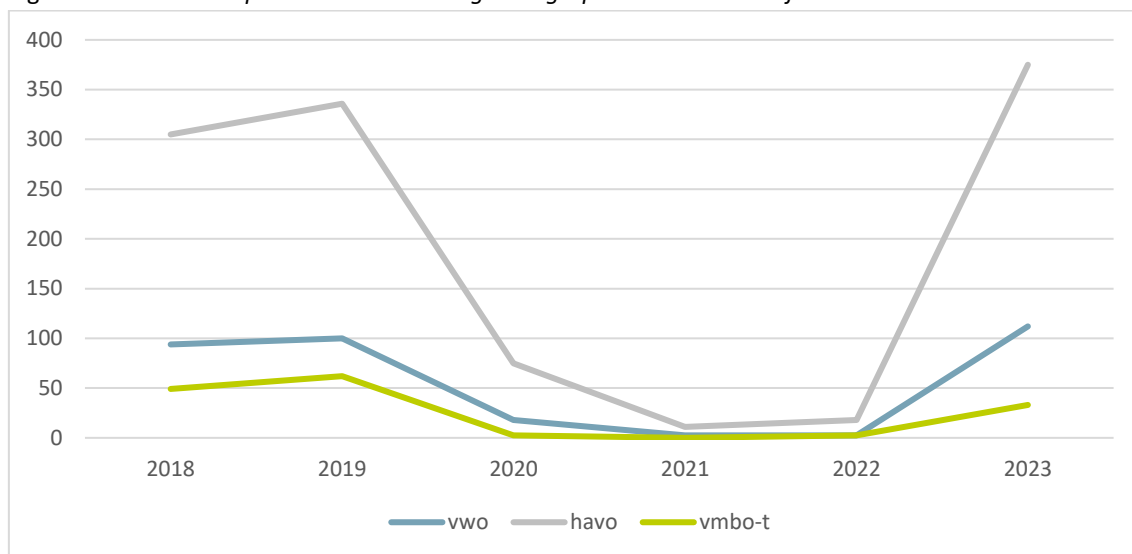

Septemberroute-leerlingen

De augustus-/septemberroute ("de septemberroute" in de volksmond) is voor leerlingen die al het eindexamen hebben afgelegd op het regulier vo en zijn gezakt, maar nog kunnen slagen door het verbeteren van hun schoolexamenresultaten voor vakken die enkel met een schoolexamen worden afgesloten. Voorbeelden zijn het nog moeten afronden of overdoen van het profielwerkstuk of het vak maatschappijleer, een hoger gemiddelde halen door een niet-verplicht onderdeel van de eindlijst te laten vallen of het diploma op een lager niveau te halen. Dit doen deze leerlingen in augustus en september op het vavo, zodat ze dan in september hun diploma kunnen behalen. De augustus-/septemberroute wordt door de leerling zelf betaald. Daarom kan door DUO-IP alleen uit de data worden afgeleid wie er mogelijk de augustus-/septemberroute heeft afgelegd. Deze kandidaten zijn nu berekend a.d.h.v. leerlingen die gezakt zijn in vo en aan het vavo een diploma hebben gehaald in augustus of september van hetzelfde jaar.

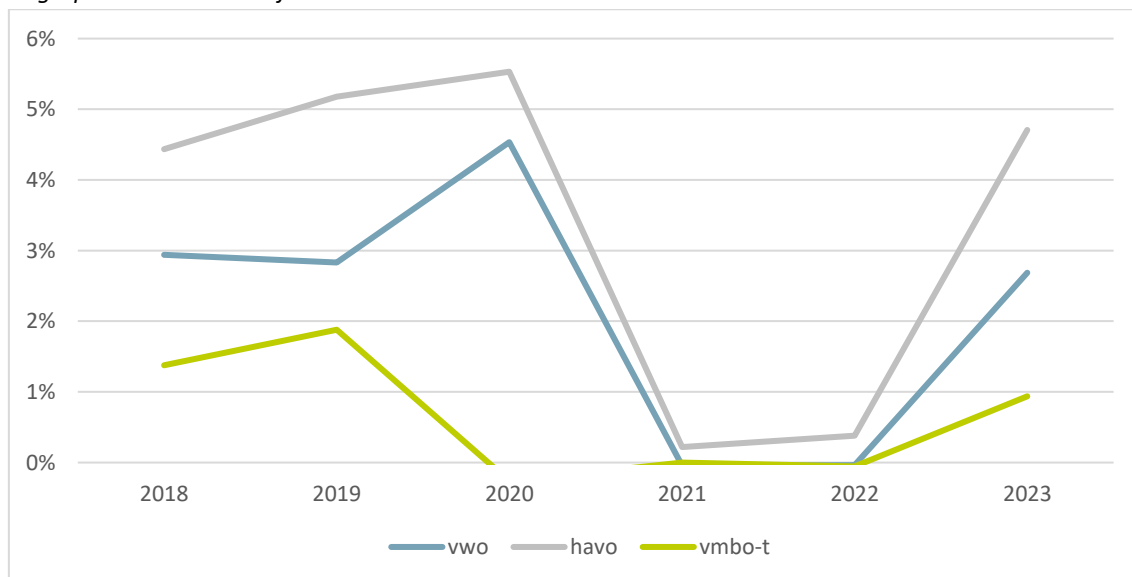
In Figuur 4.12 is het aantal kandidaten per onderwijsniveau dat via de septemberroute geslaagd is in 2018-2023 weergegeven. Kandidaten zijn geteld in het jaar dat ze in eerste instantie zakten, waarna ze in augustus of september zijn geslaagd. In 2020, 2021 en 2022 ligt het aantal kandidaten dat via de septemberroute is geslaagd heel laag, waarschijnlijk vanwege de versoepelende maatregelen in het centraal eindexamen. In 2023 maakten 520 kandidaten gebruik van de septemberroute. De meeste kandidaten doen via de septemberroute examen op havoniveau.

Figuur 4.12. Aantal Septemberroute-leerlingen uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2018-2023

Aangezien in 2020 en 2021 het totaal aantal gezakte kandidaten in het regulier vo laag was door de coronamaatregelen, kijken we ook naar het percentage leerlingen dat de septemberroute volgt afgezet tegen het aantal overige gezakte vo-kandidaten. Bijvoorbeeld: in 2023 zijn er in het vwo 112 septemberroute kandidaten en 4060 overige gezakte vo-kandidaten. Het percentage is dan $112/4060=2,7\%$. In Figuur 4.13 is dit percentage weergegeven per onderwijsniveau. We zien dat in 2023 het percentage septemberroute-leerlingen weer bijna net zo hoog is als in 2018 per onderwijsniveau.

Figuur 4.13. Percentage septemberroute-leerlingen ten opzichte van overige gezakte vo-kandidaten uitgesplitst naar onderwijsniveau in 2018-2023

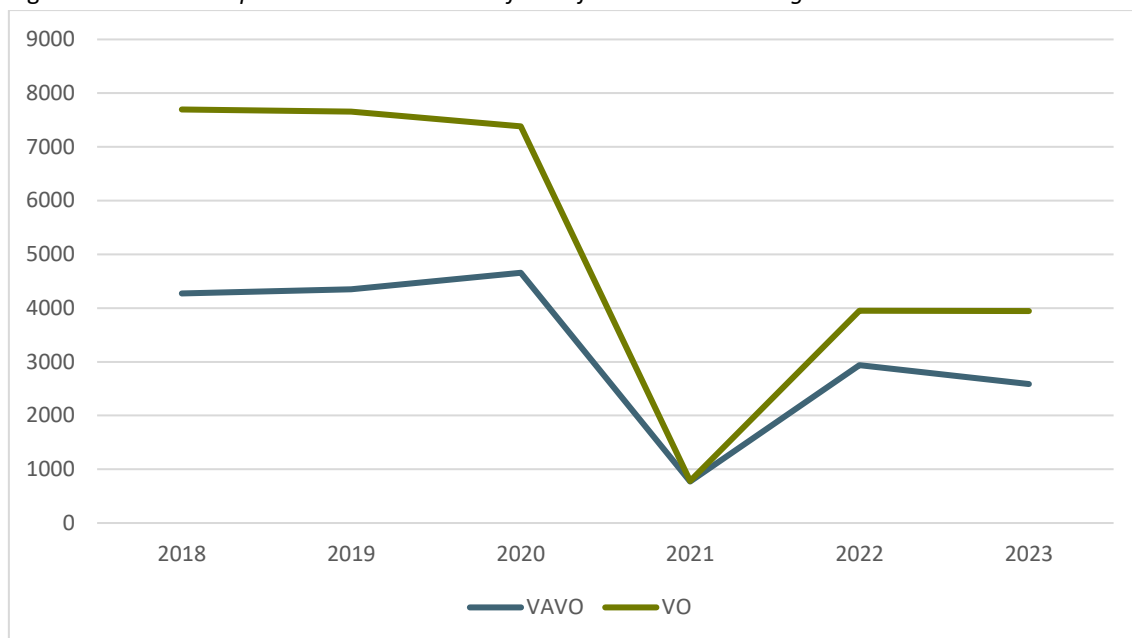
Kandidaten jaar na zaken in regulier vo

In Figuur 4.14 is weergegeven waar diplomakandidaten die zakken in het regulier vo een jaar later opnieuw diplomakandidaat zijn. De meest voorkomende examenvoorzieningen zijn opnieuw in het regulier vo of in het vavo. Daarnaast zijn er diplomakandidaten die een jaar later staatsexamen doen, of

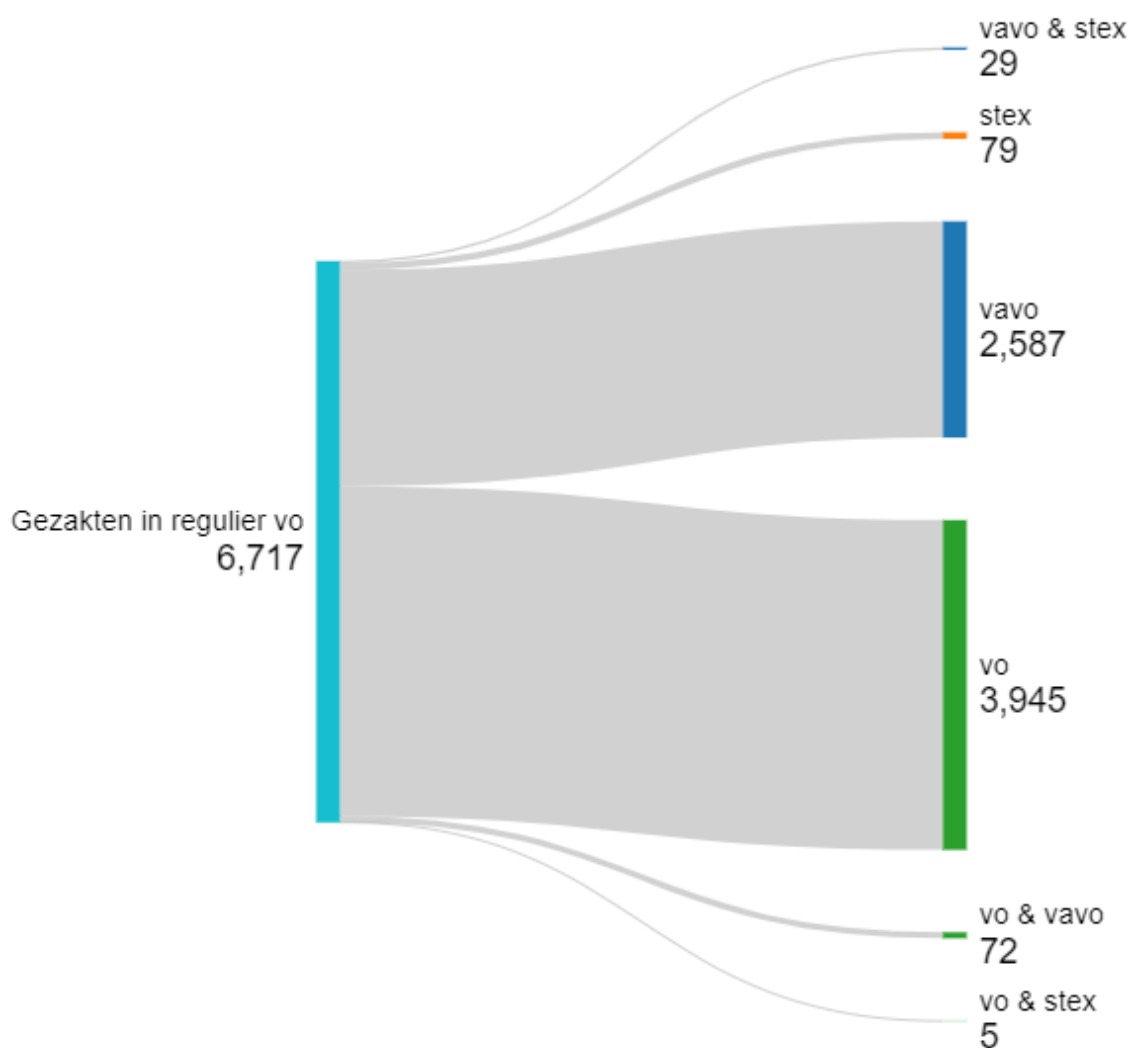
een combinatie van vo en vavo, vavo en stex of vo en stex. Vanwege de kleine aantallen hebben we die niet in Figuur 4.14 opgenomen. Hieronder hebben we in Figuur 4.15 voor het jaar 2023 deze aantallen wel compleet weergegeven.

Figuur 4.14. Aantal diplomakandidaten in vo of vavo jaar na zakken in regulier vo

In Figuur 4.15 is het complete overzicht te zien van waar diplomakandidaten die zakten in het regulier vo in 2022 een jaar later opnieuw diplomakandidaat zijn. Net zoals in de vorige figuur gaat dit om 2587 kandidaten op het vavo en 3945 kandidaten op het reguliere vo. Daarnaast is te zien dat een groepje kandidaten gebruik maakt van het staatsexamen (79 kandidaten) en dat er combinaties van voorzieningen voorkomen. In de interviews zijn verschillende redenen voor het combineren van voorzieningen voorgekomen. Als een vavo-instelling bepaalde vakken niet aanbiedt, maar een reguliere vo school wel, kan een kandidaat via symbiose constructie examens doen op zowel het vavo als op de reguliere vo school. Daarnaast kunnen kandidaten op het reguliere vo via het staatsexamen vakken doen die niet worden aangeboden op de reguliere vo school (bijvoorbeeld Russisch). Verder hoorden we in de interviews dat kandidaten soms enkele vakken via staatsexamen en enkele vakken via vavo doen. Deze route was extra gunstig in 2023 i.v.m. aanpassingen n.a.v. coronacrisis (duimregeling) die nog wel gold voor de staatsexamens en niet voor het vavo.

Figuur 4.15. Aantal diplomakandidaten in 2023 na zakken in regulier vo in 2022

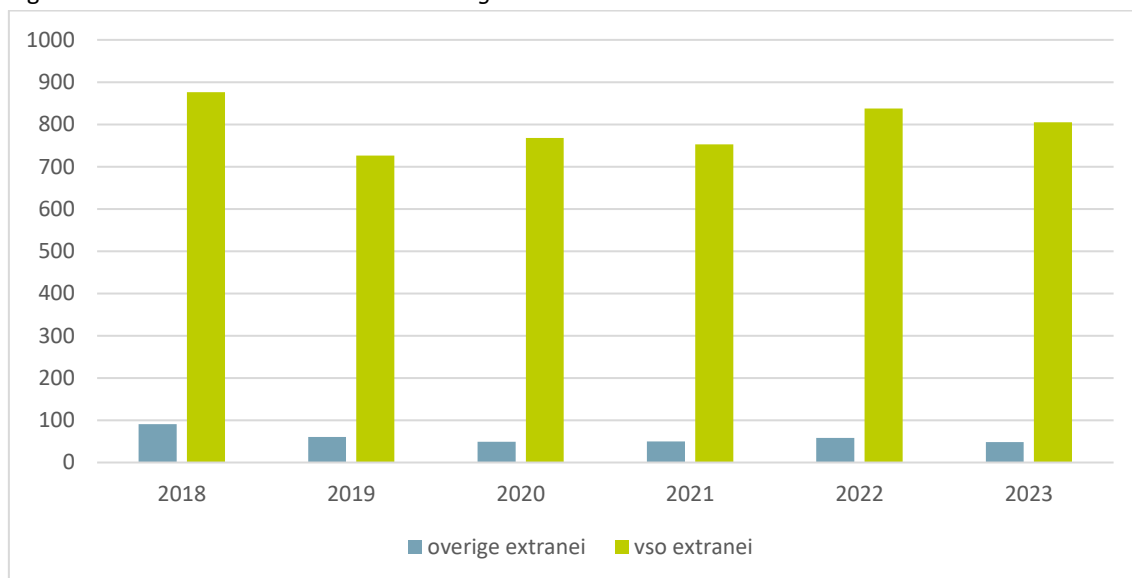

Extranei

Vso-extranei kandidaten zijn kandidaten met een vso-inschrijving, maar die examens doen bij een vo-instelling.³⁴ Overige extranei zijn kandidaten met een vo-inschrijving, maar die examens doen op een andere vo-instelling. In Figuur 4.16 is het aantal vso-extranei en overige extranei in 2018-2023 weergegeven. In 2023 waren er 805 vso-extranei en 48 overige extranei. De aantallen extranei zijn redelijk stabiel over de jaren.

³⁴ Dit is inclusief een symbiose-constructie tussen een vso-school en een vo-school.

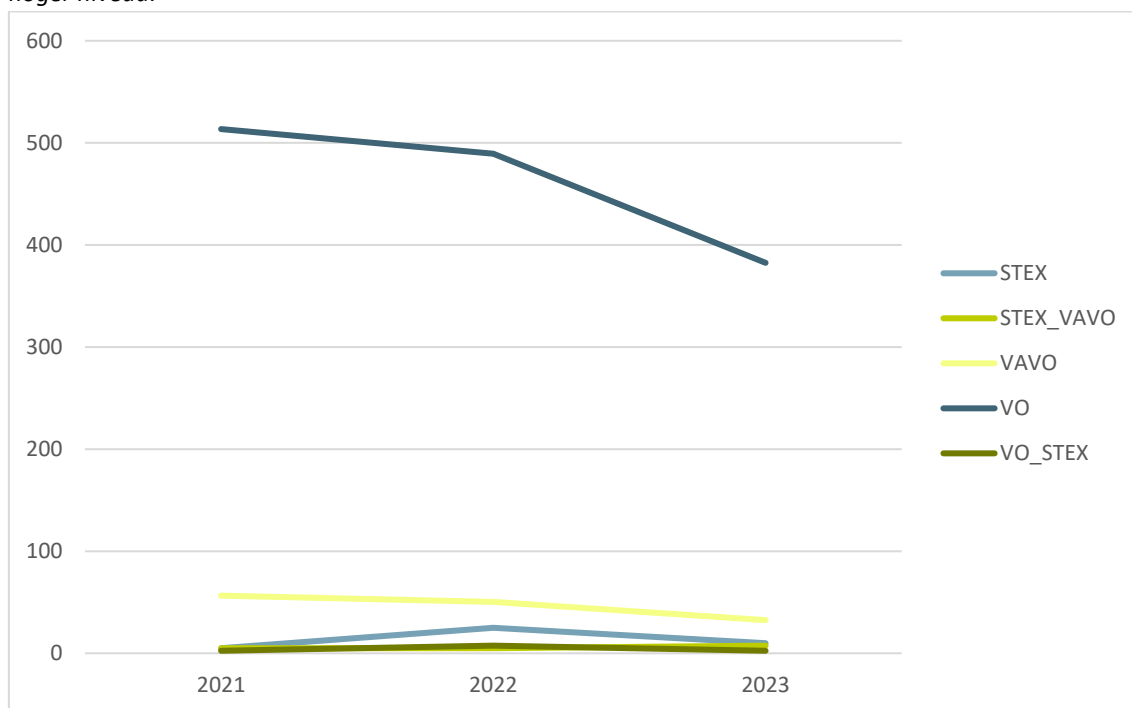
Figuur 4.16. Aantallen vso-extranei en overige extranei in 2018-2023

Diplomaverbeteraars

Diplomaverbeteraars zijn kandidaten die al een volledig diploma afleggen en op een later moment op een hoger niveau opgaan voor een diploma. In Figuur 4.17 is het aantal geslaagde kandidaten die het eerstvolgend jaar opnieuw examen afleggen op een hoger niveau uitgesplitst naar examenvoorziening in 2021, 2022 en 2023. De meeste geslaagde kandidaten doen het eerstvolgende jaar opnieuw examen in het regulier vo. In 2023 ging het om 382 kandidaten die opnieuw examen aflegden in het regulier vo en 32 kandidaten die opnieuw examen aflegden in het vavo.

Figuur 4.17. Aantal geslaagde kandidaten die het eerstvolgend jaar opnieuw examen afleggen op een hoger niveau.

Hier gaan we specifieker in op de groep geslaagde kandidaten dat in 2023 opnieuw op een hoger niveau examen aflegt in het regulier vo. In Tabel 4.3 staan de aantallen gepresenteerd uitgesplitst naar onderwijsniveau. We zien dat de grootste groep bestaat uit kandidaten die geslaagd zijn voor het vmbo-b en een jaar later examen doen voor vmbo-k, dit gaat om 281 kandidaten.

Tabel 4.3. Aantal kandidaten dat in 2023 op het regulier vo opnieuw examen aflegt op een hoger niveau

Examenniveau in 2023		Vwo	Havo	Vmbo-t	Vmbo-g	Vmbo-k
Examenniveau behaald in 2022	Havo	67				
	Vmbo-t		<5			
	Vmbo-g					
	Vmbo-k			20	7	
	Vmbo-b			<5	<5	281

4.4 Aanpassingen binnen het examen

In deze paragraaf beantwoorden we onderzoeksvraag 10: Hoe vaak wordt er binnen examenvoorzieningen gebruik gemaakt van aanpassingen in het examen (bijv. gespreid examen in het reguliere vo)? We beschrijven de aanpassingen die binnen de examenvoorzieningen voorkomen. We gaan in op gespreid examen, vervroegd examen en kandidaten die een vak afleggen op een hoger niveau. Daarnaast hebben we extra data van de Inspectie ontvangen over meldingen omtrent aanpassingen in het examen.

Gespreid examen

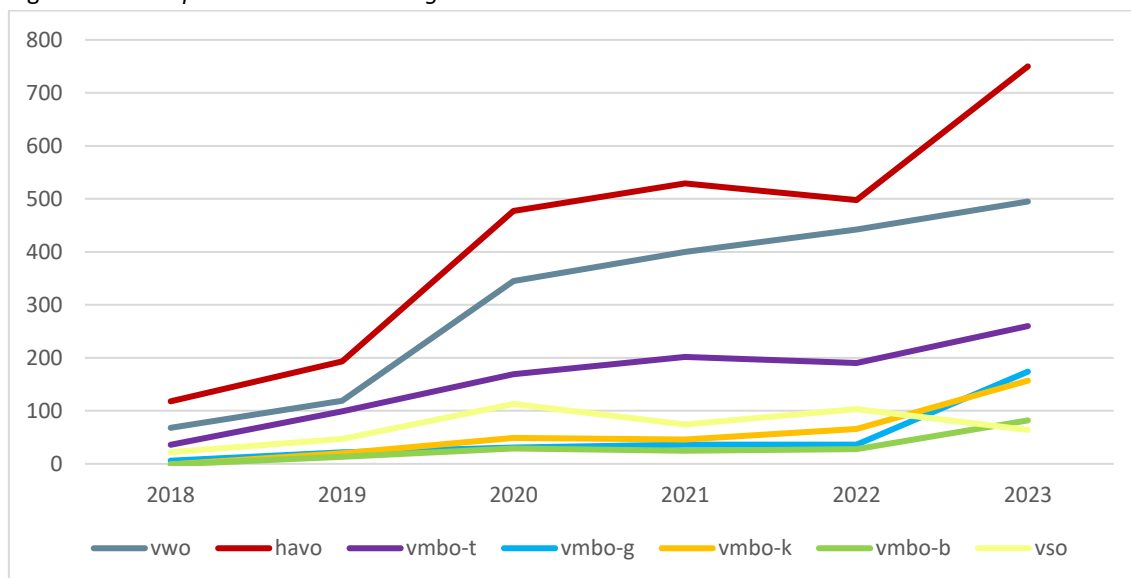
Toelichting definitie

Gespreid examen houdt in dat de kandidaat een deel van het centraal- en/of schoolexamen voor een deel van de vakken in het ene schooljaar en voor het andere deel in het daarop volgende schooljaar aflegt. Het eindexamen in een vak wordt of in het eerste of in het tweede van deze schooljaren afgesloten. Het volledige gespreid examen omvat dus twee opeenvolgende schooljaren. Het laatste schooljaar (het examenjaar) wordt met één jaar verlengd. In de data van DUO-IP worden kandidaten die gespreid examen doen geteld in het eerste jaar waarin ze examen afleggen en niet in het tweede jaar waarin ze hun diploma behalen.

Resultaten

In Figuur 4.18 is het aantal kandidaten weergegeven dat gespreid examen doet in het regulier vo. In 2023 deden in totaal 1993 kandidaten gespreid examen. Het aantal kandidaten dat gespreid examen doet is sterk toegenomen sinds 2018. Dit kan ook te maken hebben met verbeterde registratie, aangezien de registratie pas in 2018 is gestart. Een andere verklaring is dat scholen beter gebruik maken van de mogelijkheden of dat zij daar beter van op de hoogte zijn.

Figuur 4.18. Gespreid examen in het regulier vo

Vervroegd examen

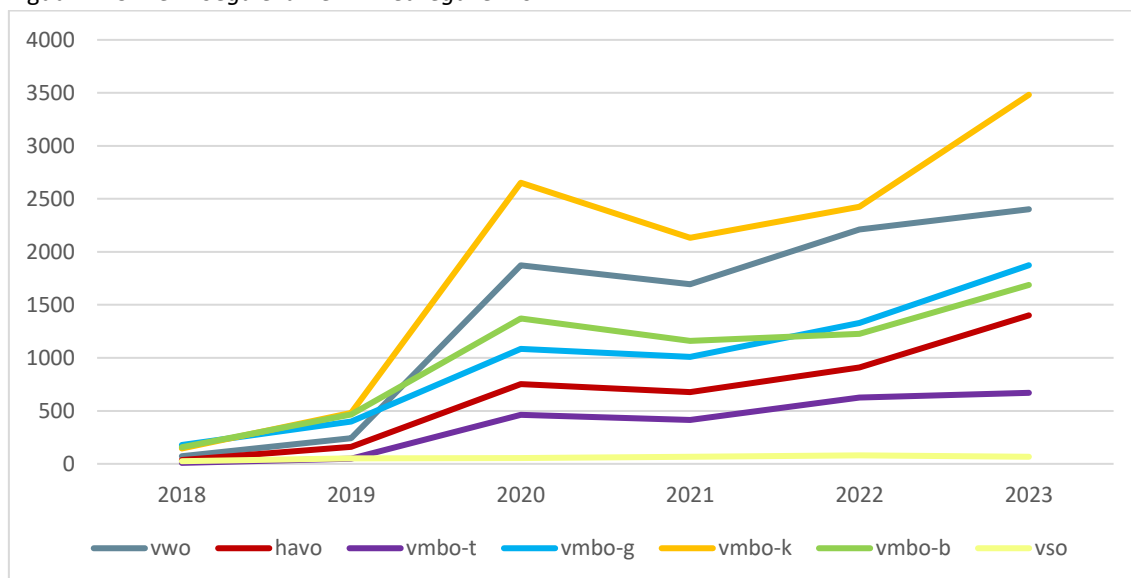
Toelichting definitie

Vervroegd examen gaat om kandidaten die in een eerder leerjaar een examen afleggen. In de data van DUO-IP worden kandidaten die vervroegd examen doen geteld in het eerste jaar waarin ze examen afleggen en niet in het tweede jaar waarin ze hun diploma behalen.

Resultaten

In Figuur 4.19 is het aantal kandidaten weergegeven dat vervroegd examen doet in het regulier vo. In 2023 deden in totaal 11623 kandidaten vervroegd examen. Het aantal kandidaten dat vervroegd examen doet is sterk toegenomen sinds 2018. Net als bij het gespreid examen, kan dit te maken hebben met verbeterde registratie, aangezien de registratie pas in 2018 is gestart. Een andere verklaring is dat scholen beter gebruik maken van de mogelijkheden of dat zij daar beter van op de hoogte zijn.

Figuur 4.19. Vervroegd examen in het regulier vo

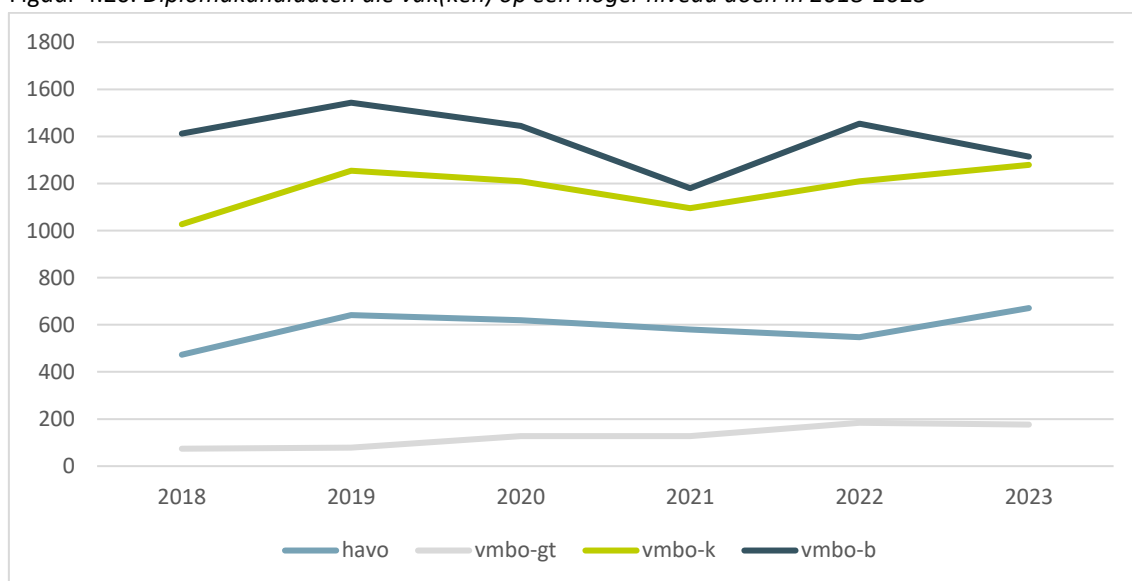

Diplomakandidaten die vak(ken) op een hoger niveau doen

In Figuur 4.20 is het aantal diplomakandidaten dat vakken op een hoger niveau doet per onderwijsniveau weergegeven. Dit gaat om kandidaten die een volledig examen afleggen op een bepaald niveau in het regulier vo en een vak op een hoger niveau afleggen. Het niveau dat getoond wordt is het niveau van het examen (bijvoorbeeld bij 'havo' gaat het om havo-kandidaten die één of meerdere vakken op vwo-niveau hebben afgerond). Het vak is meestal afgelegd op 1 niveau hoger, maar het vakniveau wordt hier niet expliciet getoond.

We zien in alle jaren dat vmbo-b kandidaten het vaakst een vak/vakken afleggen op een hoger niveau. Het aantal kandidaten dat vak(ken) op een hoger niveau doet is redelijk stabiel in 2018-2023.

Figuur 4.20. *Diplomakandidaten die vak(ken) op een hoger niveau doen in 2018-2023*

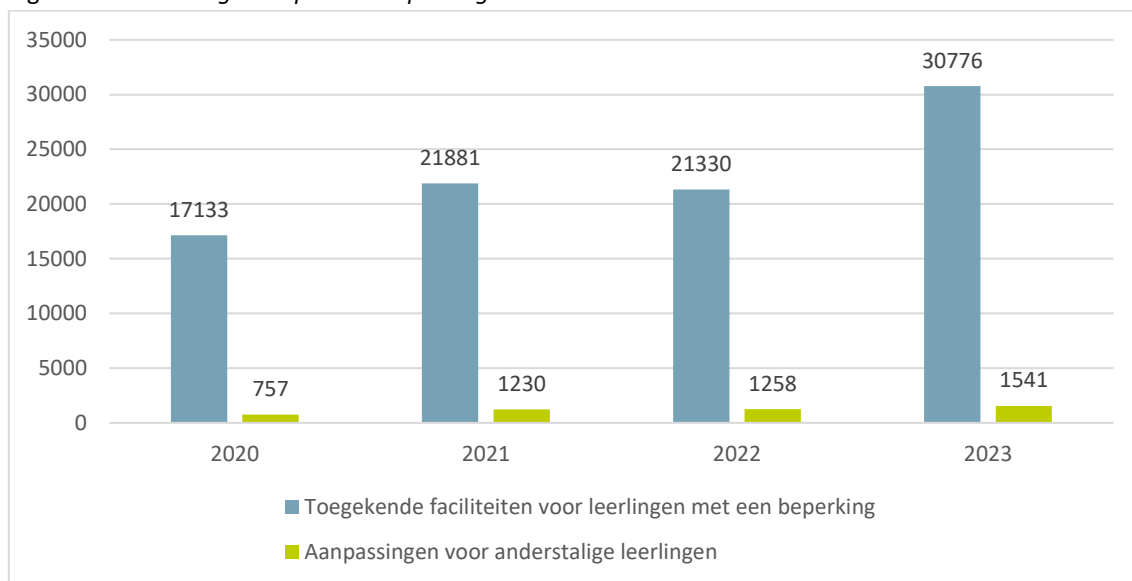
Aanpassingen examens op basis van inspectiedata

Aanvullend op de data van DUO IP hebben we van de Inspectie data ontvangen over meldingen omtrent aanpassingen in het centrale examen. Er is enkel zicht op aanpassingen die gedaan worden op basis van artikel 3.54 van het uitvoeringsbesluit WVO 2020. Dit zijn aanpassingen aan het examen waar een deskundigenverklaring voor nodig is. Andere aanpassingen aan het examen kunnen zelfstandig door de school worden besloten, er is geen zicht op de inzet van deze aanpassingen. Hieronder presenteren we de data van aanpassingen op basis van een deskundigenverklaring.

In Figuur 4.21 zie je het aantal meldingen van een afwijking in de wijze van examinering bij de Inspectie in de jaren 2020-2023. Hierbij maakt de inspectie onderscheid tussen toegekende faciliteiten voor leerlingen met een beperking en aanpassingen voor anderstalige leerlingen.

We zien een forse toename in 2023 bij toegekende faciliteiten voor leerlingen met een beperking. De Inspectie geeft aan dat mogelijk door het stelselonderzoek naar de kwaliteit van schoolexaminering in 2023 scholen zich meer bewust zijn van het feit dat zij een wettelijke verplichting hebben deze kandidaten via het ISD bij de Inspectie te melden. Een andere verklaring is dat vanaf de start van Wet passend onderwijs op 1 augustus 2014 er steeds meer kandidaten met een ondersteuningsbehoefte deelnemen aan het centraal examen.

Figuur 4.21. Meldingen Inspectie aanpassingen in het examen

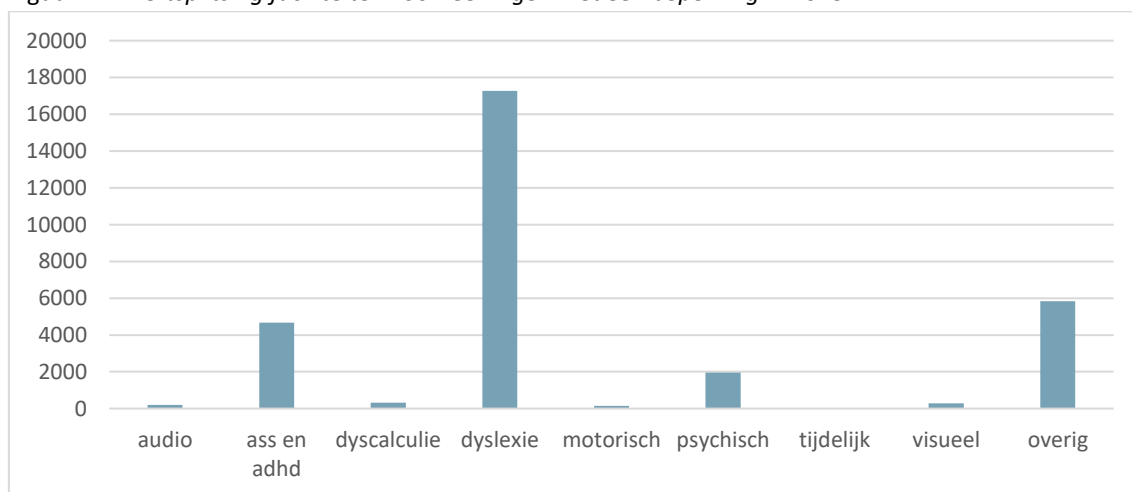

Bij toegekende faciliteiten voor leerlingen met een beperking heeft de Inspectie onderscheid gemaakt naar:

- Objectief waarneembare lichamelijke beperking
- Dyslexie
- Blind/slechtziend
- Doof/slechthorend
- Motorische beperking
- Tijdelijke beperking
- Psychische beperking

In Figuur 4.22 zijn het aantal toegekende faciliteiten voor leerlingen met beperkingen in het examen uitgesplitst naar beperking in het jaar 2023. Het is onduidelijk wat de categorie ‘overig’ betreft.

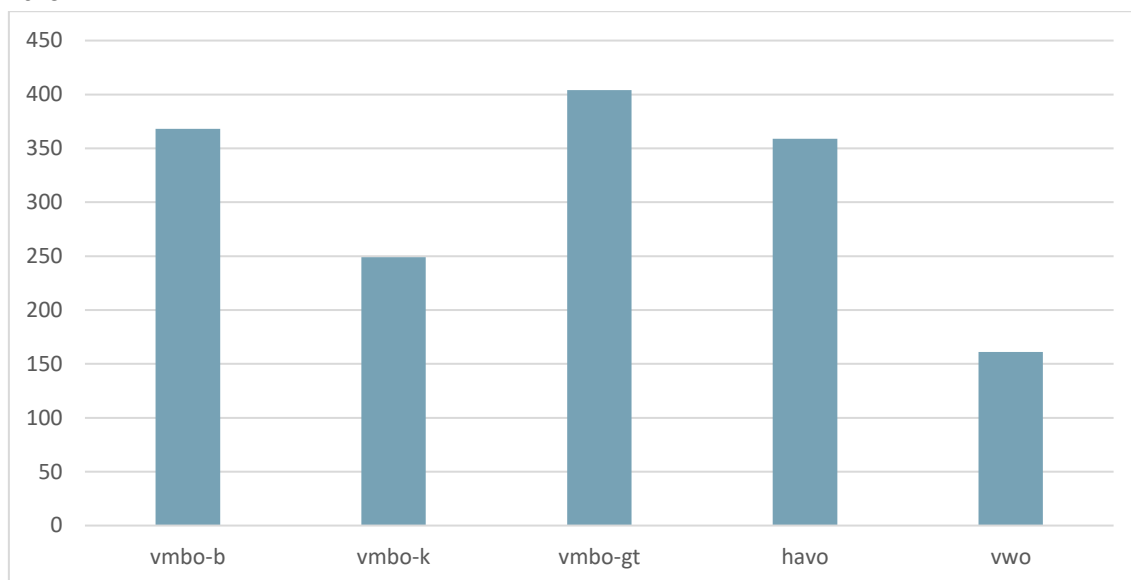
Figuur 4.22. Uitsplitsing faciliteiten voor leerlingen met een beperking in 2023

Bij aanpassingen voor anderstalige leerlingen gaat het om aanpassingen bij het vak Nederlandse taal en literatuur, Nederlandse taal of een vak waar Nederlandse taal van overwegende betekenis is.

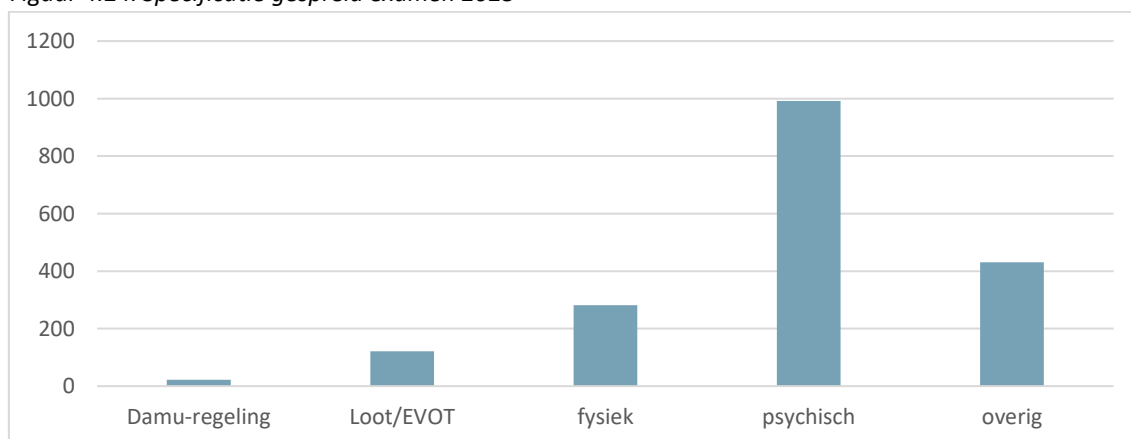
In Figuur 4.23 is het aantal aanpassingen in het examen voor anderstalige leerlingen die korter dan 6 jaar in Nederland zijn, uitgesplitst naar onderwijsniveau in het jaar 2023.

Figuur 4.23. Uitsplitsing aanpassingen examen anderstalige leerlingen korter dan 6 jaar in Nederland in 2023

In Figuur 4.24 zijn de redenen voor het gespreid examen in 2023 gespecificeerd³⁵. De meeste genoemde reden om gespreid examen te doen, is gerelateerd aan psychische problematiek. Het is onduidelijk wat de categorie 'overig' betreft.

Figuur 4.24. Specificatie gespreid examen 2023

³⁵ Loot/EVOT: topsporttalentleeringen. Damu-leerlingen: leerlingen die ingeschreven zijn op een school voor dans of muziek.

4.5 Achtergrondkenmerken kandidaten per examenvoorziening

In deze paragraaf beantwoorden we onderzoeksvraag 11 en 12:

11. Wat zijn achtergrondkenmerken van kandidaten van de verschillende voorzieningen en de meest voorkomende combinaties van voorzieningen?
12. In hoeverre zien we verschuivingen in de kenmerken van de gebruikers leeftijd, voortraject, opleiding, e.d.) van de verschillende examenvoorzieningen?

We gaan achtereenvolgens in op de sociaal economische status (SES), mate van stedelijkheid en leeftijd van de kandidaten per examenvoorziening.

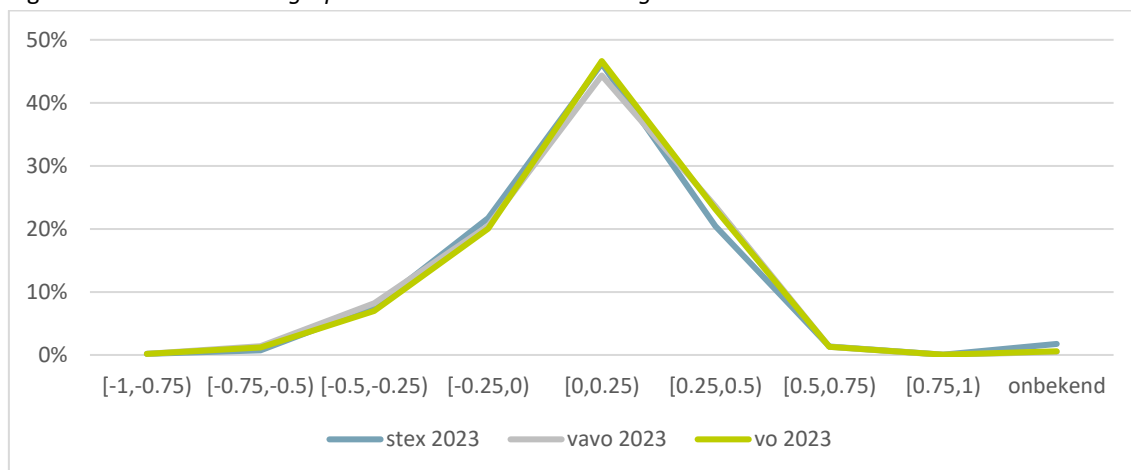
Toelichting op de data

DUO-IP beschikt niet over de volledige adressen en SES-WOAs van leerlingen. Van leerlingen zijn wel de eerste 4 cijfers van de postcode bekend. Om de telling uit te voeren is telkens per leerling gekoppeld met de gemiddelde SES-WOA van een postcode-4 gebied. Ook voor de stedelijkheid is gekoppeld met de bekende waarde van een postcode-4 gebied.

SES

In Figuur 4.25 is de verdeling van SES scores als achtergrondkenmerk van kandidaten per examenvoorziening in 2023 weergegeven. Een hoge SES-WOA betekent een hoge sociaaleconomische status. We zien dat de verdeling van SES-WOA grotendeels de verdeling van de Nederlandse bevolking volgt. De verdeling van SES scores verschilde in 2023 niet van die in 2021 en 2022 dus voor de overzichtelijkheid presenteren we alleen de gegevens van 2023.

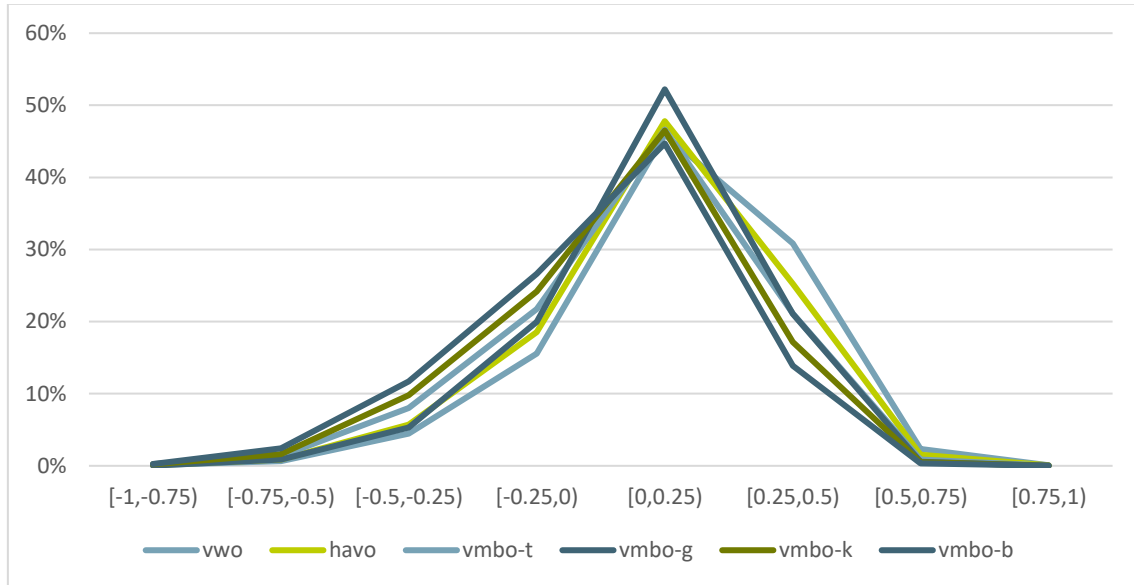
Figuur 4.25. SES scores uitgesplitst naar examenvoorziening in 2023

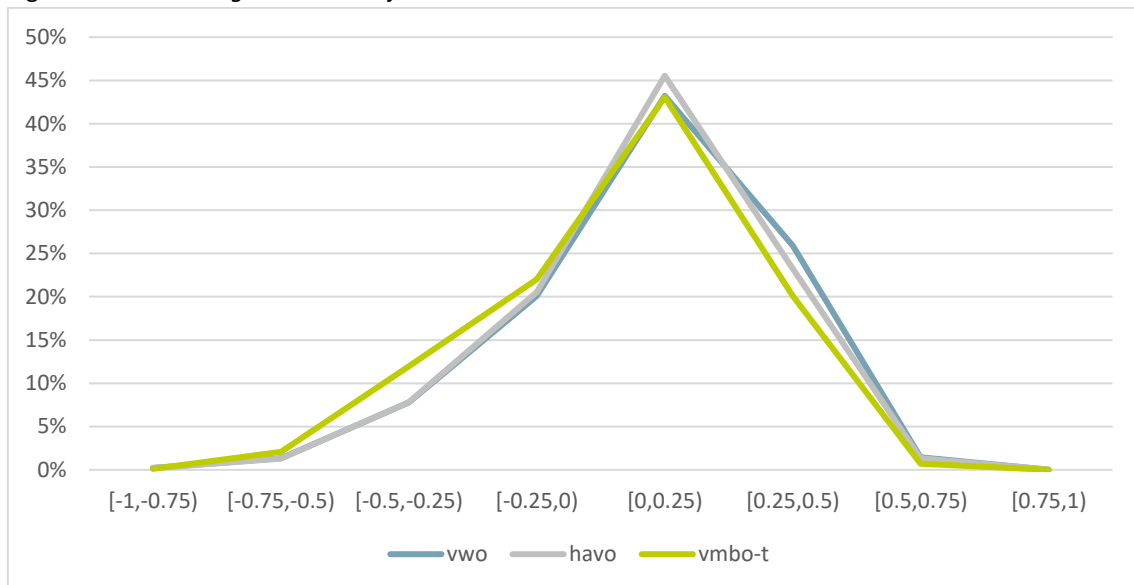
Om inzichtelijk te maken waar qua SES-score het zwaartepunt ligt voor een bepaald examenniveau hebben we relatieve percentages berekend. Voor iedere examenvoorziening hebben we per examenniveau de percentages berekend voor de SES-scores. Bijvoorbeeld: in het reguliere vo zijn er 37251 vwo-kandidaten. Hiervan hebben 870 de hoge SES-WOA score van [0.5,0.75], ofwel een percentage van $870/37251 \times 100\% = 2,3\%$. In het reguliere vo zijn er 13502 vmbo-b-kandidaten. Hiervan hebben 49 de hoge SES-WOA score van [0.5,0.75], ofwel een percentage van $49/13502 \times 100\% = 0,4\%$. Hier blijkt duidelijker het verschil uit dan in de absolute getallen.

In de Figuren 4.26, 4.27, 4.28 zijn respectievelijk de verdeling van de SES-scores weergegeven voor het regulier vo, vavo en staatsexamen.

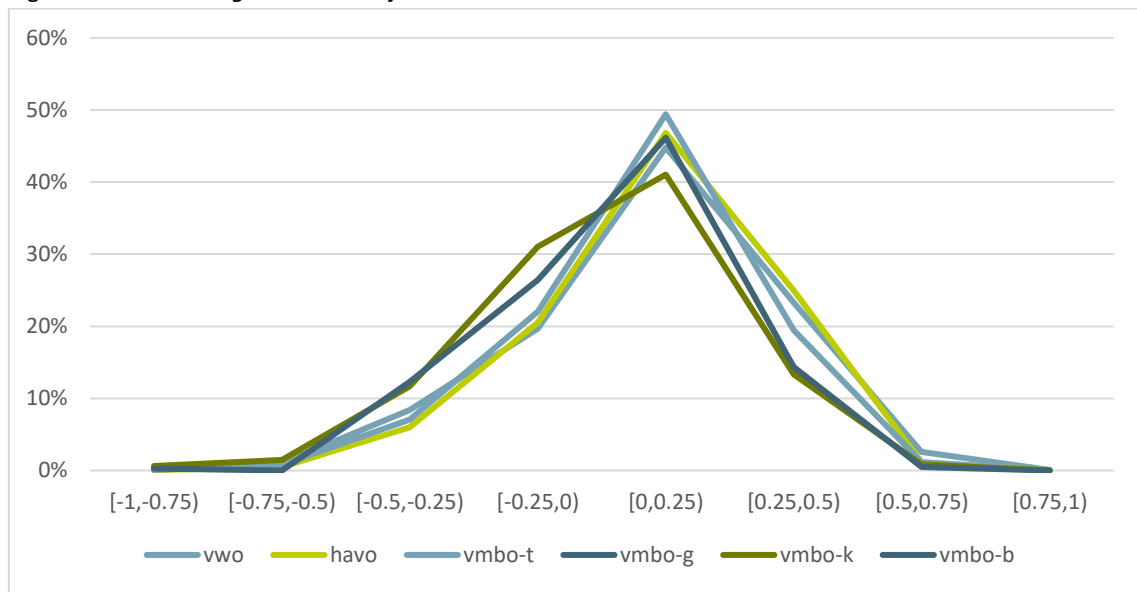
Figuur 4.26. *Verdeling SES-scores bij regulier vo*

Figuur 4.27. *Verdeling SES-scores bij vavo*

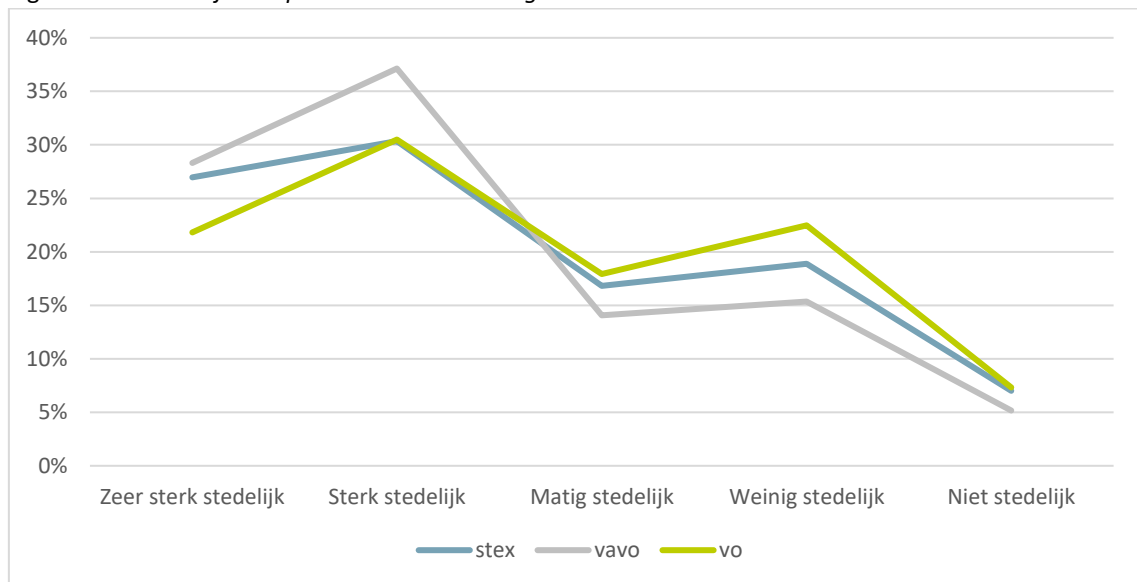
Figuur 4.28. Verdeling SES-scores bij staatsexamen

Stedelijkheid

In Figuur 4.29 is de mate van stedelijkheid als achtergrondkenmerk van kandidaten per examenvoorziening in 2023 weergegeven. De mate van stedelijkheid verschilde in 2023 niet van die in 2021 en 2022 dus voor de overzichtelijkheid presenteren we alleen de gegevens van 2023. Vavo-kandidaten wonen over het algemeen in een wat stedelijker gebied dan vo- en staatsexamenkandidaten. Dit kan te maken hebben met de aanwezigheid (of afwezigheid) van de betreffende voorzieningen.

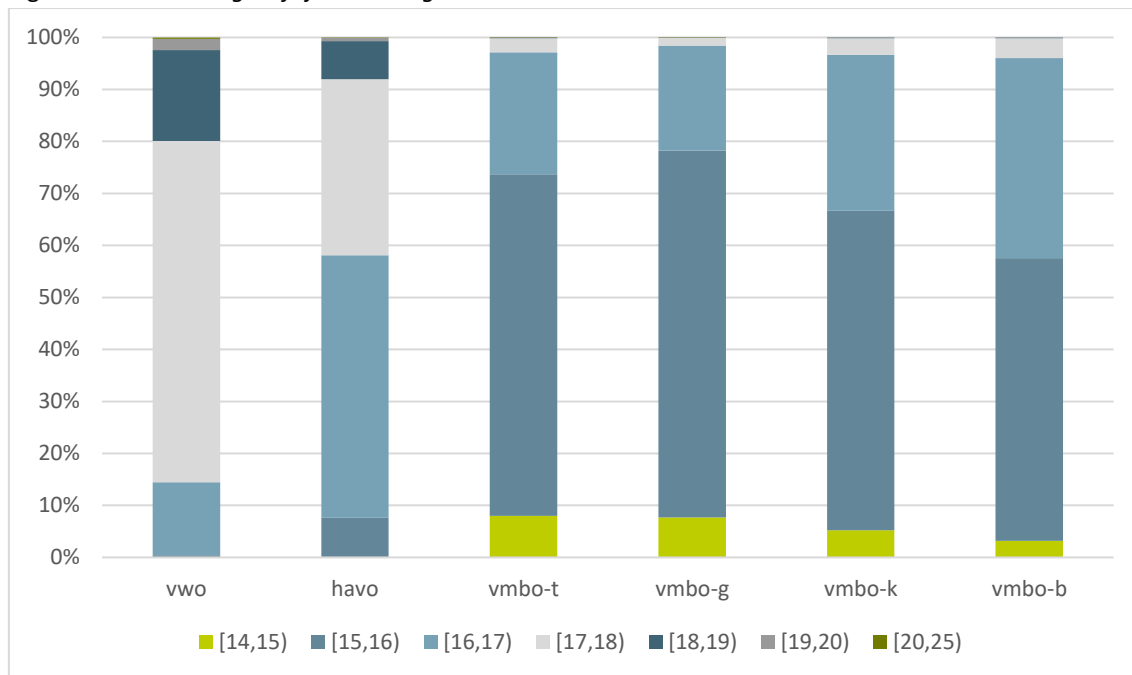
Figuur 4.29. Stedelijkheid per examenvoorziening in 2023

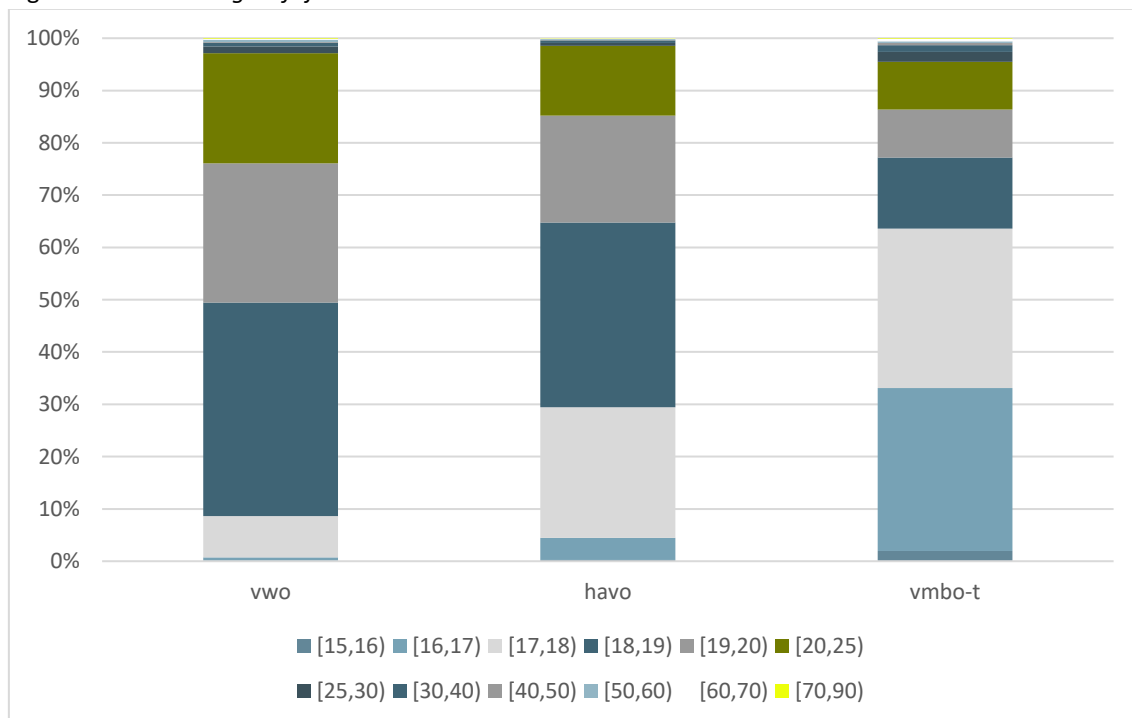
Leeftijd

In de Figuren 4.30, 4.31, 4.32 is de verdeling van de leeftijd van de kandidaten per examenniveau in 2023 respectievelijk in het regulier vo, vavo en staatsexamen weergegeven. De leeftijdscategorieën in de legenda van de grafiek komen ten minste 1x voor.

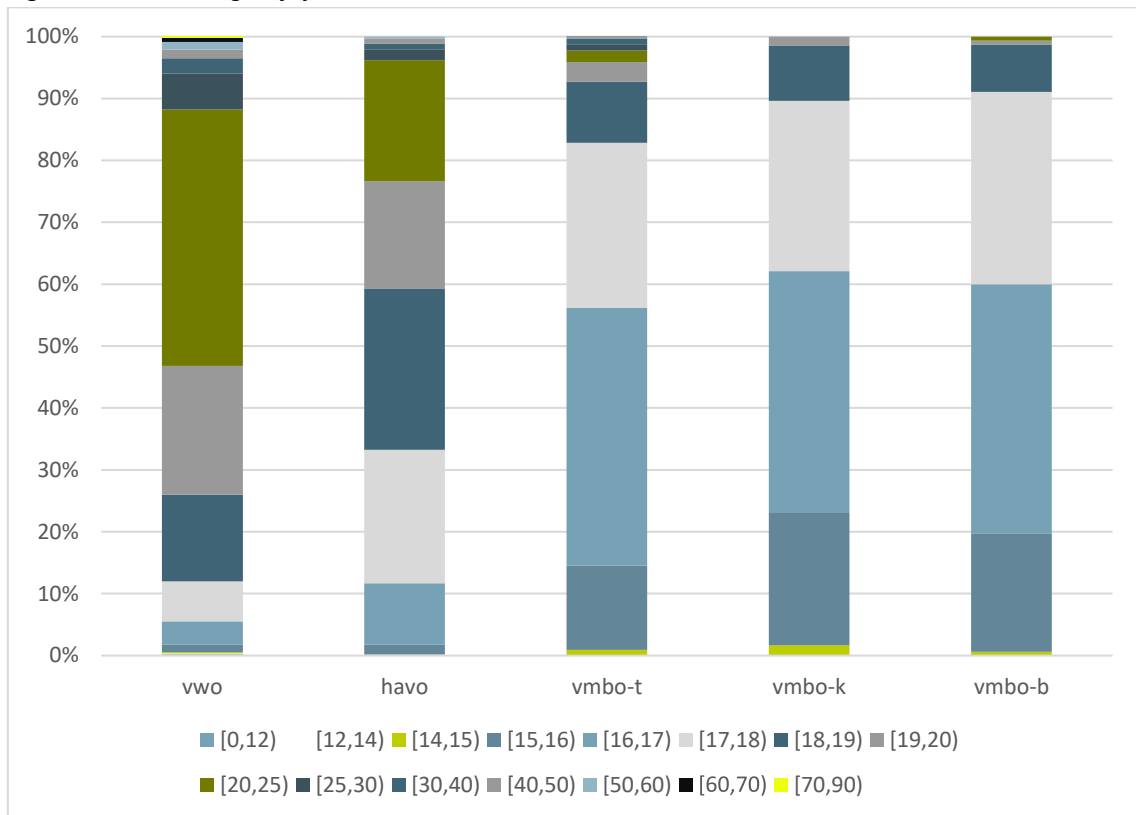
Figuur 4.30. Verdeling leeftijd in het regulier vo in 2023

Figuur 4.31. Verdeling leeftijd in het vavo in 2023

Figuur 4.32. Verdeling leeftijd in het staatsexamen in 2023

5 Ervaringen met keuzemogelijkheden in de examenvoorzieningen

In dit hoofdstuk bezien we de toegankelijkheid van examenroutes voor verschillende onderscheiden kandidatengroepen. Hebben de kandidaten en scholen keuzemogelijkheden, zijn die bekend en hoe beoordelen en kiezen ze die? Zijn er knelpunten en wensen ten aanzien van mogelijke examenroutes? Zijn er groepen waarvoor de bestaande voorzieningen minder toegankelijk zijn? Om deze vragen te beantwoorden gebruiken we de informatie die in de interviews met stakeholders en in de focusgroepen naar voren is gebracht.

Op basis van gesprekken zijn we tot onderstaande indeling in groepen kandidaten gekomen (zie tabel 5.1). Hoewel deze indeling niet volledig onderscheidend is – soms valt te beargumenteren dat kandidaten in meerdere groepen vallen – geeft het wel een beeld van de breedte van groepen die de verschillende examenvoorzieningen bedienen. De groepen kandidaten kenmerken zich door een gelijke onderwijsplek (bijv. regulier vo, vso), gelijke onderwijsloopbaan (al dan niet onderbroken) of vergelijkbare ondersteuningsbehoefte (nieuwkomers, vroegtijdigschoolverlaters). We zien dat deze groepen kandidaten vaak gelijke examenroutes afleggen en/of gelijke keuzes hebben. In onderstaand overzicht hebben we per kandidaatgroep aangegeven welke examenroute(s) er mogelijk is of zijn en wat de omvang van de kandidaatgroep is – voor zover die data bekend is. In de volgende paragrafen bespreken we per kandidaatgroep wat de keuzemogelijkheden zijn voor examenroute(s), aanpassingsmogelijkheden en knelpunten en wensen met de examenroute(s).

Tabel 5.1

Code	Kandidaatgroep	Examenroute(s)	Omvang bij benadering
A	Reguliere vo-leerlingen die zonder onderbreking (eventueel vertraging t/m voorlaatste jaar) school doorlopen	Regulier examen Staatsexamen ³⁶	155.800
B	Reguliere vo leerlingen die zonder onderbreking school doorlopen maar zakken voor examen	Regulier examen Vavo (incl. Rutteleerlingen en Septemberroute) Staatsexamen	18.400 gezakten
C	Reguliere vo leerlingen die school onderbreken (al dan niet ingeschreven blijven staan) en via een alternatieve weg naar het examen komen.	Regulier examen Vavo Staatsexamen	Geen gegevens
D	Vso-leerlingen vmbo-basis en -kader	Regulier examen via symbiose Regulier examen via eigen examenlicentie Staatsexamen voor avo-vakken	550 vso-leerlingen kb/bb via symbiose 24 vso-leerlingen kb/bb via eigen examenlicentie
E	Vso-leerlingen vmbo-tl, havo, vwo	Staatsexamen Regulier examen via eigen examenlicentie Regulier examen via symbiose	2.900 vso-leerlingen tl/havo/vwo als staatsexamenkandidaat

³⁶ Via Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo

Code	Kandidaatgroep	Examenroute(s)	Omvang bij benadering
			250 vso-leerlingen tl/havo/vwo via symbiose 110 vso-leerlingen tl/havo via eigen examenlicentie
F	Leerlingen in een residentiële of justitiële jeugdinstelling	Staatsexamen Regulier examen via symbiose	Geen gegevens
G	Nieuwkomers in regulier vo (minder dan 6 jaar in Nederland)	Regulier vo (Beperkt ook staatsexamen via vso en vavo)	Geen gegevens
H	Leerlingen in niet-bekostigd onderwijs (B2 en B3)	B2: Regulier examen (eigen licentie) B3: Staatsexamen	Geen gegevens
I	Individuele deelnemers (niet verbonden aan onderwijs)	Staatsexamen	Geen gegevens

De onderzoeksvragen die centraal staan in dit hoofdstuk zijn:

11. Weten gebruikers (scholen, kandidaten) van het bestaan en de mogelijkheden van de verschillende examenvoorzieningen en combinaties ertussen?
12. Hoe ervaren/beoordelen de gebruikers (scholen, kandidaten) de verschillen in de systematiek tussen de voorzieningen?
13. Hoe ervaren/beoordelen gebruikers (scholen, kandidaten) de keuzemogelijkheid om voor een bepaalde examenvoorziening te kiezen (bijv. vavo-route versus doubleren in examenklas; symbiose tussen vso en vo versus staatsexamenroute, e.d.)? Zo ja, op basis van welke afweging wordt er voor een bepaalde voorziening gekozen?
14. Hebben gebruikers (scholen, kandidaten) nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid? Wat is hun argumentatie daarvoor?
15. Voor welke groepen mogelijke kandidaten zijn de bestaande examenvoorzieningen onvoldoende toegankelijk waardoor ze niet (of alleen met grote moeite) een vo-diploma behalen?

Deze onderzoeksvragen hebben de focus op keuzevrijheid, wat uit gaat van de veronderstelling dat scholen en leerlingen zich bewust zijn van de verschillende examenroutes en in staat zijn om een vergelijking ertussen te maken. Leerlingen zitten echter op voorhand al in een onderwijsroute die hen 'als vanzelf' naar een examenvariant leidt: een leerling in het regulier onderwijs doet regulier vo examen, een leerling op een vso-school zonder examenlicentie doet staatsexamen of regulier examen via symbiose met een reguliere vo-school of vavo. De geïnterviewde scholen, vertegenwoordigers van kandidaten en koepelorganisaties geven aan dat de gekte route voor het merendeel van de leerlingen passend is en met eventueel maatwerk tot een diploma leidt. De beperkte keuzevrijheid die er wel is, bijvoorbeeld de staatsexamenroute voor leerlingen in het regulier vo, wordt alleen toegepast in zeer uitzonderlijke situaties. Voor vso-scholen en niet-bekostigde scholen is het wél mogelijk om een keuze te maken. Namelijk: een eigen examenlicentie, via staatsexamen of als extraneus of middels symbiose onder verantwoordelijkheid van een reguliere vo-school, vavo-instelling of vso-school met examenlicentie het examenprogramma afleggen. In dit geval maakt de school de keuze en niet de kandidaat. Daarbij is het maken van deze keuze door de school een eenmalige. Immers: als een school

een eigen examenlicentie heeft, mag de school geen gebruik meer maken van het staatsexamen. Daarbij is de keuzevrijheid voor scholen ook maar beperkt. Vso-scholen met vmbo-basis en -kader zijn aangewezen op symbiose met een vmbo-school, aangezien staatsexamen dat aanbod niet heeft. Ook geven vso-scholen aan dat het vaak niet haalbaar is om een eigen examenlicentie te behalen in verband met beperkt bevoegd personeel.

We onderscheiden in dit hoofdstuk keuzemogelijkheden voor examenroute en voor aanpassingen. Bij de examenroute gaat het om het onderscheid tussen regulier vo (evt. via symbiose), vavo en staatsexamens. Als we spreken over aanpassingen bedoelen we aanpassingen in het afnamemoment of de afnamewijze, bijvoorbeeld tijdsverlenging, spreiden van examens en gebruik van de computer. We beschrijven in dit hoofdstuk de ervaringen van de scholen en kandidaten over de keuzemogelijkheden en aanpassingsmogelijkheden en de knelpunten en wensen daarbij. Niet over elke kandidaatgroep uit Tabel 5.1 hebben we evenveel input ontvangen, hierdoor is er verschil in de omvang van de beschrijving per kandidaatgroep.

5.1 Reguliere vo-leerlingen die zonder onderbreking school doorlopen (groep A)

Beschrijving	Leerlingen ingeschreven op regulier vo die in één keer slagen voor het examen. Deze leerlingen kunnen eventueel wel eerder in hun schoolloopbaan gedoubleerd zijn.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> Regulier vo <p><i>Uitzonderingen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Staatsexamen voor vakken die op de reguliere vo-school niet worden aangeboden (bijv. Russisch, Arabisch). Dit vak kan een kandidaat via staatsexamen afleggen, maar alleen als aanvulling op een volledig vakkenpakket die de reguliere school aanbiedt. Staatsexamen voor leerlingen die vanwege omstandigheden geen regulier vo-examen kunnen doen³⁷, na beslissing bevoegd gezag en melding bij Inspectie
Aanpassingsmogelijkheden	<p><i>Afnamemoment:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Vervroegen van een vak of een aantal vakken Spreiden over jaren (maximaal 2 jaar) Spreiden over tijdvakken Vak op hoger niveau <p><i>Afnamewijze, o.a.:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> Tijdsverlenging Extra pauzes Afname op computer Braille Leesondersteuning In aparte ruimte <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>³⁸ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo.</i>³⁹</p>

³⁷ Via Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo

³⁸ [Handreiking Passend Examineren](#)

³⁹ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

Ontwikkelingen

Sinds 2023 is het formeel mogelijk voor reguliere vo-scholen om leerlingen aan te melden voor het staatsexamen wanneer het naar de mening van de school niet mogelijk is passende examinering te bieden en de leerling niet het reguliere vo-examen af kan leggen. Het gaat dan om leerlingen die bijv. door ziekte of trajecten elders (bijvoorbeeld op een OPDC) het onderwijs niet kunnen volgen. Hier zijn in 2023 68 leerlingen voor aangemeld.

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

De keuzemogelijkheden voor reguliere vo-leerlingen zijn beperkt. Het merendeel van de kandidaten doet volledig examen via het reguliere vo-examen. Er zijn veel aanpassingen te doen in het examen die maken dat ook leerlingen met een (complexe) ondersteuningsbehoefte het examen kunnen afleggen. Het beeld van verschillende stakeholders is dat scholen over het algemeen in staat zijn het examenprogramma op de leerlingen aan te passen waardoor het haalbaar is voor de leerling om het examen te behalen. Echter is het voor de scholen veel uitzoekwerk en is het niet altijd bekend wat er precies allemaal mogelijk is. Ook de regelgeving over o.a. aanvraagtermijn of meldingsplicht is niet altijd bekend waardoor geen gebruik gemaakt wordt van aanpassingsmogelijkheden die wel wenselijk zijn. Het beeld is dat de informatie hierover wel beschikbaar is, maar door de veelheid van mogelijkheden en wisseling van personeel op een school niet bij elke school bekend is. De vraag van stakeholders is daarom of het volledige palet aan mogelijkheden wel voldoende benut wordt door de scholen. Scholen zelf geven aan dat het ze eigenlijk altijd wel lukt om het examen mogelijk te maken voor alle leerlingen. Ze benoemen dat er veel mogelijk is en ze eigenlijk geen aanpassingsmogelijkheden missen.

Het is ook voor leerlingen en ouders niet voldoende bekend wat de mogelijkheden zijn. Bijvoorbeeld als het gaat om de mogelijkheid om een extra vak dat op school niet wordt aangeboden via het staatsexamen af te leggen (bijv. Russisch, Arabisch). Dit vak kan een kandidaat via staatsexamen afleggen, maar alleen als aanvulling op een volledig vakkenpakket die de reguliere school aanbiedt. Ook als het gaat om aanpassingen zijn leerlingen en ouders vaak afhankelijk van de informatievoorziening van de school. Wanneer de school onvoldoende op de hoogte is, kan het zijn dat de kandidaat niet benut wat er aan mogelijkheden zijn binnen de examenvoorzieningen.

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

De ervaring is dat er steeds meer behoefte is aan maatwerk in de planning van het centrale examen. Leerlingen zijn verschillend en er is ook aan instroom van leerlingen uit andere landen. Dit zorgt voor meer behoefte aan flexibiliteit. In het vmbo is er al meer ruimte voor flexibiliteit door de spreiding van het tijdvak voor cspe's, hierdoor kunnen scholen tegemoet komen aan de wens voor meer flexibiliteit. Respondenten geven aan dat er binnen tl, havo en vwo nog minder flexibiliteit mogelijk is, terwijl ze ervaren dat het ook voor deze kandidaten goed zou zijn als er meer momenten zijn waarop de leerling kan deelnemen aan het cse. Hierdoor kan de kandidaat examen doen wanneer hij/zij er klaar voor is, wordt de druk verspreid en kan er meer maatwerk worden toegepast in het onderwijsprogramma.

Hoewel het mogelijk is om examens op een hoger niveau af te leggen, blijft het zo dat een kandidaat het diploma krijgt op het niveau van het 'laagste' vak. Dit knelt voor bepaalde groepen leerlingen. Een genoemd voorbeeld is een leerling met dyscalculie dat alle vakken op vwo-niveau kan afronden, behalve wiskunde. Er is behoefte aan de mogelijkheid om binnen het diploma vakken op meerdere niveaus af te ronden. Dit kan het motiverend werken en doet recht aan de mogelijkheden van de leerling.

5.2 Reguliere vo-leerlingen die zakken voor hun examen (groep B)

Beschrijving	Leerlingen ingeschreven op regulier vo die zakken voor het examen. Deze leerlingen kunnen eventueel ook eerder in hun schoolloopbaan gedoubleerd zijn.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo: het volledige eindexamenjaar overdoen. • Vavo: alleen mogelijk voor vmbo-tl, havo of vwo. Leerlingen doen enkele vakken over of het volledige diploma. Inschrijving bij vavo alleen mogelijk vanaf 18 jaar. • Vavo (uitbesteed via Rutteregeling): over het algemeen zijn deze leerlingen jonger dan 18 jaar. Oudere leerlingen mogen ook uitbesteed worden, maar alleen als ze direct van het regulier vo komen. Dit gaat niet per se om leerlingen die zakken: ook leerlingen die eerst een diploma op een lager niveau hebben afgerond en vervolgens op het vavo een hoger niveau willen halen kunnen dat via de Rutteregeling doen. • Vavo (via Septemberroute): alleen mogelijk voor vmbo-tl, havo of vwo. Onder bepaalde voorwaarden mogelijk in september na het examen al het diploma te halen, bijv. door profielwerk te verbeteren of cijferlijsten na tweede keer zakken samen te voegen⁴⁰. • Staatsexamen: enkele vakken of een volledig examen overdoen via staatsexamen (voor 18+ jongeren).
Aanpassingsmogelijkheden	<p>Afhankelijk van de examenroute zijn er verschillende aanpassingsmogelijkheden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Als een leerling nogmaals het reguliere eindexamen volgt gelden dezelfde aanpassingsmogelijkheden in afnamemoment en afnamewijze als bij de reguliere vo-leerlingen (zie groep A). • Via het vavo kan een leerling tot 10 jaar deelcertificaten meenemen. • Bij het staatsexamen kun je deelcertificaten halen tot 10 jaar. Andere aanpassingen in afnamewijze zijn o.a.: <ul style="list-style-type: none"> ○ Extra tijd ○ Spraaksynthese (1^e tijdvak) ○ Voorleeshulp (2^e en 3^e tijdvak) ○ Braille (alleen bij centraal eindexamen in 1e tijdvak) ○ Gebruik van eigen laptop <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁴¹ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>.⁴²</p>
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen van vmbo-basis, -kader, -gemengd doen over het algemeen het opvolgende jaar examen op het regulier vo aangezien het vavo en het staatsexamen die niveaus niet aanbieden. Vermoedelijk speelt ook mee dat de sociaal-emotionele behoeften van de vaak jongere vmbo-leerlingen maakt dat het vavo niet per se een passende voorziening is. • Leerlingen tl gaan over het algemeen niet naar het vavo, de leeftijd speelt hierbij vermoedelijk een rol. • Leerlingen van havo en vwo gaan het vaakst naar vavo. • Er is een toename van het gebruik van de Rutteregeling. De Rutteregeling wordt ook ingezet als wijze van spreiding van het examen. Het eerste jaar vindt dan plaats op het regulier vo en het tweede jaar op het vavo.

⁴⁰ [Vavo - DUO Zakelijk](#)

⁴¹ https://www.examenblad.nl/system/files/2024-09/cvte_handreiking_passend_examineren_ce_vo.pdf

⁴² [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

Afhankelijk van de leeftijd van de leerling en het beleid van de school is de route na het zakken vaak al voor de leerling bepaald. Zo worden oudere leerlingen vaak naar het vavo verwezen en jongere leerlingen juist gestimuleerd om het volledige eindexamenjaar opnieuw te doen. Al zijn er ook scholen die alle leerlingen stimuleren om een jaar over te doen, vanwege de aandacht voor persoonsvorming die de school biedt. Het beleid op wel of niet stimuleren om over te stappen naar het vavo verschilt per school.

Het is bij kandidaten niet altijd bekend wat de mogelijkheden zijn. Zo weten veel kandidaten niet dat het een optie is om over te stappen naar het vavo waar ze maar een beperkt deel van de vakken over hoeven te doen, in plaats van alle vakken op het reguliere vo. Wanneer het gaat om leerlingen onder de 18 jaar, is het alleen middels uitbesteding mogelijk om over te stappen naar het vavo. Leerlingen blijven dan ingeschreven op de reguliere vo-school. Via een samenwerking met het vavo volgt de bekostiging de leerling. Het is in deze gevallen aan de vo-school om de leerling uit te besteden. De leerling kan hier niet zelf voor kiezen. Wanneer leerlingen 18 jaar of ouder zijn, kunnen ze zich wel zelf inschrijven op het vavo.

De mogelijkheid om leerlingen via de septemberroute⁴³ toch vóór de start van het nieuwe schooljaar te laten slagen wordt door de respondenten ook benut. Het diploma dat leerlingen zo behalen is officieel behaald in het volgende schooljaar. Vaak biedt het wel een uitkomst voor de leerling. Ze kunnen door herkansen van bijvoorbeeld maatschappijleer of het profielwerkstuk hun combinatiecijfer ophogen of na een tweede keer zakken de cijferlijsten combineren en zo alsnog slagen. Deze routes voelen voor enkele scholen wel als 'gegoochel' met cijfers. Het lijkt oneerlijk dat bepaalde aanpassingen wel mogelijk zijn op het vavo, terwijl dat op het reguliere vo niet kan.

De route naar het staatsexamen is minder bekend, en wordt ook beperkt benut (zie par. 4.3). Het nadeel is dat de al afgelegde schoolexamens niet meegenomen kunnen worden naar het staatsexamen. Het staatsexamen heeft immers geen schoolexamens. De kandidaat moet daardoor toch ook het college-examen afleggen voor het betreffende vak. Op het vavo kan men kijken of er met de reeds afgelegde PTA-toetsen op de voormalige vo-school wordt voldaan aan het PTA van het vavo. Als dit overeen komt, kan het vavo het se-cijfer overnemen. Aan het vavo is wel onderwijs verbonden, in tegenstelling tot het staatsexamen. De leerling zal op het vavo dus gewoon het hele jaar opnieuw moeten doorlopen, ook als hij/zij al (onderdelen van) het schoolexamen heeft afgerond.

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Voor een aantal leerlingen is de overstap naar het vavo een 'nieuwe start'. Hun klasgenoten en vrienden gaat over het algemeen ook van school, een nieuwe start maken op het vavo is voor deze jongeren prettig. Andere leerlingen zijn juist nog gebaat bij een extra jaar op de bekende school. Deze leerlingen moeten dan automatisch alle vakken opnieuw doen. Respondenten geven aan dat het goed zou zijn als hier meer flexibiliteit in komt. Daarentegen is als risico genoemd dat het lastig kan zijn om het vavo overeind te houden, wanneer een leerling ook op een reguliere vo-school certificaten kan halen. Daarnaast zijn vo-scholen ingericht op roostering van alle vakken en als leerlingen maar enkele vakken volgen is het lastiger een aansluitend rooster te bieden.

---

⁴³ [Vavo - Voortgezet onderwijs - DUO Zakelijk](#)

Een genoemd knelpunt van de overstap naar het vavo is de reistijd voor leerlingen omdat vavo's vaak minder thuisnabij zijn. In het verleden speelde hier ook nog dat de reiskosten voor eigen rekening waren. Inmiddels is er reiskostenregeling voor vavo-leerlingen waardoor de reiskosten geen knelpunt meer vormen. De kosten voor de septemberroute moeten leerlingen nog wel zelf betalen (€350,-) en er is geen mogelijkheid om een tegemoetkoming aan te vragen bij DUO. Vavo's geven aan dat er binnen de instellingen wel een coulanceregeling is waardoor de septemberroute voor leerlingen ook gratis kan worden gevolgd. In het verleden is het aanbod gratis geweest, maar de ervaringen waren dat er toen door leerlingen om opportunistische redenen gebruik van werd gemaakt door het profielwerkstuk op voorhand al door te schuiven naar de zomervakantie en zo via het vavo gediplomeerd te worden.

De mate van samenwerking tussen regulier vo en vavo verschilt per regio. Er zijn regio's waar het erg goed gaat, maar ook regio's waar de samenwerking stug is. Krimp van leerlingaantallen en lerarentekort spelen hierbij mee. Wanneer er sprake is van krimp in het vo, hebben scholen soms het beleid leerlingen niet door te verwijzen naar het vavo, terwijl wanneer er sprake is van lerarentekort het vavo juist helpt.

Voor niet-bekostigde vavo's geldt dat ze adviseren dat reguliere vo-scholen gezakte leerlingen stimuleren toch nog een herkansing te doen voor een nog niet afgerond vak. Wanneer de leerling dit vak tóch nog haalt, hoeft de leerling op het vavo minder vakken te volgen wat scheelt in de kosten.

5.3 Reguliere vo leerlingen die school onderbreken (al dan niet ingeschreven blijven staan) en via een alternatieve weg naar het examen komen (groep C)

Beschrijving	Leerlingen die een alternatieve weg volgen staan soms wel en soms niet meer ingeschreven in het reguliere vo. Zij hebben om diverse redenen school voor kortere of langere tijd onderbroken en volgen daarom een alternatieve weg. Het gaat bijvoorbeeld om thuiszitters, (incl. leerlingen in een tijdelijke onderwijsvoorziening voor leerlingen die het onderwijs kortdurend niet (volledig) op een reguliere school kunnen volgen, bijvoorbeeld een OPDC). Ook vroegtijdigschoolverlaters (vsv) en diplomaverbeteraars ⁴⁴ vallen in deze categorie.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo: leerlingen die ingeschreven staan in het regulier vo moeten formeel ook daar het examen afleggen. • Staatsexamen: waar het regulier examen niet mogelijk is omdat leerlingen op het regulier vo geen onderwijs volgen of omdat ze niet ingeschreven staan (vsv'ers, thuiszitters). Ook diplomaverbeteraars kunnen via staatsexamen herintreden. • Vavo: vsv'ers die na een tijd uit het onderwijs zijn geweest en weer herintreden in het vavo, diplomaverbeteraars. • Vso (eigen examenlicentie, symbiose, staatsexamen): wanneer de reguliere vo-school niet kan voldoen aan de ondersteuningsbehoefte van de leerling, maakt de leerling de overstap naar het vso. De leerling vervolgt dan de examenroute aldaar (zie groep E, F en G).

⁴⁴ Deze kandidaten hebben eerder al een diploma op een ander niveau behaald.

Aanpassingsmogelijkheden	Deze doelgroep is zeer divers en de benodigde aanpassingen zijn dat ook. Voorbeelden zijn: <ul style="list-style-type: none"> • Reguliere vo-leerlingen die via het staatsexamen het examen afleggen⁴⁵ • Spreiding over meerdere jaren via het staatsexamen • Het combineren van routes: bijvoorbeeld zonder diploma in het regulier vo overstappen naar staatsexamen of vavo.
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Sinds 2023 is het formeel mogelijk voor reguliere vo-scholen om leerlingen aan te melden voor het staatsexamen wanneer het naar de mening van de school niet mogelijk is passende examinering te bieden en de leerling niet het reguliere vo-examen af kan leggen. Het gaat dan om leerlingen die bijv. door ziekte of trajecten elders (bijvoorbeeld op een OPDC) het onderwijs niet kunnen volgen. Hier zijn in 2023 68 leerlingen voor aangemeld.

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

De doelgroep leerlingen die het onderwijs onderbreken is erg divers. Elk examentraject vraagt om maatwerk om zo aan te sluiten bij de unieke situatie van de kandidaat. Het is volgens respondenten soms best een zoektocht wat er mogelijk is. Een voorbeeld dat genoemd werd is de groep thuiszitters. Zij zijn niet altijd nog verbonden aan een school en hebben daardoor geen ondersteuning vanuit het onderwijs. Zij worden soms begeleid door zorgaanbieders vanuit de gemeente. Deze partijen zijn niet (volledig) op de hoogte van de mogelijkheden van bijvoorbeeld staatsexamens en het vavo. Het aanbod voor deze doelgroep is er wel, maar bereikt ze nog onvoldoende.

Leerlingen die nog wel formeel ingeschreven staan op een reguliere vo-school, moeten formeel ook onder verantwoordelijkheid van het bevoegd gezag van die school eindexamen doen. Ook als deze leerling daar geen onderwijs meer volgt, maar bijvoorbeeld thuiszit of op een OPDC zit. Niet voor alle leerlingen is het nog mogelijk om terug te gaan naar de school van herkomst in verband met bijvoorbeeld strijd of angst. De Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo maakt het mogelijk dat leerlingen ingeschreven op regulier vo, maar niet schoolgaand aldaar, tóch gebruik mogen maken van het staatsexamen. Voor deze leerlingen is de regeling een uitkomst. Verschillende respondenten benadrukken de wenselijkheid van het aanhouden van deze regeling.

Er is door de respondenten een aantal verschillen genoemd tussen de route via het staatsexamen en via het vavo:

- Thuiszitters die via staatsexamen een diploma of deelcertificaten willen halen moeten zich volledig zelfstandig voorbereiden. Dit in tegenstelling tot de vavo-route waar wel onderwijs en tussentijdse begeleiding wordt gegeven en een schools ritme wordt aangehouden.
- De kosten voor deelname aan het staatsexamen worden niet bekostigd, terwijl deelnemers aan het vavo een vergoeding kunnen aanvragen voor hun deelnamegeld. Dit is voor kandidaten een reden voor om het vavo te gaan.
- Het mondelinge college-examen is niet voor alle kandidaten passend. Leerlingen met bijvoorbeeld een schooltrauma of die verbaal niet sterk zijn vinden het mondeling erg spannend. Op het vavo wordt gewerkt met schoolexamens, net zoals op het reguliere vo.
- Leerlingen die examen doen op het vavo zijn voor de zomervakantie klaar, terwijl staatsexamenkandidaten nog in de zomervakantie college-examens moeten doen en daarna pas de uitslag ontvangen.

⁴⁵ Via Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo

Afhankelijk van de situatie waarin de kandidaat zich bevindt kan ofwel het staatsexamen ofwel het vavo de best passende route zijn. Bijvoorbeeld: iemand die naast een baan of opleiding nog een enkel vak wil doen, kan dit misschien beter behalen met het staatsexamen, omdat dit beter in te plannen is. Een kandidaat die het zelf lastig vindt om structuur aan te brengen in het leerproces kan beter gebruik maken van het vavo waar wel sprake is van een schoolritme met schoolexamens.

Het is voor reguliere vo-scholen ook mogelijk om leerlingen met een andere school binnen hetzelfde bestuur mee te laten doen met het examen. Dit kan een uitkomst zijn voor leerlingen die vanwege omstandigheden niet terug kunnen of willen naar de school van inschrijving. Deze mogelijkheid wordt nog weinig benut. Vaak worden deze leerlingen nu aangemeld bij het staatsexamen, terwijl dat mogelijk niet de meest wenselijke route is.

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Er komen bij het Examenloket vaak vragen van scholen over het meenemen van al (deels) afgeronde vakken naar het staatsexamen. Het is voor scholen niet altijd duidelijk welke cijfers mee mogen, en welke delen opnieuw moeten worden gedaan bij het staatsexamen. Dit geldt bijvoorbeeld voor leerlingen die van een vak al de se's hebben afgerond, maar nog niet het cse. Deze se's kunnen niet meegenomen worden naar het staatsexamen, de leerling moet daardoor dus ook nog het college-examen doen. Wanneer een leerling een eindcijfer heeft, in het geval dat een vak alleen met se's wordt afgesloten, mag dat eindcijfer daarentegen wel meegenomen worden.

OPDC's ervaren een uitdaging om het examen mogelijk te maken voor hun leerlingen. Ze hebben te maken met allemaal leerlingen van verschillende scholen en daardoor ook met allemaal verschillende PTA's. Hier moet het OPDC de leerling in begeleiden. Wat het extra lastig maakt is dat de docenten op een OPDC meestal meer zijn opgeleid en vaardig zijn om de leerlingen op sociaal-emotioneel vlak te begeleiden en minder op cognitie. OPDC's lossen dit op verschillende manieren op. We hebben gesproken met een OPDC die onderdeel is van een reguliere vo-school en daarom kan meeliften op diens examenlicentie. Alle OPDC-leerlingen zijn dan ook ingeschreven op die school. In een ander OPDC worden de leerlingen ingeschreven op een aantal moederscholen. Met één school heeft het OPDC een symbiosesamenwerking waardoor de leerlingen daar het vmbo-examen kunnen afleggen en met een andere school geldt hetzelfde voor havo-vwo. Voor andere OPDC's is het een uitkomst dat de moederschool nu ook leerlingen kan aanmelden voor het staatsexamen. Het beeld is dat de huidige examenroutes aansluiten bij de werkwijze van de OPDC's. Het blijft voor de OPDC's wenselijk om leerlingen voor het staatsexamen te kunnen aanmelden.

5.4 Vso-leerlingen die vmbo-kb/bb route volgen (groep D)

Beschrijving	Leerlingen ingeschreven op vso die vmbo-kb/bb route volgen
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo-examen via eigen examenlicentie van de vso-school • Regulier vo-examen of vavo-examen via symbiose of als extraneus op een reguliere vo-school, vavo of vso met examenlicentie • Staatsexamen alleen mogelijk voor avo-vakken • Zonder vmbo-diploma van school: vso-school biedt intern mbo 1-opleiding aan i.s.m. mbo

Aanpassingsmogelijkheden	<ul style="list-style-type: none"> Als een vso-leerling als extraneus of via symbiose examen doet op een reguliere vo-school gelden dezelfde aanpassingsmogelijkheden in afnamemoment en afnamewijze als bij de reguliere vo-leerlingen (zie groep A). Vso-kandidaten maken vaak gebruik van gespreid examen. Het is mogelijk om de praktijkgerichte vakken af te ronden als extraneus op een reguliere vo-school en de avo-vakken via het staatsexamen. <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁴⁶ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>.⁴⁷</p>
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> De laatste jaren is er in het vso meer nadruk gekomen op het behalen van een diploma vo in plaats van direct doorstromen naar het mbo

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

De keuze om het examen op een bepaalde manier te organiseren ligt bij de vso-school, die daarvan vaak afhankelijk is van de bereidwilligheid van een reguliere vo-school. De keuzemogelijkheden voor de leerling in vmbo-bb/-kb zijn hierdoor beperkt. De leerling is afhankelijk van de keuze van de vso-school. Die kan kiezen voor een eigen examenlicentie⁴⁸ of samenwerking met een reguliere vo-school of vavo. Het staatsexamen wordt door de vso-scholen (vmbo-bb/kb) niet echt als een keuzemogelijkheid gezien, omdat er geen examen in de praktijkvakken bestaat. Wel is het mogelijk dat kandidaten staatsexamen doen in de avo-vakken, en de praktijkvakken doen op een vo-school waarmee wordt samengewerkt.

De nadelen van het staatsexamen die door de vso-scholen (vmbo-bb/kb) genoemd worden zijn:

- Het staatsexamen biedt voor deze leerlingen niet de mogelijkheid om in alle vakken eindexamen te doen, waardoor een volledig diploma behalen geen optie is zonder dat een leerling voor de praktijkvakken elders examen aflegt.
- De mondelinge college-examens vinden plaats in de zomervakantie.
- De leerlingen moeten bij de college-examens heel veel kennis paraat hebben omdat het nog onbekend is welke inhoud er bevraagd wordt.
- De examinatoren zijn voor de examenkandidaten onbekend, een deel van de vso-doelgroep vindt het lastig om te presteren bij onbekenden.
- De leerlingen weten niet wat hun cijfer is voor het cse ter voorbereiding op het college-examen. Enkele scholen horen wel via de voorzitter of het cse goed gemaakt is, maar niet alle voorzitters delen deze informatie.
- Herexamen aanbieden op de eigen vso-locatie kan alleen als er in de zomer eigen personeel aanwezig is, hiervoor moet het personeel zomervakantiedagen opofferen.

De ervaring van de vso-scholen (zowel vmbo-bb/-kb als ook scholen die andere niveaus aanbieden) is dat er goed wordt meegedacht door DUO bij het aanbieden van aangepaste examinering. De tijdigheid speelt hierbij een grote rol. Wanneer de school vroegtijdig aan de bel trekt, kan er veel geregeld worden. Een kanttekening die hierbij geplaatst wordt door respondenten is dat er meer mag worden uitgegaan van de professionaliteit van het vso bij het aanvragen van aanpassingen. Het gaat dan vooral om het aanvragen van aanpassingen als er geen diagnose is. Het aanvragen van deze aanpassingen en het onderbouwen ervan vraagt van de vso-scholen erg veel tijd.

⁴⁶ [Handreiking Passend Examineren](#)

⁴⁷ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

⁴⁸ Momenteel maken slechts drie vso-scholen gebruik van een eigen examenlicentie..

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Een eigen examenlicentie is uitdagend voor een vso-school vanwege personeel (bevoegdheid) en het willen aanbieden van een breed vakkenpakket. Zeker op vso-scholen waar vmbo-bb/-kb-leerlingen zitten met externaliserend gedrag komt naar voren dat het vooral belangrijk is dat docenten een sterke pedagogische achtergrond hebben en in mindere mate of ze eerste- of tweedegraadsbevoegd zijn. Daarnaast hebben vso-scholen vaak maar een relatief klein leerlingenaantal, waardoor hooguit één vmbo-profiel aangeboden kan worden. In symbiose met of als extraneus op een vo-school kunnen meerdere profielen van de vo-school gekozen worden. Daarnaast kwam als voordeel van symbiose naar voren dat vso-leerlingen al integratie in het regulier onderwijs hebben meegemaakt en daardoor grotere kans op slagen hebben in het mbo.

Een knelpunt bij de symbioseconstructie tussen een vso-school en een vo-school is de reisafstand. Door de regiofunctie van het vso komen leerlingen van ver. Ook vragen vso-leerlingen vaak om specifieke begeleiding van de vso-docenten, waardoor een logistieke uitdaging ontstaat als deze docenten ook mee moeten naar de reguliere vo en waardoor onderwijstijd op het vso gemist wordt. Voor enkele vso-scholen is symbiose met een reguliere vmbo-school geen optie, bijvoorbeeld omdat er geen vmbo-school in de buurt is of omdat de samenwerking niet van de grond komt. Leerlingen op vso-scholen zonder samenwerking met een vmbo-school gaan van school zonder een vo-diploma, maar wel met certificaten van de avo-vakken (via staatsexamen). Enkele vso-scholen hebben afspraken gemaakt met de mbo-instellingen in de regio dat deze leerlingen wel toegelaten worden op basis van de certificaten die ze behaald hebben. Het maken van deze afspraken komt echter niet altijd goed van de grond. Niet alle mbo-instellingen staan open voor deze kandidaten.

Er zijn ook vso-scholen die (in samenwerking met een mbo-instelling) een mbo 1-traject aanbieden voor hun leerlingen. Dit is een oplossing voor scholen die geen samenwerking met een reguliere vmbo-school hebben, maar ook voor kandidaten die laat in het vso instromen en daardoor niet of moeilijk in staat zijn het PTA van de symbioseschool in te halen. Deze leerlingen ronden dan zonder een vmbo-diploma het mbo 1 af op de vso-school en kunnen vervolgens op het mbo instromen in niveau 2. Hoewel dit een ingang in het mbo is, is er een deel van de leerlingen voor wie dit een te laag niveau is.

Daarnaast lopen vso-scholen er tegenaan dat leerlingen onder de 16 nog niet ingeschreven mogen worden op het mbo.

Leerlingen die via symbiose vmbo-examen hebben gedaan krijgen een diploma van de reguliere vo-school waar ze examen hebben gedaan. De ene vso-school geeft aan dat leerlingen dit jammer vinden, ze willen liever een diploma van de eigen school. Een andere vso-school geeft juist aan dat leerlingen trots zijn op het diploma van de reguliere school.

Er zijn vso-scholen die graag ook voor de praktijkvakken staatsexamen zouden willen inzetten. Voor leerlingen die bijvoorbeeld laat instromen op een vso-school zou dat een passende mogelijkheid zijn om wel in dat jaar een diploma te halen.

5.5 Vso-leerlingen die vmbo-tl/havo/vwo- route volgen (groep E)

Beschrijving	Leerlingen ingeschreven op vso die vmbo-tl/havo/vwo-route volgen
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo-examen via eigen examenlicentie van de vso-school • Regulier vo-examen of vavo-examen via symbiose of als extraneus op een reguliere vo-school, vavo of vso met examenlicentie • Staatsexamen
Aanpassingsmogelijkheden	<p>Afhankelijk van de examenroute zijn er verschillende aanpassingsmogelijkheden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Als een vso-leerling als extraneus of via symbiose examen doet op een reguliere vo-school gelden dezelfde aanpassingsmogelijkheden in afnamemoment en afnamewijze als bij de reguliere vo-leerlingen (zie groep A). • Vso-kandidaten maken vaak gebruik van gespreid examen. • Bij het staatsexamen kun je deelcertificaten halen. Andere aanpassingen in afnamewijze zijn o.a.: <ul style="list-style-type: none"> ○ Extra tijd ○ Spraaksynthese (1^e tijdvak) ○ Voorleeshulp (2^e en 3^e tijdvak) ○ Braille (alleen bij centraal eindexamen in 1e tijdvak) ○ Gebruik van eigen laptop ○ Aanwezigheid van een vertrouwenspersoon
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> • De laatste jaren is er in het vso meer nadruk gekomen op het behalen van een diploma vo

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

De keuze om het examen op een bepaalde manier te organiseren ligt bij de vso-school. Veel vso-scholen kiezen ervoor om de examen voor tl/havo/vwo-leerlingen te organiseren via het staatsexamen. Andere mogelijkheden zijn om te kiezen voor een eigen examenlicentie (slechts vier vso-scholen in Nederland) of samenwerking met een reguliere vo-school of vavo.

Een andere (weinig gebruikte) examenroute voor vso-leerlingen is via een particuliere onderwijsinstelling met eigen examenlicentie (B2). Echter zijn hier de kosten een obstakel en kan dit niet vergoed worden uit het samenwerkingsverband. Soms koopt een vso-school dan een onderwijsarrangement in.

De keuzemogelijkheden voor de leerling zijn beperkt. De leerling is afhankelijk van de keuze van de vso-school. Vso-leerlingen noemden dat de manier waarop ze examen kunnen doen op school geen rol speelt bij het kiezen van een vso-school (als die keuze er al is). Daarnaast is de leerling afhankelijk van de informatievoorziening van de vso-school over maatwerkexamen en de mogelijkheid om examenvoorzieningen te combineren. Respondenten gaven aan dat vso-scholen niet altijd positief staan tegenover het combineren van examenvoorzieningen of andere maatwerkconstructies, omdat dit extra organisatie met zich meebrengt. Het staatsexamen is voor veel vso-scholen de makkelijkste manier om het examen te organiseren.

Zoals bij 5.4 al gemeld staat is de ervaring van de vso-scholen is dat er goed wordt meegedacht door DUO bij het aanbieden van aangepaste examinering. De tijdigheid speelt hierbij een grote rol. Wanneer de school vroegtijdig aan de bel trekt, kan er veel geregeld worden. Een kanttekening die hierbij

geplaatst wordt door respondenten is dat er meer mag worden uitgegaan van de professionaliteit van het vso bij het aanvragen van aanpassingen. Het gaat dan vooral om het aanvragen van aanpassingen als er geen diagnose is. Het aanvragen van deze aanpassingen en het onderbouwen ervan vraagt van de vso-scholen erg veel tijd.

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Bij het staatsexamen is het voor sommige vso-leerlingen nadelig dat ze slechts in twee toetsmomenten al hun kennis moeten laten zien (één keer bij het centraal schriftelijk examen en één keer bij college-examen). De regelmaat van een PTA in het reguliere onderwijs kan leerlingen helpen om in 'examenstand' te komen en om zich voor te bereiden op het centraal schriftelijk examen. Voor andere vso-leerlingen is het juist een voordeel dat het examen maar uit twee momenten bestaat. Voor deze groep leerlingen zouden extra toetsmomenten voor de schoolexamens als extra druk voelen, omdat ze vaker moeten presteren. Daarnaast is het voor sommige kandidaten in verband met veel afwezigheid op school niet haalbaar om een volledig PTA af te ronden, maar is het wel mogelijk om op de twee toetsmomenten van het staatsexamen hun kennis te laten zien.

Voor sommige vso-kandidaten is het lastig om een mondeling examen te doen bij een 'vreemde' examinerator. Daarnaast ervaren respondenten verschillen tussen examineratoren in hoe ze kandidaten op hun gemak stellen. Respondenten zijn tevreden over de aanpassingsmogelijkheden, bijvoorbeeld de aanwezigheid van een vertrouwenspersoon vanuit de vso-school.

Een respondent geeft aan dat er soms te weinig blinde/slechtziende leerlingen zijn om een schriftelijk examen om te zetten naar een examen in braille. In plaats daarvan wordt het schriftelijke examen voor deze leerlingen mondeling afgenomen. Deze leerlingen moeten daardoor twee keer een mondeling examen doen bij het staatsexamen: één keer voor het cse en één keer voor het college-examen. De respondent vraagt zich af of tweemaal een mondeling examen recht doet aan een officieel examen.

Bij het organiseren van een symbioseconstructie tussen een vo-school en een vso-school komen verschillende knelpunten naar voren:

- Het afnemen van het schoolexamen valt onder de verantwoordelijkheid van de reguliere vo-school. De vakdocenten van de reguliere vo-school hebben een belangrijke rol in het organiseren van het schoolexamen, ook voor de vso-leerlingen. Hoewel men bereid is om samen te werken, heeft het personeel het ook druk met de eigen examenklas. Voor schoolleiders/bestuurders van reguliere vo-scholen speelt het beschermen van het eigen personeel een rol in de keuze voor het wel of niet organiseren van symbiose.
- Een respondent geeft aan er ook professionele waarden mee kunnen spelen. Een docent op het reguliere vo heeft keuzes gemaakt in het opzetten van het PTA en hecht hier waarde aan. De vso-school kan wensen hebben dat het schoolexamen er op een andere manier uitziet voor de vso-leerling. Dat kan spanning oproepen omdat de reguliere vo-docent en anderen zoals de medezeggenschapsraad daar wat van vinden. Uiteindelijk is het bevoegd gezag van de reguliere vo-school verantwoordelijk voor de kwaliteit.

Als een vso-school een examenlicentie heeft, mogen leerlingen van de vso-school geen gebruik maken van het staatsexamen. Voor sommige leerlingen zou het passender zijn om via het staatsexamen examen te doen. Dit gaat met name om leerlingen die pas in het examenjaar instromen en daardoor niet het volledige PTA doorlopen hebben. Het aanpassen van het PTA gebeurt in deze gevallen ook, maar vraagt veel van de school én is nog steeds niet altijd haalbaar voor een leerling. Doublure is nu de

enige mogelijkheid om het (aangepaste) PTA af te ronden. Het staatsexamen als optie zou helpen voor deze groep leerlingen.

5.6 Leerlingen in residentiële en justitiële jeugdinstituten (groep F)

Beschrijving	Leerlingen die onderwijs volgen binnen een residentiële of justitiële jeugdinstituten. Dit zijn veelal vso-scholen of de school is aangesloten bij een vso-school.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo-examen via eigen examenlicentie vso-school • Staatsexamen • Als extraneus of via symbiose op reguliere vo-school
Aanpassingsmogelijkheden	<p>Afhankelijk van de examenroute zijn er verschillende aanpassingsmogelijkheden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo-examen: Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁴⁹ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>.⁵⁰ • Staatsexamen: via DUO.⁵¹ Een veel gebruikte mogelijkheid is het spreiden van examens, over meerdere jaren heen. Leerlingen kunnen zo binnen de setting waar ze wonen een deel van de examens afleggen en vervolgens op een andere locatie een ander deel.
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Gesloten jeugdzorg wordt afgebouwd waardoor er minder leerlingen in deze scholen zijn ingeschreven en examen doen.

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

Voor deze leerlingen geldt dat er weinig tot geen keuze is voor de examenvoorziening. Dit is afhankelijk van de mogelijkheden die de school heeft en biedt. Heeft de school een eigen examenlicentie, dan is het mogelijk om een regulier vo-examen af te leggen. Zo niet, dan is het staatsexamen de gekozen voorziening.

Naast dat er weinig keuzemogelijkheden voor de kandidaat zijn, is het ook voor de school niet altijd mogelijk om een keuze te maken. Deze vormen van onderwijs hebben te maken met veel tussentijdse in- en uitstroom en veel tijdelijke plaatsingen die maken dat het vaak onrealistisch is om een volledig PTA te doorlopen. Deze leerlingen komen uit kwetsbare situaties, soms met onderwijs op een andere plek en soms zonder onderwijs. Het afronden van een PTA is dan uitdagend. Doordat het staatsexamen geen PTA heeft, maar het schoolexamendeel via de college-examens afrondt, is dit beter in te plannen voor de leerlingen.

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Deze doelgroep kandidaten vraagt om veel flexibiliteit van het systeem. De zorg of de detentie is bij deze kandidaten voorliggend. Er is daardoor vaak sprake van verplaatsingen. Bijvoorbeeld wanneer er een plek is vrijgekomen in een andere instelling en de jongere onverwachts verhuist. Dit zorgt in de examinering voor knelpunten. De kandidaat is aangemeld voor het staatsexamen op een bepaalde locatie, maar is in de tussentijd verhuist naar de andere kant van het land. Het wisselen van locatie kan

⁴⁹ [Handreiking Passend Examineren](#)

⁵⁰ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

⁵¹ [Staatsexamen vo: Examen op maat – DUO](#)

maar een bepaalde tijd, dus in het geval dat de verhuizing kort voor het examen plaatsvindt, moet de kandidaat een heel stuk reizen om aan te komen bij de examenlocatie. De kwetsbare kandidaten, die soms vanwege detentieregelingen niet *mogen* reizen, trekken zich daarom ook nog wel eens terug.

5.7 Nieuwkomers in regulier vo (groep G)

Beschrijving	Leerlingen die minder dan 6 jaar onderwijs in Nederland hebben gevolgd en ingeschreven staan op het reguliere vo.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Regulier vo-examen • Vavo: met name voor leerlingen die op latere leeftijd naar Nederland zijn gekomen en voldoende leerpotentieel hebben. Deze leerlingen stromen dan vanuit de ISK door naar het vavo. <p><i>Uitzonderingen:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Staatsexamen • Vso • Vavo
Aanpassingsmogelijkheden	<ul style="list-style-type: none"> • Extra tijd • Woordenboek van en naar de moedertaal • Ontheffing voor Frans en/of Duits <p>Zie brochure <i>Maatwerk voor nieuwkomersleerlingen (VO-raad)</i>⁵²</p>
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Er zijn de laatste jaren meer nieuwkomers naar Nederland gekomen. Zowel met vluchtelingenstatus als expats. • De trend is dat expats langer in Nederland blijven. • Er is een toename van nieuwkomers die vanwege de kwaliteit van het gespecialiseerde onderwijs naar Nederland komen.

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

Binnen ISK's worden geen examens afgenomen, omdat ISK niet formeel geregistreerd is als onderwijssoort. Gemiddeld stromen leerlingen na 2 jaar vanuit het ISK door naar regulier onderwijs. Oudere leerlingen met voldoende leerpotentieel stromen vanuit de ISK vaak door naar het vavo. Ook is er een groep oudere leerlingen die naar praktijkonderwijs en mbo-entree doorstroomt. Deze leerlingen doen dan geen eindexamen. De groep nieuwkomers die gebruik maakt van het staatsexamen is klein. Het beeld is dat het staatsexamen lastiger voor leerlingen voor wie Nederlands niet de eerste taal is.

De meeste nieuwkomers stromen na de ISK door naar het reguliere vo waar ze een regulier examen afleggen. Voor nieuwkomers die minder dan 6 jaar onderwijs in Nederland hebben gevolgd zijn verschillende maatwerk mogelijkheden beschikbaar. Het verschilt per school in welke mate die mogelijkheden ook benut worden. Scholen met veel ervaring met nieuwkomers weten deze maatregelen goed in te zetten.

Nieuwkomers in het reguliere vo doen vaak langer over hun schoolloopbaan dan leerlingen die in Nederland geboren zijn. De respondent geeft aan dat instroom vanuit de ISK in de eindexamenjaren in de praktijk eigenlijk niet mogelijk is vanwege de schoolexamens in de voorexamenjaren en de tijd die het deze leerlingen kost om zich voor te bereiden op het examen. Daarom gebeurt het vaak dat oudere leerlingen in het voorexamenjaar instromen.

⁵² [Meer kansen met maatwerk voor nieuwkomersleerlingen - LOWAN](#)

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Respondenten geven aan dat het examen in het vak Nederlands een knelpunt is voor nieuwkomers omdat het een verplicht vak is dat minimaal met een 6 afgerond moet worden. Volgens respondenten zakken nieuwkomers voornamelijk op het vak Nederlands. Ook de meeste herkansingen zijn voor het vak Nederlands. Respondenten vinden het wenselijk dat de mogelijkheid bestaat het examen Nederlands op een andere manier te behalen voor leerlingen die korter dan 6 jaar in Nederland zijn. De pilot⁵³ die in 2022-2023 heeft plaatsgevonden en nieuwkomers de mogelijkheid bood om in plaats van het examen Nederlands het staatsexamen NT2 of EDUP-examen te doen werd door de respondenten als zeer succesvol beschouwd. Het feit dat een leerling de keuze heeft om aan te sluiten bij wat past en dat de leerling daardoor kans heeft op een cijfer dat aansluit bij de inspanning die geleverd is zijn de grootste voordelen. Een wens is dat dit experiment in de toekomst wordt voortgezet.

5.8 Leerlingen in niet-bekostigd onderwijs (groep H)

Beschrijving	Leerlingen die onderwijs volgen op een niet-bekostigde instelling. Er zijn instellingen die met name gericht zijn op het behalen van het eindexamen, maar ook instellingen die dit minder als focus hebben. Deze laatste groep instellingen heeft over het algemeen maar zeer beperkt examenkandidaten.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Instellingen met eigen examenlicentie (B2): regulier vo-examen • Instellingen zonder eigen examenlicentie (B3): staatsexamen • Vavo (Rutteleerling of ingeschreven bij vavo)
Aanpassingsmogelijkheden	Afhankelijk van de examenroute zijn er verschillende aanpassingsmogelijkheden.
Ontwikkelingen	<ul style="list-style-type: none"> • Meer B3-scholen melden hun kandidaten groepsgewijs aan.

Bekendheid keuze- en aanpassingsmogelijkheden

Voor leerlingen in niet-bekostigd onderwijs hangt de examenvoorziening af van het aanbod van de school. B2-scholen hebben een eigen examenlicentie en nemen daarom het regulier vo-examen af. B3-scholen hebben geen eigen examenlicentie en kandidaten zijn daarom aangewezen op het staatsexamen.

Veel B2-scholen zijn verbonden aan een vavo. De route van B2-vo naar vavo is veel gebruikt. Het gaat dan bijvoorbeeld om stapelaars: leerlingen die tl hebben afgerond op de B2-school en daarna nog havo willen doen. Het kan zijn dat deze leerlingen via de Rutteregeling worden uitbesteed, maar ook dat de leerlingen ingeschreven worden op het vavo.

Het leveren van maatwerk is voor de B2-scholen haalbaar, geven de respondenten aan. Ze weten de aanpassingsmogelijkheden in het examen goed te vinden. De B2-scholen maken vaak gebruik van de mogelijkheid om gespreid examen te doen. Daarnaast wordt ook het juist indikken van het examenprogramma veel toegepast: twee jaar in één. Leerlingen doen dan (bijvoorbeeld) de bovenbouw van de havo in één jaar. Hiervoor komen leerlingen uit het reguliere vo (met of zonder diploma) vaak ook specifiek naar het niet-bekostigde onderwijs toe.

⁵³ [Beleidsregel-alternatieve-centrale-eindexamens-Nederlands_stcrt-2022-18471.pdf \(lowan.nl\)](#)

Respondenten die zelf geen onderdeel zijn van het niet-bekostigde onderwijs vragen zich af of het staatsexamen wel de juiste voorziening is voor kandidaten uit het niet-bekostigde onderwijs. De faciliteiten die het staatsexamen biedt, bijvoorbeeld de mondelinge examens, hebben de kandidaten uit het niet-bekostigde onderwijs niet nodig. Een regulier vo-examen is voor deze kandidaten wel passend. Het zou volgens de respondenten een goed idee zijn als de niet-bekostigde instellingen allemaal een examenlicentie behalen of middels symbiose met een reguliere vo-school aansluiten bij het reguliere vo-examen aldaar.

Knelpunten en wensen bij de examenroute(s)

Voor B3-scholen die afhankelijk zijn van het staatsexamen geldt als knelpunt dat het slagen voor het staatsexamen afhangt van twee meetmomenten. Er is geen mogelijkheid om schoolexamens af te nemen en de examendruk te spreiden. Ook het feit dat de uitslag van het cse nog niet bekend is op het moment van het mondeling examen wordt als een nadeel gezien.

Als knelpunt geven respondenten van B2-scholen aan dat de tijdsverlenging voor examens gemaximeerd is op een half uur, ongeacht de lengte van het examen. Voor vmbo-tl is de standaardduur van een examen 2 uur, maar havo en vwo examens kunnen langer duren. Een half uur tijdsverlenging is dan niet in verhouding. Hoewel dit ook voor andere scholen een knelpunt zou kunnen zijn, is dat daar niet genoemd.

5.9 Individuele deelnemers (niet verbonden aan onderwijs) (groep I)

Beschrijving	Examenkandidaten die niet verbonden zijn aan onderwijs. Dit zijn bijvoorbeeld thuiszitters, vroegtijdig schoolverlaters, herprofileerders of diplomaverbeteraars.
Examenroute(s)	<ul style="list-style-type: none"> • Staatsexamen
Aanpassingsmogelijkheden	De aanpassingsmogelijkheden die gelden voor het staatsexamen. Een veelgebruikt element is de mogelijkheid om enkel certificaten te behalen. Dit is bijvoorbeeld voor herprofileerders wenselijk: zij hebben maar een of enkele vakken nodig om toegang te krijgen tot een opleiding of baan. Ook spreiding is veel gebruikt. Men kan tot 10 jaar certificaten bewaren om zo tot een diploma te komen.
Ontwikkelingen	

In dit onderzoek is deze doelgroep niet gesproken. Uit eerder onderzoek naar terugtrekken en no-show binnen het staatsexamen⁵⁴ weten we dat onduidelijke communicatie vanuit de examenorganisatie niet deelnemen tot gevolg kan hebben. Ook komt onvoldoende vertrouwen in de kans van slagen relatief veel voor onder deze groep waardoor zij uiteindelijk besluiten om niet deel te nemen. Het feit dat kandidaten zich zelfstandig moeten voorbereiden op het examen is voor kandidaten lastig. Wanneer ze vervolgens het gevoel hebben dat het cse niet goed gegaan is, besluiten ze niet deel te nemen aan het mondeling.

⁵⁴ Van Den Hurk, A., Van Eck, P., Essen, A., & Schoevers, E. (2023). Terugtrekkingen en no-show bij staatsexamens VO. Een onderzoek naar de oorzaken van en oplossingen voor terugtrekking, absentie en no-show bij de staatsexamens voortgezet onderwijs [Onuitgegeven intern document]. Oberon.

6 Conclusies

In dit hoofdstuk beantwoorden we de onderzoeksvragen op hoofdlijnen.

Beschrijving kenmerken van stelsel van examenvoorzieningen

1. Wat zijn de relevante overeenkomsten en de verschillen in de systematiek van de drie examenvoorzieningen (aanbod richtingen, vakkenaanbod, eisen aan kandidaten, e.d.)?
2. Welke aanpassingen in het examen zijn mogelijk per examenvoorziening?
3. Is een ontwikkeling te zien in aard van de doelgroepen die gebruik maakt van de verschillende voorzieningen?
4. Wat is het relevante beleid en de wet- en regelgeving rondom de drie voorzieningen?
5. Welke keuzes zijn er tussen de voorzieningen, op welke manieren kunnen voorzieningen worden gecombineerd, en welke keuzes zijn er binnen de voorzieningen (vervroegd examen, vak op hoger niveau, e.d.)?

We hebben de antwoorden op de vragen schematisch weergegeven in de tabel op de volgende pagina's.

	Regulier vo	Vavo	Staatsexamens	Vergelijking
Aantal deelnemers (2023)	191.495 examenkandidaten	9.982 examenkandidaten	6.730 examenkandidaten	Veruit de meeste kandidaten doen examen via het reguliere vo-examen.
Doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reguliere leerling op regulier vo (incl. leerlingen in een tijdelijke onderwijsvoorziening voor leerlingen die het onderwijs kortdurend niet (volledig) op een reguliere school kunnen volgen, bijvoorbeeld een OPDC). ▪ Reguliere leerling op niet-bekostigd vo (B2) ▪ Vso-leerling op vso-school met eigen examenlicentie ▪ Vso-leerling van vso-school zonder examenlicentie die via symbiose of als extraneus met een vo-school examen doet. ▪ Vavo-leerling via symbiose (leerling doet enkel vak op regulier vo omdat dat vak niet aangeboden wordt op vavo) ▪ Leerling op BES-eilanden 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vavo-leerling op reguliere vavo, zowel volledig diploma (bijv. vsv-ers, in verleden vrijstelling van onderwijs) als deelcertificaten (bijv. gezakte leerling van regulier vo, vakverbeteraar, herprofilering) ▪ Vavo-leerling op niet-bekostigde vavo met eigen examenlicentie ▪ Leerling regulier vo of niet-bekostigde vo (B2) uitbesteed aan vavo (via Rutterregeling), bijv. gezakte leerlingen, leerlingen die vanwege problematiek op de vo-school beter passen op het vavo ▪ Gezakte reguliere vo-leerling via septemberroute ▪ Vso-leerlingen die via symbiose op vavo een diploma halen 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vso-leerling van vso-school zonder examenlicentie (ook residentiële jeugdinstellingen en justitiële jeugdinrichtingen) ▪ Reguliere vo-leerling in tweede tijdvak voor aangewezen vakken en leerlingen in derde tijdvak (alleen cse) ▪ Reguliere vo-leerling voor vak dat de eigen vo-school niet aanbiedt ▪ Reguliere vo-leerling die wegens ziekte of een andere van zijn wil onafhankelijke omstandigheid niet deelneemt aan het reguliere onderwijsprogramma van de school (via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo⁵⁵) ▪ Vavo-leerling voor vak dat de eigen vavo-instelling niet aanbiedt ▪ Leerlingen van niet-bekostigd onderwijs zonder examenlicentie (ook van BES- en CAST-eilanden) 	<p>De toegang tot een examenvoorziening wordt voornamelijk bepaald door het type onderwijsvoorziening waar de kandidaat staat ingeschreven en de licenties die de betreffende onderwijsvoorziening heeft. Uitzonderingen maken het mogelijk dat kandidaten afwijken van de voor de hand liggende examenvoorziening. Voorbeelden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De Rutterregeling: leerlingen <18 jaar worden toegelaten tot het vavo. • De Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo: leerlingen die (bijna) geen onderwijs volgen op het regulier vo kunnen aangemeld worden voor het staatsexamen.

⁵⁵ [Staatscourant 2023, 27136 | Overheid.nl > Officiële bekendmakingen](#)

	Regulier vo	Vavo	Staatsexamens	Vergelijking
			<ul style="list-style-type: none"> Individuele kandidaten die geen onderwijs volgen (o.a. thuiszitters, vakverbeters, herprofilering, gezakte leerlingen, vsv'er), ook van BES-eilanden 	
Ervaringen met ontwikkelingen in de doelgroep	<ul style="list-style-type: none"> Door komst passend onderwijs meer leerlingen met complexe problematiek in regulier vo, daardoor meer behoefte aan maatwerk. Ook latere instroom in vso en in examentraject aldaar, wat zorgt voor complexe organisatie examentraject. 	<ul style="list-style-type: none"> Van oudsher volwassenonderwijs, nu vooral jongvolwassenen direct vanuit het vo Doelgroep met complexere problematiek wordt groter, waardoor meer maatwerk nodig is 	<ul style="list-style-type: none"> Groei aantal staatsexamenkandidaten zorgt voor knelpunten in organiseerbaarheid Meer focus op behalen diploma binnen vso, daardoor zijn er meer vso-kandidaten Structureel gebruik van staatsexamen door niet-bekostigd onderwijs zonder examenlicentie (B2) Maatwerktrajecten in regulier vo voor o.a. leerlingen met psychische problematiek en/of thuiszitters binnen het staatsexamen 	<p>Binnen het regulier vo en het vavo zien respondenten een groei van leerlingen met meer (complexe) problematiek waardoor er meer maatwerk nodig is in het eindexamen. Dit vraagt veel van de organisatie.</p> <p>Binnen het staatsexamen zijn meer examenkandidaten doordat het eindexamen voor vso-leerlingen en leerlingen van B2-scholen meer vanzelfsprekend is.</p>
Examenvorm	Schoolexamens (se), centraal schriftelijk en praktijkexamens (cspe), centraal praktisch eindexamens (cpe), centraal schriftelijk eindexamen (cse)	Schoolexamens (se), centraal schriftelijk eindexamen (cse)	Centraal schriftelijk eindexamen (cse), college-examen (ce)	Het reguliere vo en het vavo werkt met schoolexamens voorafgaand aan het centraal schriftelijk examen. De schoolexamencijfers vormen de helft van het eindexamencijfer. De college-examens bij het staatsexamen zijn gelijkwaardig aan de schoolexamens in het reguliere vo.

	Regulier vo	Vavo	Staatsexamens	Vergelijking
Schoolsoorten	Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg, vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg, vmbo-gemengde leerweg, vmbo-theoretische leerweg, havo, vwo, alleen volledig programma te volgen ⁵⁶	Vmbo-theoretische leerweg, havo, vwo, losse certificaten mogelijk	Vmbo-basisberoepsgerichte leerweg (alleen avo), vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg (alleen avo), vmbo-gemengde leerweg (alleen avo), vmbo-theoretische leerweg, havo, vwo, losse certificaten behalen mogelijk, deelname niet gebonden aan inschrijving voor één diploma	Volledig examen vmbo-basisberoepsgerichte leerweg, vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg, vmbo-gemengde leerweg is alleen mogelijk op regulier vo. Binnen staatsexamen zijn alleen de avo-vakken van de vmbo-leerwegen mogelijk. Het is mogelijk om staatsexamen en vavo-examen voor een of enkele vakken af te ronden, regulier vo is altijd een volledig diploma.
Afname	Door vo-scholen, vso-scholen met examenlicentie, niet-bekostigd onderwijs met examenlicentie (B2) op eigen schoollocaties	Door vavo-instellingen op vavo-instellingen	Door CvTE op centrale locaties of op vso-scholen. In uitzonderlijke situaties gaat het CvTE ook naar andere locaties. Bijvoorbeeld bij de kandidaat thuis of in het ziekenhuis	Het regulier vo-examen en het vavo-examen is op locatie van de instelling. Het staatsexamen wordt georganiseerd op vso-instellingen en op centrale locaties in het land. Dit vraagt vaak om meer reistijd voor de kandidaten.
Aanpassingen (afnamemoment)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vervroegen van een of een aantal vakken ▪ Spreiden over jaren (maximaal 2 jaar) ▪ Spreiden over tijdvakken ▪ Vak op hoger niveau 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Vervroegen van een of een aantal vakken ▪ Spreiden over jaren (deelcertificaten zijn 10 jaar geldig), prettig voor leerlingen die vanwege omstandigheden langer nodig hebben. ▪ Spreiden over tijdvakken ▪ Vak op hoger niveau 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Spreiden over jaren (deelcertificaten zijn 10 jaar geldig) 	Binnen alle voorzieningen is het vervroegen van een examen, het spreiden over tijdvakken en jaren en op een hoger niveau afleggen van een examen mogelijk. Het grote verschil is dat spreiding in het regulier vo gelimiteerd is tot 2 jaar, terwijl binnen staatsexamens en vavo certificaten 10 jaar geldig zijn waarbinnen de vakken gehaald moeten zijn.

⁵⁶ In tegenstelling tot vavo, waar wel gekozen kan worden voor een onvolledig vakkenpakket.

	Regulier vo	Vavo	Staatsexamens	Vergelijking
Aanpassingen (afnamewijze)	<p>O.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tijdsverlenging Extra pauzes Afname op computer Braille Leesondersteuning In aparte ruimte <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁵⁸ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>.⁵⁷</p>	<p>O.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tijdsverlenging Extra pauzes Afname op computer Braille Leesondersteuning In aparte ruimte <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁵⁸ en <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>.⁵⁷</p>	<p>O.a.:</p> <ul style="list-style-type: none"> Tijdsverlenging Extra pauzes Afname op computer Braille Leesondersteuning In aparte ruimte Aanwezigheid van een vertrouwenspersoon <p>Volledige beschrijving in de brochure <i>Handreiking passend examineren</i>⁵⁸, <i>Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo</i>⁵⁷ en via DUO.⁵⁹</p>	<p>De mogelijkheden om aanpassingen te doen in de afnamewijze zijn juridisch gezien gelijk voor het reguliere vo-examen, het vavo-examen en het staatsexamen.</p>
Combinatie met andere examenvoorzieningen	<ul style="list-style-type: none"> Staatsexamen: vakken die op vo-school niet worden aangeboden, bijv. Russisch, Arabisch, kan een kandidaat via staatsexamen afleggen als extra vak. Vavo: kandidaat die gezakt is op regulier vo kan met de behaalde resultaten het volgend schooljaar doorstromen naar vavo om daar de rest van de vakken en het diploma te behalen. 	<ul style="list-style-type: none"> Staatsexamen: vakken die op vavo-instelling niet worden aangeboden, bijv. Russisch, Arabisch, kan een kandidaat via staatsexamen afleggen. Staatsexamen: enkele vakken via staatsexamen en enkele vakken via vavo om zo te combineren tot een volledig diploma. Deze route was populair in 2023 i.v.m. aanpassingen n.a.v. coronacrisis (duimregeling) die nog wel gold 	<ul style="list-style-type: none"> Vavo: enkele vakken via staatsexamen en enkele vakken via vavo om zo te combineren tot een volledig diploma. Deze route was populair in 2023 i.v.m. aanpassingen n.a.v. coronacrisis (duimregeling) die nog wel gold voor de staatsexamens en niet voor het vavo. Vo-school: vakken die op vo-instelling niet worden aangeboden, bijv. Russisch of Arabisch, die een kandidaat via 	<p>Er zijn verschillende routes die examenvoorzieningen combineren:</p> <ul style="list-style-type: none"> Regulier vo en vavo (soms ook gecombineerd met het staatsexamen) Regulier vo en staatsexamen Vavo en staatsexamen Vso-leerling via symbiose of als extraneus op regulier vo en staatsexamen

⁵⁷ [Regeling toegestane hulpmiddelen voor de centrale examens vo 2025 | Examenblad.nl](#)

⁵⁸ [Handreiking Passend Examineren](#)

⁵⁹ [Staatsexamen vo: Examen op maat – DUO](#)

	Regulier vo	Vavo	Staatsexamens	Vergelijking
	<ul style="list-style-type: none"> • Staatsexamen: kandidaat die gezakt is op regulier vo kan met deelcertificaten het volgende schooljaar uitstromen en vervolgens de rest van de vakken en het diploma via het staatsexamen behalen. 	<p>voor de staatsexamens en niet voor het vavo.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vo-school: vakken die op vavo-instelling niet worden aangeboden, bijv. filosofie, kan een kandidaat als extraneus via regulier vo-school afleggen. 	<p>het staatsexamen aflegt als extra vak.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Symbiose: vso-leerlingen die de beroepsgerichte praktijkvakken via symbiose op een reguliere school afleggen en de avo-vakken via het staatsexamen. 	

Cijfermatige beschrijving van populatie gebruikers van examenvoorzieningen

6. *Hoeveel kandidaten maken jaarlijks gebruik van de verschillende examenvoorzieningen (regulier, stex, vavo) en wat is de ontwikkeling hierin? Welke ontwikkelingen zijn er de afgelopen jaren zichtbaar geweest bij de instroom binnen de voorzieningen?*

In 2023 was het aantal examenkandidaten in het regulier vo ongeveer 190.000, in het vavo ongeveer 10.000 en in het staatsexamen ongeveer 6.700. Deze aantallen zijn voor wat betreft het regulier vo en het staatsexamen redelijk stabiel de laatste jaren. Voor vavo geldt dat er een daling van het aantal kandidaten was in 2021, wat naar verwachting samenhangt met de hoge slagingspercentages in 2020 op het regulier vo toen het centraal eindexamen niet doorging. In de instroom zien we dat ongeveer twee op de vijf vavo-kandidaten Rutte-leerlingen zijn. Meer dan de helft van de staatsexamen kandidaten zijn vso-leerlingen.

7. *Wat is de duur in verschillende voorziening om tot een totaal examen (diploma) te komen?*

Bijna alle Rutte-leerlingen brengen grotendeels één jaar door in het vavo voordat ze hun diploma halen. Reguliere vavo-kandidaten doen er het vaakst één jaar over om tot een diploma te komen, maar ook twee en drie jaar komen voor. De meeste kandidaten die staatsexamen doen zijn één of twee jaar terug te zien in het staatsexamen, ook drie jaar komt regelmatig voor. Meer dan drie jaar komt niet vaak voor. Dit beeld komt ook terug in de gesprekken met vso-scholen, die aangeven dat examen voor vso-leerlingen voor leerlingen die meer ondersteuning nodig hebben vaak gespreid wordt en daardoor 2 jaar duurt. In de ogen van de scholen is bij langer dan twee jaar doen over het examen de aansluiting naar vervolgonderwijs moeilijk.

8. *Hoe en in welke varianten worden examenvoorzieningen gecombineerd (zowel volgtijdelijk als tegelijkertijd)? Bijv. extranei, 'Rutte-leerlingen', gezakten uit regulier vo naar vavo, diplomaverbeteraars, e.d.*

9. *Hoe vaak komen deze combinatievarianten voor en wat is ontwikkeling daarin?*

De combinatie regulier vo en vavo komt op verschillende manieren voor, namelijk bij Rutte-leerlingen, Septemberroute-leerlingen, kandidaten in het jaar na zakken in regulier vo en diplomaverbeteraars. In 2023 ging het om 3.900 Rutte-leerlingen en 520 septemberroute-leerlingen.

Niet alle gezakte leerlingen in het regulier vo gaan naar het vavo: ruim de helft van de kandidaten doet opnieuw examen in het regulier vo, de overige kandidaten wijken veelal uit naar het vavo.

Bij diplomaverbeteraars zien we dat de meeste kandidaten het jaar na slagen opnieuw examen op het regulier vo afleggen.

10. *Hoe vaak wordt er binnen examenvoorzieningen gebruik gemaakt van aanpassingen in het examen (bijv. gespreid examen in het reguliere vo)?*

In het regulier vo deden in 2023 bijna 2.000 kandidaten gespreid examen en 11.623 kandidaten vervroegd examen. Beide aanpassingen zijn in de registratie sterk toegenomen in de afgelopen jaren. Daarnaast is het mogelijk dat kandidaten vak(ken) afleggen op een hoger niveau, dit aantal is redelijk stabiel over de jaren. In 2023 deden 3.440 kandidaten examen in vakken op een hoger niveau. Door respondenten is ook een stijging genoemd van het aantal verzoeken voor gespreid en vervroegd

examen en voor examen op een hoger niveau. Dit komt in de ogen van de scholen doordat de aanpassingsmogelijkheden bekender en normaler worden, ook bij ouders.

Op basis van de data van de Inspectie zien we in 2023 ongeveer 31.000 meldingen van toegekende faciliteiten voor leerlingen met een beperking en 1.500 aanpassingen voor anderstalige leerlingen. Dit is met name voor leerlingen met dyslexie, ass en adhd, en overig.

11. *Wat zijn achtergrondkenmerken van kandidaten van de verschillende voorzieningen en de meest voorkomende combinaties van voorzieningen?*
12. *In hoeverre zien we verschuivingen in de kenmerken van de gebruikers leeftijd, voortraject, opleiding, e.d.) van de verschillende examenvoorzieningen?*

We hebben gekeken naar de beschikbare achtergrondkenmerken ses, mate van stedelijkheid en leeftijd. We zien geen noemenswaardige verschillen in ses-scores van de kandidaten per examenvoorziening. Wel zien we dat over het algemeen relatief iets meer kandidaten met hoge ses-scores vwo examen doen en kandidaten met lage ses-scores vmbo bb/bk examen doen. Verder blijkt dat vavo-kandidaten over het algemeen in een wat stedelijker gebied wonen dan vo- en staatsexamenkandidaten. Dit kan te maken hebben met de aanwezigheid (of afwezigheid) van de betreffende voorzieningen. Tot slot zien we dat de leeftijdscategorieën van het staatsexamen het meest divers zijn. Zowel zeer jonge kandidaten (<14 jaar) als oudere kandidaten (>70 jaar) nemen deel aan het staatsexamen. In het regulier vo zijn de meeste examenkandidaten tussen de 15 en 18 jaar oud. In het vavo ligt het zwaartepunt bij kandidaten tussen de 17 en 25 jaar, maar ook oudere kandidaten maken gebruik van het vavo.

Ervaringen van gebruikers (kandidaten/scholen) met keuze voor examenvoorzieningen

13. *Weten gebruikers (scholen, kandidaten) van het bestaan en de mogelijkheden van de verschillende examenvoorzieningen en combinaties ertussen?*
  - Het beeld van verschillende stakeholders is dat vo-scholen over het algemeen in staat zijn het examenprogramma op de leerlingen aan te passen waardoor het haalbaar is voor de leerling om het examen te behalen. Echter is het voor de scholen veel uitzoekwerk en is het niet altijd bekend wat er precies allemaal mogelijk is. Ook de regelgeving over o.a. aanvraagtermijn of meldingsplicht is niet altijd bekend waardoor geen gebruik gemaakt wordt van aanpassingsmogelijkheden die wel wenselijk zijn.
  - Leerlingen en ouders zijn afhankelijk van de informatievoorziening vanuit de scholen. Als de scholen informatie over de aanpassingsmogelijkheden niet delen, kennen leerlingen en ouders die ook onvoldoende.
  - De mogelijkheid om over te stappen naar het vavo nadat een leerling gezakt is op het regulier vo is niet overal bekend of benut. Respondenten geven aan dat er ook scholen zijn die hun leerlingen bewust niet op de hoogte brengen om de leerling zo in huis te houden.
  - Vso-scholen zijn gewend aanpassingen te doen in het onderwijs en geven aan de wegen voor het aanpassen van het eindexamen goed te kunnen vinden. Het staatsexamen is desondanks voor veel vso-scholen de gekijkte route. Zij hebben de capaciteit niet om het eindexamen zelf te organiseren (i.v.m. bevoegdheid van docenten), en vinden het ook prettig dat alle ondersteuning van het staatsexamen beschikbaar is (ook doordat het vaak kleine organisaties zijn).
  - De doelgroep leerlingen die het onderwijs onderbreken is erg divers, bijvoorbeeld vsv'ers, thuiszitters, herintreders. Het is volgens respondenten soms best een zoektocht wat er mogelijk is, ook omdat deze groep niet altijd nog verbonden is aan een school en daardoor

geen ondersteuning heeft vanuit het onderwijs om ze op de hoogte te brengen van de mogelijkheden van bijvoorbeeld staatsexamens en het vavo. Het aanbod voor deze doelgroep is er wel, maar bereikt ze nog onvoldoende.

14. *Hoe ervaren/beoordelen de gebruikers (scholen, kandidaten) de verschillen in de systematiek tussen de voorzieningen?*

De verschillen in systematiek tussen de voorzieningen zijn alleen relevant voor de kandidaten die keuzes hebben en ervaren hebben wat de verschillen zijn. Het beleid van de school en de situatie van de leerling maken dat bepaalde routes beter of minder goed aansluiten.

Voor in het regulier vo gezakte leerlingen is de keuze het diploma alsnog te halen via vavo (evt. septemberroute) voor een of meer vakken, of het hele jaar overdoen op het regulier vo met alle vakken. Terwijl voor leerlingen van vmbo-basis, -kader, -gemengd het hele jaar overdoen de enige route is. De route naar het staatsexamen is niet altijd bekend bij reguliere vo-kandidaten die gezakt zijn. Het nadeel van deze route is dat de al afgelegde schoolexamens niet meegenomen kunnen worden naar het staatsexamen. De kandidaat moet daardoor toch ook het college-examen afleggen voor het betreffende vak. Voor vavo geldt dat het vavo de mogelijkheid heeft om te onderzoeken in hoeverre het reeds afgelegde se (op de oude school) overeenkomt met het PTA van het vavo.

Er is door de respondenten een aantal verschillen genoemd tussen de route via het staatsexamen en via het vavo:

- Thuiszitters die via staatsexamen een diploma of deelcertificaten willen halen moeten zich volledig zelfstandig voorbereiden. Dit in tegenstelling tot de vavo-route waar wel onderwijs en tussentijdse begeleiding wordt gegeven en een schools ritme wordt aangehouden.
- De kosten voor deelname aan het staatsexamen worden niet bekostigd, terwijl deelnemers aan het vavo een vergoeding kunnen aanvragen voor hun deelnamegeld. Dit is voor kandidaten een reden om naar het vavo te gaan.
- Het mondelinge college-examen is niet voor alle kandidaten passend. Leerlingen met bijvoorbeeld een schooltrauma of die verbaal niet sterk zijn vinden het mondeling erg spannend. Op het vavo wordt gewerkt met een PTA en schoolexamens, net zoals op het reguliere vo.
- Leerlingen die examens doen op het vavo zijn voor de zomervakantie klaar, terwijl staatsexamenkandidaten nog in de zomervakantie college-examens moeten doen en daarna pas de uitslag ontvangen.

15. *Hoe ervaren/beoordelen gebruikers (scholen, kandidaten) de keuzemogelijkheid om voor een bepaalde examenvoorziening te kiezen (bijv. vavo-route versus doubleren in examenklas; symbiose tussen vso en vo versus staatsexamenroute, e.d.)? Zo ja, op basis van welke afweging wordt er voor een bepaalde voorziening gekozen?*

Respondenten geven aan dat veel leerlingen geen keuzevrijheid ervaren, de school is verantwoordelijk om het examen te organiseren op de eigen school dus ze gaan mee in de keuzes die de school heeft gemaakt. Dit geldt in het bijzonder voor de vso-leerling. Die is ervan afhankelijk of de vso-school een eigen examenlicentie heeft, of een symbiose heeft met een vo-school, of dat de vso-school alleen via het staatsexamen examineert. Voor kandidaten vmbo-kb/bb is het staatsexamen geen keuzemogelijkheid omdat daar geen examen in de praktijkvakken bestaat. Wel is het mogelijk dat kandidaten staatsexamens doen in de avo-vakken, wat zonder symbioseoptie voor de andere vakken niet

leidt tot een diploma. De keuzemogelijkheden van de vso-leerling voor een examenroute zijn dus beperkt.

Pas bij zakken voor het examen of bijzondere omstandigheden volgt oriëntatie op andere mogelijkheden. Ook dan is er niet altijd sprake van een keuzemogelijkheid voor de school of de kandidaat. Afhankelijk van de leeftijd van de leerling en het beleid van de school is de route na het zakken vaak al voor de leerling bepaald. Zo worden oudere leerlingen vaak naar het vavo verwezen en jongere leerlingen juist gestimuleerd om het volledige eindexamenjaar opnieuw te doen.

Om te komen tot een passende route voor elke leerling is er volgens sommige respondenten wat voor te zeggen dat alle drie de examenvoorzieningen toegankelijk zouden moeten zijn voor elke leerling. Zo kan het zijn dat voor een leerling op het reguliere vo het staatsexamen passender is. Dan zou volgens respondenten het staatsexamen toegankelijk moeten zijn. Leerlingen in het reguliere vo kunnen nu alleen toegang krijgen tot het staatsexamen via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot de staatsexamens vo.⁶⁰ Enkele respondenten vinden juist dat scholen zouden moeten uitwijken naar de maatwerkmogelijkheden die al beschikbaar zijn binnen het reguliere vo-examen, in plaats van naar het staatsexamen. Als voorbeeld wordt het gespreid examen genoemd.

Ook de keuzemogelijkheden voor vso-scholen zijn soms beperkt. De vso-scholen hebben veel positieve ervaringen met staatsexamen. Het uit handen nemen van de organisatie van het staatsexamen en de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit wordt erg prettig gevonden. De spreiding van vakken over meerdere jaren die mogelijk is bij het staatsexamen maakt bovendien dat de vso-school meer tijd heeft om met de leerlingen aan andere vaardigheden te werken. Het gaat dan bijvoorbeeld om zelfredzaamheid, sociale vaardigheden en mobiliteit.

Een eigen examenlicentie is uitdagend voor een vso-school vanwege personeel (bevoegdheid) en het willen aanbieden van een breed examenvakkenpakket. En als een vso-school een examenlicentie heeft, mogen leerlingen van de vso-school geen gebruik maken van het staatsexamen. Terwijl het voor sommige leerlingen passender zou zijn om via het staatsexamen examen te doen. Dit gaat met name om leerlingen die pas in het examenjaar instromen en daardoor niet het volledige PTA van de school hebben afgerond. Hoewel een maatwerk-PTA dan ook een optie is, biedt dat niet altijd voldoende flexibiliteit omdat een leerling alsnog in beperkte tijd alle onderdelen van het PTA moet afronden. Dit is niet voor alle leerlingen haalbaar gezien de beperkte tijd of belastbaarheid van de leerling. De college-examens van de staatsexamens vinden later plaats waardoor er meer tijd voor voorbereiding is en daarbij gaat het dan om één meetmoment per vak, in plaats van meerdere zoals in een PTA gebruikelijk is.

16. Hebben gebruikers (scholen, kandidaten) nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid? Wat is hun argumentatie daarvoor?

Er is steeds meer behoefte aan maatwerk en flexibiliteit in de planning van het examen. In het vmbo is er al meer ruimte voor flexibiliteit door de spreiding van het tijdvak voor cspe's, hierdoor kunnen scholen tegemoet komen aan de wens voor meer flexibiliteit. Binnen tl, havo en vwo is dit nog minder het geval. Respondenten geven aan dat het voor kandidaten goed zijn als er meer momenten zijn waarop de leerling kan deelnemen aan het cse. Hierdoor kan de kandidaat examen doen wanneer hij/zij

---

⁶⁰ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-27136.html>

er klaar voor is, wordt de druk verspreid en kan er meer maatwerk worden toegepast in het onderwijsprogramma.

Ook zou het voor gezakte kandidaten een voordeel kunnen zijn als er met certificaten op het vo gewerkt kan worden, zodat niet het hele jaar op de vo-school hoeft te worden overgedaan, maar alleen de onvoldoende vakken.

Hoewel het mogelijk is om vo-examens op een hoger niveau af te leggen, blijft het zo dat een kandidaat het diploma krijgt op het niveau van het 'laagste' vak. Er is behoefte aan de mogelijkheid om binnen het diploma vakken op meerdere niveaus af te ronden.

Er zijn vso-scholen die graag ook voor de praktijkvakken staatsexamen zouden willen inzetten. Voor leerlingen die bijvoorbeeld laat instromen op een vso-school zou dat een passende mogelijkheid zijn om wel in dat jaar een diploma te halen.

17. Voor welke groepen mogelijke kandidaten zijn de bestaande examenvoorzieningen onvoldoende toegankelijk waardoor ze niet (of alleen met grote moeite) een vo-diploma behalen?

- Leerlingen die laat instromen in het regulier vo of die laat in de bovenbouw afstromen (bijv. na 2e keer 5 vwo alsnog afstromen naar havo) zijn lastig in het al lopende PTA van 5 havo te plaatsen. Er moet dan bepaald worden welke onderdelen van het oude PTA meegenomen kunnen worden en welke onderdelen nog moeten worden ingehaald. Dit is ingewikkeld voor scholen en kost leerlingen tijd. Een deel van deze leerlingen belandt uiteindelijk op het vavo om het diploma te halen. Respondenten vragen zich af of dit de juiste plek is.
- Leerlingen die vanwege omstandigheden nog wel ingeschreven staan op het regulier vo, maar daar eigenlijk niet thuis horen en/of in de praktijk niet naar school gaan, moeten nog wel op het regulier vo examen doen. Voorbeelden van deze groepen leerlingen zijn thuiszitters of leerlingen die beter op het vso passen maar dit vanwege een conflictsituatie niet gerealiseerd is. Deze kandidaten kunnen via de Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot staatsexamen gebruik maken van het staatsexamen. De behoefte is dat deze mogelijkheid blijft bestaan.
- Voor langdurig zieke leerlingen binnen het regulier vo is een belemmering dat het binnen het reguliere vo-examen niet mogelijk is om het examen over meer dan 2 jaar te spreiden, terwijl deze leerlingen dat misschien wel nodig hebben. Nu dat nog niet kan, zouden deze leerlingen op hun plek kunnen zijn bij het staatsexamen.
- Leerlingen die in een residentiele of justitiële instelling verblijven doen nu veelal examen via het staatsexamen. Door de zorgtrajecten en detentiemaatregelen blijkt het in de praktijk een uitdaging om het voortraject voor het examen en de daadwerkelijke afname te realiseren. Een latere aanmelddatum zou helpen.
- Nieuwkomers die korter dan 6 jaar in Nederland zijn. Het examen in het vak Nederlands is een knelpunt voor nieuwkomers omdat het een verplicht vak is dat minimaal met een 6 afgerond moet worden. Respondenten geven aan dat het wenselijk is dat de mogelijkheid bestaat het examen Nederlands op een andere manier te behalen voor leerlingen die korter dan 6 jaar in Nederland zijn.

Bijlage 1 Overzicht examenroutes en doelgroepen

Dit overzicht is gebruikt ter bespreking met de stakeholders.

Type examen →	Regulier	Vavo	Staatsexamen
Onderwijsvorm ↓			
Regulier vo	<ul style="list-style-type: none"> • Reguliere leerling • Vervroegd examen • Gespreid examen • Examen op hoger niveau • BES-leerlingen • Leerling in OZA • Nieuwkomers 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitbesteed aan vavo (Rutteregeeling) 	<ul style="list-style-type: none"> • Extra vak waar school geen licentie voor heeft • BES-/CAST-leerlingen • Leerlingen via tijdelijke 'Regeling toelating specifieke groepen leerlingen tot staatsexamen' • Zieke leerlingen die het reguliere examen niet kunnen volgen • Leerlingen van aangewezen vakken (2^e tijdvak) • Leerlingen die zijn aangewezen op het derde tijdvak • OPDC
Vso (met examenlicentie)	<ul style="list-style-type: none"> • Vso-leerling (uitstroomprofiel vervolgonderwijs) • Vervroegd examen • Gespreid examen • Examen op hoger niveau • BES-leerlingen 		<ul style="list-style-type: none"> • Toch ook via StEx (niet conform w&r)
Vso (zonder examenlicentie)	<ul style="list-style-type: none"> • Symbiose-leerling (met name vmbo-praktijkgericht) 	<ul style="list-style-type: none"> • Symbiose-leerling 	<ul style="list-style-type: none"> • Vso-leerling (uitstroomprofiel vervolgonderwijs) • Leerlingen in detentie • Leerlingen in zorginstellingen • Mogelijk: OZA • Nieuwkomers
B2 Niet-bekostigd vo (met examenlicentie)	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling is gezakt op regulier bekostigd onderwijs • Reguliere leerling • Vervroegd examen • Gespreid examen • Examen op hoger niveau 	<ul style="list-style-type: none"> • Twee-jaar-in-één (stapelaars) • Uitbesteed aan vavo (Rutteregeeling) 	

<p>B3 Niet-bekostigd vo (zonder examenlicentie)</p>			<ul style="list-style-type: none"> • Leerling is gezakt op regulier bekostigd onderwijs • Reguliere leerling • Leerling in het buitenland (via Wereldschool)
<p>Vavo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vavo-leerling die een vak wil volgen dat niet wordt aangeboden op vavo (extraneus) 	<ul style="list-style-type: none"> • Leerling gezakt op regulier vo (>18 jaar) • Vakverbeteraar • Diplomaverbeteraar • Vsv • Vervroegd examen • Gespreid examen • Examen op hoger niveau • Nieuwkomers • Septemberroute 	<ul style="list-style-type: none"> • Vakken die niet op vavo worden aangeboden
<p>Geen onderwijs</p>			<ul style="list-style-type: none"> • Vsv • Gezakte kandidaat • Thuiszitters • Thuisonderwijs (vrijstelling LPW 5 onder b) • Aanvullend vak nodig voor vervolgopleiding • Diplomaverbeteraar • Vakverbeteraar • Leerlingen woonachtig in het buitenland • Kandidaten die niet aansluitend op vo diploma/certificaat willen halen

Bijlage 2 Leidraad interviews en groeps gesprekken met stakeholders

In de interviews en groeps gesprekken kwamen, afhankelijk van het perspectief van de gesprekspartners, een selectie van onderstaande onderwerpen aan bod.

Kandidaten

- Weten kandidaten van het bestaan en de mogelijkheden van de verschillende examenvoorzieningen en de combinaties ertussen?
- Hoe ervaren/beoordelen de gebruikers (scholen, kandidaten) de examenvoorzieningen? Zijn de examenvoorzieningen passend?
- Hoe ervaren/beoordelen de gebruikers (scholen, kandidaten) de verschillen in de systematiek tussen de voorzieningen?
- Ervaren kandidaten een keuze tussen (combinaties van) examenvoorzieningen? Waarop baseren kandidaten hun keuze?
- Hebben kandidaten nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid? Wat is hun argumentatie daarvoor?
- Hoe is de aansluiting van de examenvoorziening op diverse groepen kandidaten (ontwikkelingen daarin; aandacht voor variatie in doelgroepen per voorziening)?

Scholen

- Wat is de ontwikkeling in soorten kandidaten, welke voorkeuren voor varianten van de examens hebben zij?
- Weten scholen van het bestaan en de mogelijkheden van de verschillende examenvoorzieningen en de combinaties ertussen?
- Hoe ervaren/beoordelen scholen de keuzemogelijkheid om voor een bepaalde examenvoorziening te kiezen (bijv. vavo-route versus doubleren in examenklas; symbiose tussen vso en vo versus staatsexamenroute, e.d.)? Zo ja, op basis van welke afweging wordt er voor een bepaalde voorziening gekozen?
- Wat is het beleid van onderwijsinstellingen voor examenvoorzieningen / combinaties van voorzieningen?
- Hebben scholen nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid? Wat is hun argumentatie daarvoor?
- Hoe is de aansluiting van de examenvoorziening op diverse groepen kandidaten (ontwikkelingen daarin; aandacht voor variatie in doelgroepen per voorziening)?

Knelpunten in stelsel

- Zijn er knelpunten in (stelsel van) examenvoorzieningen: bijv.
  - Is er een dekkend aanbod voor alle doelgroepen?
  - Is er sprake van gelijke toegang voor diverse groepen?
  - Zijn er nu problemen in de organisatie van de examenvarianten (uitvoeringsproblemen)?
- Voor welke groepen mogelijke kandidaten zijn de bestaande examenvoorzieningen onvoldoende toegankelijk waardoor ze niet (of alleen met grote moeite) een vo-diploma kunnen behalen?
- Wat zijn mogelijkheden binnen verschillende examenvoorzieningen om bij te dragen aan oplossing van de knelpunten?

Bijlage 3 Leidraad focusgroepen

In de focusgroepen kwamen, afhankelijk van het perspectief van de gesprekspartners, een selectie van onderstaande onderwerpen aan bod.

Kandidaten (vso en vavo)

Eerst gaan we het hebben over jouw onderwijsroute op het voortgezet onderwijs.

1. Op welke school/scholen heb je gezeten in het voortgezet onderwijs tot in de eindexamenklas?
  - a. Ben je een keer blijven zitten?
  - b. Ben je van school gewisseld?

Daarna gaan we in op jouw keuze voor een manier om examen te doen. In Nederland zijn er namelijk drie manieren om eindexamen te doen. Dit kan via een reguliere voortgezet onderwijschool, via het vavo (volwassenonderwijs) of via het staatsexamen.

2. Bij het kiezen van een school: wist je toen op welke manier/manieren je eindexamen kon doen op die school?
3. Heb je kunnen kiezen voor de manier waarop je je eindexamen ging doen?
  - a. Voor vso: bijv. staatsexamen of examen doen op een andere school?
  - b. Voor vavo: bijv. naar het vavo of nog een keer examen op de oude school?
  - c. Zo nee, wie maakte dan de keuze voor de manier waarop je eindexamen ging doen?
  - d. Zo ja, waarom heb jij/je ouders/school voor deze manier van eindexamen doen gekozen?

Vervolgens gaan we in op wat jij vond van jouw manier om eindexamen te doen.

4. Hoe heb je jouw manier van eindexamen ervaren? Sluit het aan bij wat je verwacht had en nodig hebt?
5. Voor kandidaten die op verschillende manieren eindexamen hebben gedaan, vragen we per manier van examen die je hebt gedaan:
  - a. Wat vond je fijn en wat vond je minder fijn bij examen doen op een reguliere vo-school?
  - b. Wat vond je fijn en wat vond je minder fijn bij examen doen op het vavo?
  - c. Wat vond je fijn en wat vond je minder fijn bij het staatsexamen?

Tot slot zijn we benieuwd of je nog verbeterpunten ziet in de manier of manieren waarop je eindexamen hebt gedaan.

6. Zou je het liefst (meer) keuzevrijheid hebben als het gaat om de manier waarop je eindexamen kunt doen? Denk hier bijvoorbeeld aan:
  - a. de manier waarop je je schoolexamens kunt afronden;
  - b. de mogelijkheid om je eindexamens te verspreiden over meerdere jaren;
  - c. de mogelijkheid om je eindexamen te doen op je eigen school.
7. Licht je antwoord op vraag 6 toe.
8. Zijn er nog verbeterpunten waardoor jij beter passend een diploma had kunnen halen?

Scholen met leerlingen via regeling (vo-kandidaat -> StEx)

- Hoeveel leerlingen zijn er op jouw school die via de regeling gebruik maken van StEx? In welke situatie zitten deze leerlingen? (thuiszitters, langdurig ziek, ...)
- Wat is de ontwikkeling op jouw school als het gaat om kandidaten die gebruik maken van deze regeling?
- Op basis van welke afweging wordt er voor deze optie gekozen? Is hier beleid voor?
- Op welke wijze hadden deze leerlingen examen gedaan als de regeling er niet was geweest?

- In hoeverre is de regeling een oplossing voor deze leerlingen? Sluit het staatsexamen (beter) aan bij de kenmerken/ondersteuningsbehoefte van deze leerlingen? Waarom? Op welke punten sluit het (nog) minder goed aan?
- Hoe ervaren/beoordeel je de mogelijkheid om reguliere vo-leerlingen via staatsexamen hun diploma te laten halen?
- Heb je nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid? Wat is de argumentatie daarvoor?
- Zijn er andere leerlingen die nu nog geen (optimale) toegang hebben tot een examenvoorziening?
- Welke mogelijkheden (binnen verschillende examenvoorzieningen) zie je om bij te dragen aan oplossing voor die leerlingen?

Scholen met examenkandidaten in OZA en OPDC's

- Om hoeveel examenkandidaten in een OZA en op het OPDC gaat het? Welk niveau, in welke situatie zitten deze leerlingen (bijv. beperkte aanwezigheid op school, geen school van inschrijving, ...)
- Hoe doen deze kandidaten examen? Lukt het hen het examen succesvol af te ronden?
- In hoeverre sluit deze examenvorm aan bij de ondersteuningsbehoefte van deze leerlingen? Indien slechte aansluiting: waar lopen ze concreet tegenaan (afwezigheid bij veel schoolexamens, druk centrale examens, alles in één jaar e.d.)?
- Wat is de ontwikkeling in soorten kandidaten, welke voorkeuren voor varianten van de examens hebben zij?
- Ervaren scholen de mogelijkheid om voor een bepaalde examenvoorziening te kiezen, hoe beoordelen ze dat? Op basis van welke afweging wordt er voor een bepaalde voorziening gekozen?
- Wat is het beleid van onderwijsinstellingen voor examenvoorzieningen / combinaties van voorzieningen?
- Hebben scholen nog specifieke wensen m.b.t. inrichting huidige examenroutes voor deze specifieke groep kandidaten? Wat is de argumentatie daarvoor?
- Hebben scholen nog specifieke wensen rondom keuzevrijheid voor deze specifieke groep kandidaten? Wat is de argumentatie daarvoor?
- Zijn er leerlingen die nu nog geen (optimale) toegang hebben tot een examenvoorziening?
- Wat zijn mogelijkheden (binnen verschillende examenvoorzieningen) om bij te dragen aan oplossing daarvan?

Oberon

Postbus 1423, 3500 BK Utrecht
t 030 230 60 90 | f 030 230 60 80
info@oberon.eu | www.oberon.eu

Utrecht, november 2024
In opdracht van Ministerie van OCW